MONTHERLANT

Îndurare pentru femei

RAO

Cuprins

MONTHERLANT

Îndurare pentru femei

Traducere din limba franceza
ANGELA CISMAȘ

rao internațional publishing company
Iulie 2001

ÎNȘTIINȚARE

Autorul amintește și aici, așa cum a făcut-o și la începutul *Fetelor,* că a zugrăvit în Costals un personaj pe care în mod deliberat l-a voit neliniștitor, ba uneori chiar odios. Părerile și faptele acestui personaj n-ar putea fi atribuite celui care l-a conceput decât printr-o nedreptate.

Autorul a făcut din personajul central al cărții *Roza de nisip,* locotenentul Auligny, un om înzestrat cu cele mai înalte calități morale: patriotism, generozitate, oroare față de violență, simț împătimit al dreptății și suferință în fața nedreptății (o suferință ce-l poate îmbolnăvi), sensibilitate și scrupule aproape excesive, simț al solidarității umane, o grijă – mergând până la manie – de-a nu voi să-i stingherească pe ceilalți și de-a nu greși față de ei etc.

Personajul acesta, la fel de central pe cât este Costals în aceste pagini, ocupă cea mai mare parte dintr-o operă de mai bine de opt sute de pagini, iar nenumărate detalii îi dăruiesc aceeași aparență „autobiografică” pe care unii vor s-o vadă în Costals.

Ne întrebăm dacă publicul și critica, citind *Roza de nisip,* i-ar atribui autorului multitudine de virtuți, așa cum din belșug i-au atribuit sumedenie de vicii după ce au citit *Fetele.*

H.M.

Toate le-a făcut Dumnezeu spre bucuria omului.

Orice ai face, nu-i păcat.

Ia pildă de la dobitoace.

Trăiesc și în stuful tătăresc și într-al nostru.

Unde se duc, acolo li-e culcușul.

Ce a dat Dumnezeu, aia mănâncă.

TOLSTOI, *Cazacii*
(Sunt spusele unui țăran cecen. Cecenii se războiesc cu tătarii.)

Exista la N…, în 1918, o fetiță de doisprezece ani, despre care familia ei spunea: o „fetiță liniștită”. Nu avea prietene și se juca singură, tăcută, acasă, ore întregi; după cum, atunci când mânca, se întâmpla ca de la începutul până la sfârșitul mesei să nu scoată nicio vorbă. Se spunea că-i băiețoasă din cauză că pornea de una singură în lungi raite pe jos sau pe bicicletă, dar și pentru că nu se simțea atrasă de ceea ce trezește interesul fetelor de vârsta ei. Și pentru că era curajoasă: în barcă, sau pe întuneric, sau dacă era lăsată singură într-un loc izolat, niciodată nu manifesta strop de teamă. Timidă totuși. Dacă slujnica, în timpul cinei, uita să-i dea dintr-un anume fel de mâncare, ea nu cerea, rămânea flămândă.

La liceu, o elevă destul de bună, acest „destul de” trebuind a fi lămurit printr-acest amănunt: că era în urmă cu o clasă pentru vârsta ei. Între doisprezece și paisprezece ani, au încercat s-o învețe pianul, fără succes. De la paisprezece la șaisprezece, s-au străduit să-i dea lecții de vioară: trudă zadarnică. După cei patru ani și după miile

de franci prăpădite, familia a înțeles în cele din urmă că fata aceea a tăcerii nu avea nicio predispoziție să facă zgomot; mai târziu, au trebuit să renunțe la un aparat de radio, într-atât de mult mașinăria aceea o scotea din sărite. Atunci tatăl ei, care desena binișor, a vrut s-o învețe desenul: curând însă s-a dat bătut. Adevărul e că fata nu se simțea atrasă și nu avea înclinare pentru nimic. Domnul Dandillot s-a neliniștit. Pentru a o face să „dobândească personalitate”, o lăsa o oră întreagă, cu obrajii în flăcări, *căznindu-se* să încropească o scrisoare către vreun unchi bătrân sau către nașul ei: fusese sfătuită să compună o scrisoare „originală”.

„Originală”… Domnul Dandillot, într-adevăr, trecea drept un original. Fiu al unui procuror general, după un an de barou, părăsise lumea pașilor pierduți și, odată cu asta, și grija de-a câștiga bani, cu toate că averea lui era modestă. Încă de la primele manifestări ale sportului atletic în Franța (avea douăzeci și unu de ani în 1887), se pasionase pentru aceste lucruri, creând la N… un club sportiv; îl interesa mai cu seamă natația, făcând operă de apostolat în favoarea ei. Ajungând la maturitate, cum nu era lipsit nici de inteligență, nici de cultură, părăsise sportul propriu-zis pentru probleme de educație fizică și, renunțând la președinția clubului său, pe care de atunci începu s-o socoată o erezie, s-a dăruit trup și suflet „metodei naturale”, ce se înfiripa în Franța: o fotografie făcută la Colegiul atleților din Reims și apărută în *Illustration* pe la 1910, ni-l arată pe domnul Dandillot, pe atunci mustăcios nu glumă, înveșmântat ca un păstor grec. A rupt-o solemn cu viața mondenă, și-a vândut chiar și fracul, simbol al tuturor pângăririlor Babilonului, nemaiocupându-se de viața în aer liber, de soare, de regimuri alimentare, de măsurătorile privind raportul înălțime-greutate, cufundat în tablouri sinoptice aiuritoare, tot ceea ce omul trebuie și nu

trebuie să facă pentru a rămâne „natural”, și în ceea ce s-ar putea numi munca silnică a vieții „naturale”, în sfârșit, sporovăind întruna despre natură, la care nu putea ajunge decât prin artificiile cele mai deplasate, care-ar fi otrăvit viața oricărui om cu scaun la cap, presupunând că ar fi putut împăca cerințele acestea cu îndatoririle unei vieți normale, lucru altminteri imposibil. Continuând să înainteze în „puritate”, domnul Dandillot, pe la vreo cincizeci de ani, a tolstoizat: omul, pentru a fi cu adevărat „natural”, se cădea să fie și cast, după cum trebuia să-și iubească și aproapele; ura pe care domnul Dandillot o nutrise dintotdeauna pentru tatăl lui, care nu era decât o simplă ură filială, a ajuns astfel sanctificată întrucâtva, procurorul contribuind la căderea câtorva capete. Spirit pătrunzător, fals, încăpățânat, naiv, împestrițat, ca blana de panteră, cu pete de inteligență luminoasă și cu pete de cea mai neagră prostie, celibatar din vocație, deși era tată de familie, dăruit cu calitățile și ciudățeniile celibatului, în sfârșit un spirit straniu de puțin creator, într-atât încât la șaizeci de ani nu putuse „să ouă” nici măcar bietul și micuțul tratat de „viață naturală” pe care-l concepuse încă dinainte de război, deși nu era decât o simplă compilație a maeștrilor săi favoriți. Dar nu-l vom mai descrie pe domnul Dandillot; se va zugrăvi singur în continuarea povestirii.

În 1923, fratele mai mare al Solangei a murit în Madagascar, unde se dusese să se ocupe de-o exploatare, iar familia s-a mutat la Paris. Pe Solange au dat-o să urmeze un curs de artă menajeră.

Nubilă la cincisprezece ani și trei luni, copila trecuse prin pubertate fără a resimți nicio tulburare, nimic din senzația aceea de pângărire fizică, nici de tristețe, nici de indignare, nici nevoia de-a se ascunde, de-a le arunca părinților priviri furișe, anxioase, nici graba de-a fugi de ei când erau împreună, nici jurământul de-a renunța

la dragoste „pentru totdeauna”, manifestări caracteristice fetelor pure și sensibile ajunse la această vârstă. Când își întrebase mama cum se nasc bebelușii, o făcuse din plictis; n-o interesa. Acum, părul ei odinioară auriu, se închisese la culoare până la a ajunge negru. Ochii ei căpătaseră câteva cute și-o nuanță albăstruie care, prin desimea genelor negre, se zăreau ca Mediterana de după o perdea de pini. Era atât de drăguță că aproape în fiecare zi auzea cum exclamă bărbații care-o întâlneau pe stradă. La Toulon, doi lucrători: „Privește! – Ce? – Ia zi, nu-i frumos?” Se întâmpla ca muncitorii meridionali să se oprească din lucru unul după altul, pe măsură ce fata trecea pe lângă ei. Căci mai cu seamă în sud atrăgea atenția: pentru parizieni, era prea plină de naturalețe, lor nu le plac decât femeile grotesc de „aranjate”. Solange însă nu se simțea mai vanitoasă din cauza asta. La biserică, totdeauna stătea în ultimul rând; la ceremoniile de familie, totdeauna un pic cam retrasă. Și era de necrezut să vezi cum, dimineața, fata asta încântătoare ieșea în oraș cu o rochie veche, demodată și uzată. În viața ei nu cumpărase o revistă de modă; totuși, de se-ntâmpla să-i cadă în mână vreuna, o citea aparent cu interes. Nu că n-ar fi vrut să-i placă, dar gândul ăsta nu era de-ajuns ca să-și dea atât de multă osteneală; socotea că a făcut destul dacă-și netezea sprâncenele cu degetul muiat în gură și dacă-și umezea buzele cu limba. Nu se ducea niciodată la coafor, nu purta giuvaere, nu se parfuma, nu-și dădea cu ruj; doar pudră folosea, dar se pudra prost. Și toate astea nu dintr-o afectare ce-ar fi fost tot una cu orgoliul, sau din convingere, căci i se întâmpla uneori să poarte bijuterii sau, pentru câteva zile să-și traseze cu ruj un alt contur al buzelor, sau să-și petreacă o după-amiază întreagă făcându-și unghiile și adunând cu grijă tot ce trebuia, ca pe urmă, de îndată ce termina, să se ducă în pod să scotocească prin cuierele vechi, de i

se lua tot lacul și-și strica mâinile. Totdeauna se îmbrăca în albastru-azuriu; nu renunța în ruptul capului la culoarea asta; lumea o lăuda că-i stă bine. Într-o zi însă, s-a înverșunat să-și pună o rochie grena.

La liceul din N… domnea disciplina. În ultima clasă, numai a șasea parte dintre fete aveau amanți. Solange nu deprinsese obiceiurile solitare și a ajuns la douăzeci și unu de ani fără ca măcar să știe ce înseamnă asta. Fete care puseseră ochii pe unele dintre colegele lor nu erau decât vreo două-trei, și toate, fără excepție, proveneau din așezămintele religioase. În ziua în care Solange, la cincisprezece ani, fusese surprinsă în timp ce o colegă o săruta în neștire, exclamația ei: „Bine, Doamnă, dar între fete nu-i nimic rău!”, fusese însuși strigătul nevinovăției ei. După ce a aflat, a respins-o pe camarada aceea. Era o confidenta ideală pentru toate prietenele ei, pe care le împăca prin placiditatea și sfaturile pe care le dădea, ascultând totul de la alții și nespunând niciodată nimic despre sine. La drept vorbind, nici nu era mare lucru de spus.

Cât despre bărbați, nimic. Îi trimitea la plimbare pe cei care-i spuneau dulcegării, deseori chiar jignindu-i. Îi plăcea să danseze, dar pe bărbații care o țineau în brațe nu-i considera decât niște obiecte ce-i îngăduiau distracția aceea: ar fi putut tot atât de bine să danseze singură. Într-un caiet cu scoarțe de un roz gingaș, înscria casele unde fusese invitată la bal, însă nu și numele celor cu care dansase, nici măcar pe cei de la cotilion. Se mulțumea să însemneze doar numele băieților și fetelor pe care-i cunoștea și-i întâlnea pe la serate. În ziua în care un confesor, pe urmă încă unul, la Paris (cei din provincie fuseseră corecți), i-au pus întrebări care i-au displăcut, a încetat să se mai confeseze. Religia ei a devenit religia celor mai mulți dintre catolici: consta în a se duce duminica la liturghie. Nu era credincioasă și nu se călăuzea

în nimic prin religie; totuși, dacă ar fi lipsit într-o duminică de la slujba, s-ar fi necăjit și ar fi intrat o clipă în biserică. Obiceiul de-a nu se mai confesa a sporit și mai mult forța pe care-o avea de-a păstra pentru sine tot ce privea viața ei lăuntrică și, de asemenea, de-a se gândi la cele ce făcea; în loc să azvârle toate acestea într-un hău întunecat, le reținea și le prefira în minte. Începând de-atunci (de când a încetat să se confeseze) mintea i s-a ascuțit și-a devenit mai conștiincioasă. Lucru ce poate părea straniu, și-a dat și ea seama de asta.

Tatăl și mama ei o iubeau cu duioșie și cu o anume înțelegere. Ea îi iubea în felul ei, cu care s-au obișnuit oarecum greu. Niciodată un gest spontan spre ei, niciodată un cuvânt drăgălaș, niciodată „o atenție". Chiar și „atențiile" lor față de ea o nemulțumeau. „Atențiile nu-mi fac niciodată plăcere." Și-și încrețea și mai mult ochii și se încrunta, atunci când mama o mângâia pe cap. „Nu"-urile ei erau la fel de celebre ca și tăcerile; noaptea se trezea din vis strigând „Nu! Nu! Nu!" Când era mică de tot, dacă cineva își oprea numai privirea asupra ei, fără să spună nimic, începea să țipe; „Nu!" și făcea o scenă de cum ajungea pe strada unde locuia bunica ei, o bătrână ce-o giugiulea cu o afecțiune nestăvilită. La liceu, n-au putut s-o lase la internat pentru că tânjea prea mult după părinți. Dar când mama ei venea s-o viziteze în parloar, fetița stătea așezată lângă ea o jumătate de oră, fără să scoată o vorbă; era felul ei de a-i dovedi dragostea. Tatăl ei o boteză *Domnișoara Tăcere,* sau numai *Tăcere.* „Dar spune-mi, în parloar de ce nu-mi spuneai nici măcar o vorbă drăguța? – Nu m-am gândit." Într-o zi, când fratele ei a chinuit de fața cu ea un pisoiaș și l-a strâns de gât până l-a lăsat fără suflare, fetița se uita la el cu ochii ieșindu-i din orbite, dar fără a încerca să salveze animalul. „Dar îl iubeai așa de mult pe Miști! De ce n-ai strigat după cineva? – Nu m-am gândit." E-adevărat, nu se gândea la

asemenea eventualități. Dar de îndată ce-i înțelegeai răceala, nu mai aveai motiv să te plângi de ea. „E rece, dar e blândețea întruchipată, spunea mama ei, și niciodată nu mi-a pricinuit nici cea mai mica neplăcere.” Și era adevărat, nu că nu și-ar fi iubit părinții dar, în timp ce față de cei indiferenți se simțea la largul ei, era timida cu cei pe care-i iubea! Și dacă, după ce tatăl ei o pedepsea, stătea într-un colț, bosumflata, în sinea ei ardea de dorința de-a se duce să-l sărute. Dar ceva o *împiedica.*

A fost într-adevăr „fetița liniștita” până în ziua când fratele ei a pălmuit-o și când a făcut cea dintâi criză de nervi adevărată (paisprezece ani). Cu toate astea, n-a vărsat nicio lacrimă.

— Dacă ai fi plâns, te-ai fi ușurat, i-a spus doctorul.

— Dar nu pot să plâng!

— Nu poți să plângi când se uită cineva la tine sau nu poți să plângi indiferent când și cum?

— Nu pot să plâng indiferent când și cum.

La examenul medical la care fusese supusă cu această ocazie (din cauza crizei nervoase ce-o făcuse pe nepusă masă), au aflat că bătăile inimii ei erau anormale ca număr și ca intensitate. Trei ani mai târziu, cu prilejul unei radiografii, în clipa când lumina electrică a fost stinsă în laborator, Solange a făcut încă o criză de nervi. Toposul familial a fost schimbat. Nu s-a mai spus despre ea că e o „fetiță liniștită”, ci că e o „nervoasă înăbușită”. Comparația nu era chiar atât de rea: tot ceea ce venea de la ea ajungea atenuat, ca un zgomot înăbușit de plută, ori de vată.

Oricâtă experiență ar avea în privința contrariului, oamenii continuă să creadă că orice caracter e făcut dintr-o bucată. Pe când, în realitate, nu există unitate de caracter decât la ființele fabricate în serie; tot ceea ce e natural e inconsecvent. Trăsătura principală a domnișoarei Dandillot era să fie de-o mare naturalețe. Familia a

fost foarte mirată atunci când un tânăr bătrân a cerut-o în căsătorie, iar Solange s-a arătat mândră și încântată: cu firea pe care i-o știau, ai casei își închipuiau că aveau să-l trimită la plimbare. Așa a și făcut, de altfel, dar numai după două întrevederi. Pe urmă a mai refuzat încă alte două partide. Nu voia să ia în căsătorie decât pe cineva care să-i placă: descoperise lucrul ăsta! Nefericirea e că niciunul dintre ei nu-i plăcea. Părinții nu voiau s-o silească. Și nu greșeau; numai că fata ar fi trebuit scoasă în lume. Lor însă nu le plăcea viața de societate, iar Solange nu frecventa destulă lume. Așa că toți trei începură să aștepte un soț picat din cer. Faptul că domnișoara Dandillot refuzase cu hotărâre și energie trei partide avantajoase, n-a schimbat cu nimic toposul familial, după care „Solange era lipsită de voință”. După cum, indiferent de averea frumușică pe care fratele fetei era pe cale s-o încropească în Madagascar, toposul familial rămânea același în ceea ce-l privea, și-anume, că nu avea „simț practic”. Niciodată nu fusese în stare să repare prizele, când se stricau: prin urmare, nu avea „simț practic”. Domnișoara Dandillot în unele împrejurări dădea dovadă de voință, iar în alte împrejurări era fatalistă. Totdeauna sunt uitate aceste „alte împrejurări”. Și totuși, auzind de-atâtea ori că nu avea voință, ajunsese și ea să creadă că-i adevărat. Dar dacă își manifesta atât de rar voința e poate din cauză că nu jinduia mare lucru.

Tocmai împlinise douăzeci și unu de ani, când și-a făcut apariția în povestirea noastră. Minunată când era vorba de ținut o casă, dându-le cu tifla tapițerului și electricianului, expert în bucate gustoase, care-i plăceau să fie și alese, strânsă la pungă când era vorba de casă, dar cheltuitoare când era vorba de ea, i se dădeau bani puțini, pe care-i cheltuia pe prostii, care nu-i făceau nicio plăcere, de i se întâmpla să se pomenească la celălalt capăt al Parisului, fără bani de întoarcere.

Dar copilăroasă, se bătea cu fratele ei, se cățăra în copaci, cobora scările câte patru. Nu-i plăceau câinii – agitați, nici păsările – zgomotoase, dar îi plăceau pisicile, cât se poate de pisică ea însăși, dar mai cu seamă peștii de acvariu, poate fiindcă erau la fel de tăcuți ca și ea, și reci, cu reflexele lor de nevropați (vezi când virează). Îi schimba în permanență, căci după o săptămână se întorceau cu burta-n sus; uita să le dea de mâncare. Puțină lectură, abia câteva picături, printre cele vreo patruzeci de volume ce-i alcătuiau mica bibliotecă nu se aflau decât trei romane, și-acelea din întâmplare; cât despre poezie, să nu mai vorbim, n-o putea suferi, ca și muzica. Și încă era departe de-a fi citit toate cărțile pe care le-avea, deși le tăiase foile la toate, învelindu-le minuțios în hârtie transparentă. Cam un bal pe lună. Dar trebuia să-și calce pe inimă ca să se ducă, o ucidea gândul să se-mbrace, șovăind până-n ultima clipă dacă să nu se scuze; și-apoi, când ajungea, foarte mulțumită, era invitată întruna la dans și pleca ultima dintre toți: sa moara mama de necaz, nu alta. În timp ce în zilele când nu ieșea seara, se culca la nouă și jumătate. În societate, se spunea uneori despre ea că e fudula, asta pentru că-și ținea bărbia un pic în vânt (din cauza cocului foarte greu, care-i trăgea capul pe spate).

În timp ce fratele ei, la cincisprezece ani, aruncase nerăbdător tot ce-i amintea de copilărie, nemaitrăind decât cu gândul la viitor, Solange nu se gândea deloc la viitorul ei, ci-l aștepta cu pasivitate, refugiindu-se mai curând în trecut, păstrându-și caietele de școlăriță, coronițele de premiu, volumele din colecția Biblioteca Roz, toată copilăria ei frumos ordonată, și pe care-ar fi păstrat-o în întregime chiar la ea în cameră, dacă din când în când tatăl ei n-ar fi luat cu de-a sila cine știe ce iepuraș de pluș (adorat[1]), ori vreun prunc Iisus din porțelan și nu i-ar fi dus în pod. Ceea ce-i o plăcere să afli, deoarece o femeie fără

copilărie e un monstru *îngrozitor*. Și totuși, oricât de aproape ar fi rămas de copilărie, Solange nu se pricepea să stea de vorbă cu copiii, cum de regulă știu s-o facă fetele de vârsta ei și nu încerca decât plictis și-o stinghereală penibilă în tovărășia lor. În starea de singurătate sentimentala în care se afla, Solange se simțea liniștită și fericită. Se gândea ea că va veni o zi când toate astea se vor schimba (deoarece, încă o dată, Solange nu se călăuzea după principii, iar în răceala ei nu exista nicio „idee"), dar nu dorea ca ziua asta să sosească și nici nu-și închipuia deloc ce-ar putea să însemne această schimbare. „Nu trebuie să-ți organizezi viața, aduce ghinion", spunea ea. Dacă ar fi avut un sentiment limpede în legătură cu viitorul ei ar fi fost mai curând de teamă, teamă de a nu mai fi la fel de fericită ca astăzi – teama de-a fi, cum se gândea ea în limbajul clasic de fetiță, „dezamăgită".

Așa trăia domnișoara Dandillot, într-o gama placidă, pe care ne-am străduit s-o imităm în timp ce-am vorbit despre ea.

(Am omis să spunem că încă de la șaisprezece ani, adică cu douăzeci de ani mai înaintea vârstei la care un bărbat, și încă un bărbat cu mintea coaptă, începe să aibă câteva noțiuni despre felul de-a se cârmui pe sine, domnișoara Dandillot știa cum trebuie cârmuit statul. Nefiind destul de inteligentă pentru a avea toate convingerile politice în același timp, nu avea decât una: era cu înfocare de dreapta. Făcea chiar parte dintr-o grupare de extremă dreaptă și avusese intenția să lucreze în atelierul ei; dar nu se dusese decât de două ori, fiind prea de dreapta ca să poată fi sârguincioasă. Nu vom spune în ce grupare se înscrisese domnișoara Dandillot, de vreme ce s-a dăruit unui domn.)

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

7 iunie 1927

Dragă Costals,

Statu quo. E prea cald, n-am curajul să sufăr, cel puțin nu cu acuitate. Nefericita, desigur, dar prefer sa fiu nefericita din cauza dumitale decât să mă înfurii sârguincios împotriva dumitale; dar nefericită, și asta, nu din cauza unei nefericiri sfâșietoare, ci a unei nefericiri inerte, mereu aceeași. Starea sufletească a unei persoane cloroformizate, după o operație, a unei convalescente desprinse de lume, ca Lazăr întorcându-se din adâncuri, un soi de indiferență și de îngăduință față de lume: „N-au decât sa facă ce-or pofti, la urma urmei. Pentru mine, toate astea s-au sfârșit.” Să nu-ți închipui, totuși, că îngăduință asta înseamnă bunătate. Nu mai am chef să fiu sinceră, nici să le fac plăcere altora. Datorita dumitale, am devenit asemeni dumitale.

Ce ciudat! Dar n-am încotro și trebuie s-o recunosc: se poate întâmpla ca eșecul să aducă satisfacție, sau cel puțin o senzație de tihna, nu foarte diferita, desigur, de cea pe care-ar aduce-o împlinirea. Am făcut pasul decisiv, mi-am măsurat puterile cu obstacolul, am fost curajoasă. Dar n-a mers. Mi-ai refuzat singurul lucru care mi-l doream pe lume. Și totuși, în ciuda a tot și a toate, ceva tot am *obținut.* Iar acum, totul se resoarbe… Ce diferența e, la urma urmei, între un trup care a juisat și unul care n-a juisat. Să renunți! Calmul femeii care a renunțat. Dacă ai ști cât e de simplu, când toată viața n-ai făcut altceva decât să renunți. Cât de repede ne obișnuim, la urma urmei. Dragostea mea pentru dumneata a însemnat totdeauna inversul renunțării, a pr*iori. Sin*gura mea

greșeală a fost să cred că dragostea asta imposibilă era posibilă, să cred că tandrețea și mila erau de ajuns pentru a înclina un bărbat spre dorință, să cred că trezești dragostea într-o ființă așa cum, răsucind robinetul, apa începe să curgă. Sacrificiul meu totdeauna a fost făcut cu anticipație. Și durerea pe care ne-o impunem nouă înșine e aproape juisare, în comparație cu cea care ne este impusă. Și-apoi (deși n-am rămas de pe urma dumitale cu cantitatea de amintiri pe care le-aș fi voit), mi-am însușit de la dumneata atâtea lucruri, încât toate astea mă ajută să renunț.

Adaug că cele două luni de plenitudine pe care mi le-am dorit, dacă astăzi mi le-ai propune, mi-ar fi teamă să accept. Am preferat pătimaș să te pierd după, decât să te pierd înainte. Dar astăzi mi-e teamă. Era nevoie de imboldul dumitale. Și să obții lucrul ăsta ca pe o corvoadă…

Mi-ai dat de înțeles: cel mai mare dar pe care mi l-ar putea face dragostea dumitale e să nu-mi dăruiască nimic altceva decât ce mi-aș dori și aș cere chiar eu. Și totuși uneori cred că dragostea mea nu era atât dragoste, cât dorința unei exaltări a personalității mele; te consideram, cu alte cuvinte, ca pe un instrument al plăcerii și al fericirii mele. Dragostea adevărată ar fi fost să caut nu ceea ce-mi era mie pe plac, ci ceea ce ți-ar fi fost dumitale: așadar, să renunț de bunăvoie la ceea ce voiam. Neîndoielnic că te iubeam tare rău, de vreme ce nu mă puteam resemna la acest sacrificiu. Poate că dumneata mă iubeai mai frumos decât te iubeam eu, neiubindu-te în mine. Și poate ca acum îți dărui tot ce-i mai bun în dragostea mea. Dar dumneata prea puțin te sinchisești de toate astea, nu-i așa…

Pentru prima oară, îți spun: inutil să-mi răspunzi. Cu siguranță că m-ai răni, cu geniul frazelor dumitale sadice. În timp, prin tăcerea dumitale, te recreez și te regăsesc, așa cum te-am iubit.

A dumitale,

Și-aș mai vrea să-ți pun și o întrebare dificilă, delicată. Aș vrea să știu dacă ți-a dat vreodată prin minte că mi-ai putea perpetua dragostea, punând câte ceva din ea în vreuna din cărțile dumitale. Dorința asta a mea n-are nimic de-a face cu vanitatea. Aș avea însă, mă înțelegi? sentimentul că atâta suferință nu s-a irosit în zadar.

(Scrisoarea a rămas fără răspuns.)

Când domnișoara Dandillot venea, seara, în locuința de pe bulevardul Henri-Martin, prima ei mișcare era să stingă lumina electrică. Și se înstăpânise ca un fel de ritual. El o dezbrăca puțin câte puțin, în timp ce ea rămânea în picioare, micuță în fața lui, în poziția ce-i era atât de obișnuită, cu fruntea un pic lăsată în jos, privindu-l fără urmă de pudibonderie, cu ochii ei albaștri întunecați, mai măriți și mai întunecați – negri aproape – în întunecimea camerei, ca și cum ar fi sorbit în ei o parte din tenebrele nopții (era motivul pentru care noaptea aceea era atât de luminoasă deasupra lumii). Și-o vedea atunci cu totul alta, dezbrăcată așa pe jumătate cum era, și-i spunea: „Fetița mea dragă, ești cu adevărat dumneata?" iar ea răspundea uneori: „Da", ca și cum ar fi fost o întrebare ce pretindea un răspuns precis. Iar „da"-ul acela începea să fie vocea ei nocturnă, vocea ei de mângâiere, înfundată și sfârșită ca vocea muribunzilor, înfundată și pițigăiată ca vocea celor aflați pe moarte – vocea ei de fetiță, vocea ei de fetiță mică de tot, vocea ei de femeie de curând ivită și vocea ei de femeie aflată pe moarte.

Iar acum iată-l cum, vibrând, o învăluie în spirale, mișcându-se în jurul ei, iar ea continuă să rămână în picioare, neclintită, tăcută, întorcând doar capul ca să-l urmărească din ochii larg

deschiși, care nu mai clipesc așa cum șarpele naja, înțepenit și drept deasupra încovrigărilor lui, întoarce capul după cum se deplasează îmblânzitorul. Se mișcă, de parcă s-ar afla într-o atmosferă mai ductilă, înzestrat cu puterea nesfârșită ce-o are asupra ei; o săruta ici-colo, cum i se năzare sau fără să i se năzară; își poposește privirea ici și colo, și de fiecare dată, ca vrăjită, ea îndepărtează de pe locul pe care privirea lui l-a arătat vreun veșmânt ce-o acoperea acolo. Iat-o goală și nespus de pură, ca și cum s-ar fi zămislit dintr-un zâmbet, în timp ce continuă s-o învăluie în spirale, mișcându-i-se-n jur. Picioarele ei sunt calde și înmiresmate ca prăjiturile scoase din cuptor. Cordonul i-a încins (alia într-un laț roșu: ai spune că a fost biciuită. Îi scoate din coc două ace, atât de mici, singurele pe care se pricepe să le găsească (pentru că e prost). Ea le scoate pe celelalte și i le întinde unul câte unul, în tăcere, și de fiecare dată sunt tot atâtea. Iat-o cu părul răsfirat pe umeri, pe sâni, în blânda lui ondulare de dune, înapoiată mai mult ca oricând copilăriei, și se întâmplă ca el (părul) să fi rămas ud, ca o pădure după ploaie, pentru că ea abia a venit de la piscină. El îl apucă, îi sărută mai întâi vârfurile, unde e ea, fără a fi încă pe de-a-ntregul, aproape străin de ea, ca un fluviu care la sfârșitul cursului nu-și mai cunoaște muntele din care a izvorât. Urcă de-a lungul lui, ajunge până la ea și la mireasma micuța a căpșorului ei cald.

Se întoarce la fața ei, regăsind ca pe-o veche cunoștință parfumul pudrei folosite de ea, pe care-l uitase. I-l înfășoară (părul) în jurul gâtului. I-l întinde peste gură și-i caută gura prin el. O preface, o meșă simulând mustața, celelalte barba, într-o elevă a școlii Saint-Cyr în rolul lui Assuerus. Între timp, iat-o goală în fața ferestrei și aproape în balcon. Îi atrage atenția, dar ea nu se clintește. Trecându-i pragul, fata a pătruns într-un cerc vrăjit…

Când era întinsă, nu se deosebea prea mult de ceea ce fusese prima oară. Se afla acolo, neștiutoare și liniștită, tot pe-atât de prostuță ca o căpriță într-o turmă. Aproape totdeauna își ținea ochii închiși, iar când îi deschidea, culoarea lor deschisă cu reflexe negre aducea în același timp noaptea și lumina; și-atunci îl privea cu mirare, cu fața atât de-aproape de-a lui, că se uita puțin cruciș. Îi dădea săruturi scurte și repezi, pârând că ciugulește; adunate câte trei, sau câte patru, sau câte cinci, asemeni constelațiilor; și pe urmă unul brusc, violent, ca traiectoria mingiei într-un șut ce se va preface-n gol, sau ca fulgerul care lovește. Vorbind doar prin monosilabe, și numai dacă el îi vorbea cel dintâi. În tăcerile cele prelungi nu s-auzea vibrând decât vreo „doime” sau vreun prosop ce cădea de unul singur de pe suport, în baie.

— La ce te gândești?

— Că mă simt bine…

O, fetița de ea!

— Ce tăcută ești!

— Când sunt mulțumită, nu vorbesc.

O, fetița de ea!

(„Când sunt mulțumită…” Andrée îi scrisese același lucru, dar nu-i dăduse crezare, pentru că pe Andrée n-o iubea.)

O tachina:

— Am să aprind lumina.

Și-atunci se împotrivea („Nu! Nu!”) cu o energie neprevăzută. Iar el: „Cum așa, *nu!* Prin urmare avem personalitate?” (Ai fi zis că ipoteza asta nu-i plăcea deloc; și-apoi, să mângâi o femeie pe întuneric e ca și cum ai fuma pe întuneric: adio gust.) Dar când după o clipa o întreabă: „Ce-ai zice dacă aș răsuci brusc comutatorul?”, răspunde: „Nimic…”

O, fetița de ea!

Și „vocea ei nocturnă”, când spunea asta, cu intonațiile de necrezut ale copilăriei, urcând din

cea mai îndepărtată copilărie, ca dintr-un mormânt. Cum i se schimba vocea de repede atunci când era la „orizontala”, în felul acelor păpuși pudice ce-și pleacă pleoapele automat când le-așezi pe spate.

Într-una din aceste seri a compus pentru ea versurile ce urmează:

Fiindcă mă iubești și fiindcă te iubesc,
și fiindcă, pe cât pare, ne este bine astfel,
fiindcă numindu-te pe tine, pe mine mă numesc,
ești totul pentru mine, iar eu îți sunt la fel,

pe inima-mi ți-așterne, străveche, dragă fată,
– de nu te temi de umbre ce-aici s-au cuibărit –
cosițele, și pune-ți și ochii, din care-a izvodit
privirea-ți de felină, prelungă, înnoptată.

Și continua tot așa, dar nu vom cita mai mult deoarece socotim că toate astea nu fac nici cât o ceapă degerată.

Niciodată nu uita să sporească în manifestarea ei tandrețea ce-o avea față de ea, adăugându-i un soi de nimb ce-o prelungea; îi spunea uneori, de pildă, „Mititica mea scumpă”, în împrejurări în care cuvintele acestea nu țâșneau din el, sau o strângea în brațe cu o putere pe care elanul său firesc n-o deținea. Știa că femeile sunt înclinate să se creadă iubite mai puțin, atunci când nu le iubești din ce în ce mai mult, iar bărbații, făpturi sărăcăcioase-n dragoste, dacă nu vor să le dezamăgească, trebuie să se supravegheze.

Uneori avea un chef pătimaș să fie cel care s-o descopere în propriii ei ochi. Alteori n-avea nici

urmă de asemenea dorință.

Continua s-o posede doar pe jumătate, voind să-și poată imagina înaintea lui tărâmul acela necunoscut, așa cum, pe vapor fiind, te uiți pe mare acolo unde a doua zi se va ivi pământul. Se oprea la punctul precis dincolo de care i-ar fi făcut rău, ca un câine care îl mușcă în joacă pe cotoiul cu care se hârjonește, supraveghindu-se delicios și fiind atent să nu meargă prea departe. Se sărutau însă cu-atâta nesaț, încât se pomeni cu limba mușcată și trebui să nu mai fumeze.

Când era goală, totdeauna se temea pentru ea să nu răcească, și și-ar fi sacrificat cu dragă inima o parte din plăcere, numai să-și fi pus ceva pe ea. Fata se tânguia cumva: „Te porți cu mine de parcaș fi un copil!" îi spuse: „Ceea ce iubim e totdeauna un copil". Deseori îi amintea cât e ceasul, dar ea părea să nu-l audă. Și rămâneau, așa, uneori până la acel moment din noapte când pisicile se spală stând așezate pe mijlocul străzii. Orologii, bătând, își răspundeau precum cocoșii. Avea impresia că dacă nu i-ar fi spus: „Fetița dragă, e timpul să pleci", ar fi rămas peste noapte, ca și cum n-ar fi avut nici tată, nici mamă. În toate relațiile lor, ea nu avea niciodată inițiativă în nimic. Și o lăuda pentru asta. „Nu le pot suferi pe femeile care au o voință a lor, de asta cred că ai fost făcuta pentru mine dintotdeauna." (Și totuși, de-ar fi fost să-i dea crezare lui Schopenhauer, care vede o corespondența între voința și temperamentul sexual, n-ar fi găsit că-i râu ca ea să fi voit ceva mai mult…)

Acum, se ducea din proprie inițiativa la baie, ca o pisicuță pe care-ai deprins-o cu obiceiuri bune. Între timp, el își peria de pe umărul stâng al hainei norul de pudră lăsat de obrazul ei ce se sprijinise acolo, ca o cale lactee pe cerul nopții. Și iat-o alături de el pe stradă, trezind sonoritatea asfaltului cu pașii ei de catârcuță. Ce s-a întâmplat? S-a întâmplat oare ceva? Iat-o întocmai cu cea care era

la venire. Teribil de femeie, ea, atât de dependenta cu o clipa în urmă. Teribil de intacta, în aparență, ea, care nu mai e intactă. Teribil de tânără fată binecrescută.

Știa că nu spune acasă motivul acelor întoarceri târzii. Gândul că își mințea părinții îi era nemaipomenit de plăcut. „În felul ăsta, putem sporovăi.” Găsea că prin asta fata intra în rândul lumii.

Uneori mergeau ținându-se de mână, ca niște copii de familie bună cărora li s-a spus să se ducă să se joace în parc și să fie cuminți. Sau ca jandarmii tunisieni.

În zilele acelea îi apăruse o nouă carie și primea multe scrisori și articole măgulitoare. Își luase ca deviză spusa lui Gobineau, căreia îi inversa astfel termenii: „Există dragostea, apoi lucrul, apoi nimic”. Dar lucrul însemna opera, iar nu raporturile între operă și public. Raporturi care-i erau aproape indiferente. Parcurgând repede articole și scrisori, o făcea ca un automat, fără să le dea crezare. Laudele erau pentru el ca instrumentele muzicale la care se cântă într-un film mut: își închipuia că trebuise să se fi desprins din ele o melodie plăcută, dar n-o auzea.

Îi spunea:

— Trebuie să vezi lucrurile așa cum sunt, nu crezi? Michelet susține că e nespus de umilitor pentru obiectul iubit să păstreze îndeajuns de mult sânge rece pentru a deosebi ceea ce e adevărat din vorbele frumoase ale iubitului. Iată o prostie cu-adevărat vrednică de „stupidul” secol al XIX-lea. Nici pomeneală de umilință, atunci când e vorba să-ți păstrezi sângele rece. Și totdeauna e fapt de laudă să vezi cum stau lucrurile. Iar în cazul nostru lucrurile stau așa: nu sunt îndrăgostit de dumneata. Nutresc pentru dumneata, pe de o parte o afecțiune plină de duioșie, la fel și stimă; iar, pe de altă parte, dorință. Dar toate astea nu înseamnă

dragoste. Slavă Domnului. E un amestec în care-mi recunosc formula mea, în care sunt eu pe de-a-ntregul, ceea ce-i foarte bine: acest din urmă punct ar fi de ajuns pentru a dovedi că nu-i vorba de dragoste. Căci iubești o femeie cu prietenie *pentru că,* dar o iubești cu dragoste *în ciuda a.* De altfel, experiența mă face să cred că formula mea e pe placul femeilor, care, așa cum le văd eu, mi se par a avea nevoie nu atât de dragoste propriu-zisă, cât de afecțiune și de duioșie. Nici dumneata, nu-i așa, nu ești îndrăgostită de mine?

Solange își clătină capul de la dreapta la stânga, ridicând un pic din umeri și având pe față o expresie amuzată: o mișcare foarte caracteristică unei fete de lume și încântătoare. Zise:

— Nu tocmai, nu, nu cred… Adică-nu te iubesc într-un mod sentimental.

— Există un mare indiciu că nu mă iubești: niciodată nu-mi pui întrebări despre viața mea. Și-apoi, roșești atunci când părinții dumitale vorbesc despre mine? Mi-ai căutat oare numele în anuarul lumii-bune a Parisului? Nu-i așa că n-ai venit pe bulevardul Henri-Martin, în primele zile, ca să-mi vezi casa? Ți s-a întâmplat vreodată să-mi scrii numele, așa, într-o doară, pe-o foaie de hârtie?

La fiecare întrebare, Solange făcea „nu” din cap, având aceeași expresie blândă și amuzată. Sigur, în noaptea ce urmase primului lui sărut, Solange adormise cu una din cărțile lui strecurată-n așternut Dar era chiar la început, natura se înșela, pentru că fusese luată prin surprindere. Niciodată de-atunci Solange nu mai făcuse asemenea gesturi.

— Adevărat? Înainte de-a te aduce eu aici, n-ai avut niciodată curiozitatea să vii să vezi unde anume locuiesc? Atunci lucrurile sunt clare: niciodată n-ai fost îndrăgostită de mine. Ei bine, întocmai, așa te vreau și eu. O fată iubitoare, nu o îndrăgostită. Nu vreau să te ambalezi în privința mea. Pentru că fără doar și poate ai ajunge să suferi, și-ar fi absurd să suferi din cauza mea, care

nu-ți vreau decât binele. Trebuie sa știi să manevrezi absurdul, draga mea, și îndrăznesc să spun că în privința asta sunt un adevărat maestru, dar măcar trebuie să te alegi cu plăcere de pe urma lui. Să suferi e totdeauna o idioțenie: e una din cele mai mârșave minciuni răspândite de către șefii maselor (din motive politice) și reluată apoi de literați (din prostie), că suferința e ceva înălțător și distins. La sfârșitul primei dumitale scrisori ceva mai intime, m-ai asigurat de „duioasa afecțiune" ce mi-o porți. Nu știu dacă-i vorba de o formula pe care-ai scris-o la întâmplare, ori dacă ai cântărit-o bine, dar dacă e pe potriva sentimentelor dumitale e minunat, de vreme ce corespunde întocmai sentimentelor pe care eu însumi le am fața de dumneata și le aștept din parte-ți.

— Am scris așa deoarece mi s-a părut că reda întocmai ceea ce simțeam.

— Atunci, draga mea, e minunat, prevăd că o să ne înțelegem de minune.

Și totuși, în aceeași seară…

În chiar aceeași seară, când a întrebat-o:

— O să vii un pic la mine, acum, numaidecât?

Ea i-a răspuns:

— Dacă vrei, nu în seara asta… Poate că n-ar fi rău să mai rărim puțin…

Și adăugă:

— De câte ori vin la dumneata, simt, pe urmă, cum te depărtezi de mine.

N-a răspuns, cu toate că s-a simțit dezamăgit. Traversau Place de la Concorde. Făcea observații despre culoarea cerului la ora aceea a apusului. Dar în realitate, în sinea lui, se simțea ca înghețat. Nu numai că era rănit în vanitatea lui de mascul, dar i se părea că fata pecetluise viitorul: cum s-o mai mângâi, după cele ce spusese?

O tăcere prelungă, apoi, în sfârșit, a întrebat-o:

— Vrei să te conduc la dumneata acasă, sau să ne ducem undeva?

Era cumplită propunerea aceea de a o părăsi atât de devreme, contrar tuturor obiceiurilor lor, numai pentru că fusese lipsit de alcov; cumplit pentru o fată cu temperamentul domnișoarei Dandillot; și cumplit împotriva lui. Sperase că-i va răspunde: „Condu-mă acasă”; e cu putință să nu fi înțeles că întâlnirea lor din seara aceea nu mai putea continua? A fost surprins de ceea ce a considerat a fi lipsa ei de tact, când i-a spus:

— Să mergem undeva.

Cinemaul e canalul de scurgere al secolului al XX-lea: când există ceva josnic între două ființe, totdeauna se lasă cu un film. În sala aceea din Cartierul Invalizilor, unde au eșuat, fata se străduia să spună din când în când câteva banalități. El, ca și cum ar fi avut limba tăiată, efectiv nu mai putea rosti niciun cuvânt. Era convins că se întâlneau pentru ultima oră. Nu, nicicând o femeie nu-i spusese amantului cuvinte mai umilitoare; își închipuise că mângâierile lui îi apropiau regește, când colo ea, după mângâierile astea, îl simțea îndepărtându-se! Iar acum voia ca, la rândul lui, s-o rănească. „Trebuie neapărat să știe cum procedez în asemenea caz.” Timp de două ore și jumătate, cât a ținut proiecția, nu și-a descleștat gura. Și cum era foarte cald, fata își ducea uneori batista (batistuța ei micuță, ca de fetiță) la frunte, la nas – și la ochi, poate –, încât Costals se întreba dacă nu-i venea cumva să plângă. Observă că-și ține mâna dinspre el într-o poziție cumva forțată, pe suportul pentru mâini al scaunului lui, și se gândi că o pusese acolo ca o invitație pentru el, să-i țină mâna în mâinile lui: se feri cu străşnicie s-o facă. O dată sau de două ori, de asemenea, își întoarse fața spre el, fără să spună nimic, ca și cum ar fi cerut să fie sărutată. Cu cât își dădea seama mai mult de josnicia, de vulgaritatea, de meschinăria și ridicolul lui – atitudine de mitocan, într-un cuvânt – față de Solange, cu atât mai mult se complăcea în ea. În timpul pauzelor, citea gândurile pe fața

celor de lângă ei: „Mititica asta atât de drăgălașă și măgarul ăsta care-i face mutre! Mai mare jalea, un mărgăritar ca ăsta la un asemenea porc!” Ceea ce-l scârbea mai dihai ca orice în „scena” pe care i-o făcea, e că i se părea ca o scenă conjugală.

În sfârșit, chinul se isprăvi. Au ieșit afară, tot fără a-și spune o vorbă. Și-atunci fata a făcut un gest pe care *niciodată* până atunci nu-l mai făcuse: îl luă de braț. S-a simțit emoționat. Gestul acela îi spunea cu atâta candoare: „Hai, nu mai fi supărat pe mine. Vezi doar că nu-ți port pică.” Dar, în chiar clipa când gestul ei îl înduioșa, văzu în el ocazia de-a o mâhni și mai mult: era de-ajuns să nu-i răspundă. Totuși, când au ajuns pe bulevardul Villiers, în fața ușii lui, iar fata nu s-a oprit, izbucni. I-a spus cu o voce schimbată, sacadată:

— M-ai rănit adânc. Mi-ai spus lucrul cel mai grav pe care o femeie i-l poate spune unui bărbat. Acum, nu te mai pot atinge. Totdeauna îmi voi închipui că nu mă accepți decât din complezență, poate chiar cu dezgust…

— Ba nu, știi doar bine…

— Naiba să le ia pe fete! Pe micuțele franțuzoaice râzgâiate și reci, care nu descoperă plăcerea decât la douăzeci și șase de ani! Și totuși, până acum nu s-a găsit alt mijloc ca un bărbat să-și manifeste tandrețea față de-o femeie decât tocmai prin gesturile astea! Nu, nu văd nicio ieșire. Acum, îmi va fi cu neputință să te mai mângâi. Și să fim frate și soră, ți-o spun sincer, mi-e imposibil, nu sunt bărbatul potrivit. Mi te-ai dăruit, iar acum te-ai luat îndărăt, dar te-ai dăruit, iar gustul acestui gest nu se poate uita. Ai deschis ușa unei odăi din care se răspândea muzica, apoi ai închis-o…

Solange nu spunea nimic. Continuau să meargă, dând ocol pentru a treia oară cvartalului de imobile.

— Și-apoi, cum să îndrăznesc să-ți mai vorbesc, acum? Câtă greutate poți da pe viitor spuselor mele? Ți-am zis-o de zeci de ori: „Înainte de orice,

să fii sinceră cu mine”. Și tocmai pentru că ai fost sinceră, ai stricat totul. Ești pedepsită pentru că ai făcut ceea ce-ți ceream să faci. Așa că nu mai pot nici să întreprind nimic, nici să-ți vorbesc. Nu ești vinovată cu nimic. Doar că temperamentul dumitale și temperamentul meu nu se potrivesc. Dar, cum ți-am spus, lucrurile sunt fără ieșire.

Ajunseseră încă o dată în fața ușii lui. Solange ar fi continuat să meargă; el însă se opri. Îi întinse mâna:

— De vreme ce ne vedem mâine la familia d’Hautecourt, vrând-nevrând tot trebuie să ne mai vorbim. Dar în realitate totul s-a sfârșit între noi.

O văzu înălțând spre el frumoșii ei ochi plini de mirare, de tristețe, de mustrare, ca un câine ce-și privește bruta de stăpân care tocmai l-a lovit fără niciun motiv. Trecea un taxi; îl strigă. Avea vocea atât de strangulată că trebui să spună de mai multe ori adresa fetei, ca să se facă înțeles.

La el acasă găsi patul pregătit, brațele de flori puse anume pentru ea. Se aruncă pe pat suferind pentru tot. Suferind fiindcă o făcea să sufere. Suferind pentru că o făcea să sufere, în timp ce-o iubea. Suferind că o făcuse să sufere pentru că fusese sinceră. Suferind pentru că se lipsise de ea carnal. Suferind pentru că suferea de pe urma faptului că se lipsise de ea carnal, câtă vreme carnal ea îi dăruia atât de puțină bucurie. Suferind pentru că nu suferea decât în cele mai grosolane părți ale masculului (vanitatea sexuală), și pentru că această suferință de mascul era totuși atât de puerilă. Suferind, în sfârșit, pentru că în cameră era atât de cald (27°). Uneori, o petală cădea dintr-o vază, ca și cum ar fi bătut de „jumătate”. Mirosul cel mai intim al trupului fetei îi venea în nări și-l obseda, exasperându-i ciuda, o pală de miros ce părea a bântui prin cameră, ca acele semințe ce plutesc, vara, lăsându-se-n voia aerului. În sfârșit, îi veni ideea să se ducă la bucătărie după un pui rece, pe care-l știa acolo. Îl mâncă și durerea i s-a

domolit. A fost chiar mulțumit că a suferit un pic. Trebuie să ne facem idee despre tot.

Noaptea a avut un vis. O visă pe bătrâna guvernantă englezoaică ce se ocupa de el când era mic. În viața lui n-o mai visase. Cu neputință să dea de explicația visului.

Se gândi la femeia aceea și-și aminti de ceva straniu. Își aminti de spaima lui cumplita când, trezindu-se dimineața devreme, își închipuia că, poate, în timpul nopții, femeia plecase de tot. Și-atunci se scula și, desculț, se ducea până la camera guvernantei. Obiecte, îmbrăcăminte, totul era la locul lui: englezoaica, într-adevăr, era la liturghie, ca în fiecare zi. Dar o evidență atât de indiscutabila tot nu-l liniștea. Cu pași furiși, se strecura pe coridor, și-acolo, cu inima bătându-i, aștepta zgomotul pe care urma să-l facă jos, în broasca ușii de la intrare, cheia englezoaicei, atunci când aceasta se întorcea (deoarece, la drept vorbind, bănuia el că-i la liturghie). De cum auzea zgomotul cheii, o ștergea, se vâra în pat, prefăcându-se că doarme…

Toate astea ar fi fost ușor de înțeles dacă ar fi nutrit față de bătrâna lui guvernantă un amor straniu de puști (avea pe atunci vreo șapte-opt ani). Dar nici vorbă de așa ceva. Dimpotrivă, era mai curând pornit împotriva ei. Îl lovea peste degete cu o riglă atunci când i se întâmpla să greșească la lecția de pian, îl lăsa să plângă – fără să-i spună o vorbă – o jumătate de ceas pentru că nu pricepea o iotă din problema la aritmetică, scotea stafidele din feliile de *cake,* gustarea de la ora patru, sub pretext că lui nu-i fac bine, în realitate pentru că ea era mâncăcioasă și-i plăceau… Ținea atât de puțin la ea, încât atunci când s-a pensionat, cu toate că locuia la Paris, nici măcar o singură dată nu se dusese s-o vadă. Nu, oricât de atent ar fi scotocit în memorie, nu găsea nimic altceva, de la el la ea, decât indiferență amestecată cu ranchiună – nimic

altceva decât indiferență, iar deasupra, din loc în loc, răbufnirile acelea smintite ce aduceau a pasiune, angoasele de băiețel care iubește, la ora șase și jumătate dimineața, în casa cea mare, care dormea…

Costals se întreba dacă o iubește pe Solange.

A doua zi, țopăială la familia d'Hautecourt. Câteva trupuri de femei meritau tot tămbălăul. Ce-ar însemna o societate fără trupuri? Am putea s-o lăsăm să se scufunde.

Sosit după ea, o urmărea din priviri fără să se facă văzut. Ar fi voit ca fata să-și arate cu discreție disprețul pentru toți oamenii aceia; dar nu, părea să se simtă la largul ei printre ei; să fie asemeni lor? A dansat de trei ori cu un tânăr căprior. „Dacă or să se așeze în spatele bufetului, ori pe trepte, simt – simt de parcă ar fi un lucru ce-ar avea loc chiar în clipa asta – că tot sângele o să-mi piară din obraji și din picioare, ca și cum s-ar scurge sub planșeul din salon."

Se îndreptă spre ea, având întipărită pe față o urâciune neașteptata, o urâciune de soț. Fata îl abordă metamorfozându-se toată, cu fața dintr-odată zâmbitoare, ochii radioși de tandrețe, de-ai fi crezut că nimic nu se întâmplase în ajun. Încrederea aceea îl emoționa.

Au dansat. Își spunea: „Voi fi, prin urmare, masculul josnic până la capăt. Ieri, râu și nedrept, pentru că am fost umilit în mica mea mândrie sexuală. Josnic mâine, reîncepându-mi mângâierile, deși știu că ea nu face altceva decât să le îndure. Trupul ei, în brațele mele, de față cu două sute de inși, mi-am odihnit capul pe pântecul ei gol (minunată senzație) i-am auzit, punându-mi urechea pe pântecul ei, bolboroseala intestinelor, ca zgomotul ușor al zăpezii care se topește… La naiba, ce mai încolo-ncoa, fata asta îmi aparține!"

Și le-a arătat-o cu prisosință. După terminarea dansului, s-a petrecut un lucru surprinzător. De-abia s-au așezat unul lângă altul, că i-a și pus mâna

pe coapsă (pe deasupra rochiei), pe urmă pe locul unde coapsele se îmbină, așa cum leul își ține laba întinsă pe halca de carne cucerită.

Și asta nu într-un loc ferit: ci în plin salon, în mijlocul a două sute de persoane. Și nu o clipă: ci cam o nesfârșită jumătate de minut, poate. Nu într-un mediu echivoc, sau numai lipsit de prejudecăți: ci într-o societate unde toți erau oameni de condiție bună și serioasă. Uite ce înseamnă să-i inviți la tine acasă pe marii lirici.

A simțit el foarte bine întreaga măreție a acestui gest. Nimic licențios. Doar gestul cuplului. Gestul nimicitor al seniorului, al celui care se maimuțărește peste maimuța femelă: geniul cuplului. Și a simțit, de asemenea, întreaga măreție a faptului că ea l-a acceptat, că fata aceea rezervată și modestă nici măcar nu s-a clintit la atingerea lui, n-a schițat niciun gest de apărare, în inima acelei mulțimi, ca și cum i-ar fi fost indiferent, ori ca și cum i-ar fi fost pe plac că arătase în felul acela nemaipomenit, și de față cu toți, că ea aparține bărbatului pe care-l alesese.

Când își luă mâna, o legătura în plus se stabilise între ei. Invizibil, Costals continua să-și țină mâna pusă pe ea. În aceeași seara a venit la el la ora obișnuită.

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

15 iunie 1927

Rugăminte ca scrisoarea să fie citită în întregime.

Dragă Costals,

Sunt departe, lipsită de apărare, bolnavă de singurătate, descompusă de-o căldură ce-mi aminteşte de versul ăsta al dumitale:

Dogoarea zilei, aşezată pe pământ, asemeni unui om.

A fost furtună mare astă-noapte, dar m-am bucurat că m-a trezit, căci mi-a îngăduit să mă gândesc la dumneata. Oare ce-ţi spuneam în ultima mea scrisoare? Nu păstrez ciorna celor ce-ţi scriu, aşa că mi-e teamă că scrisorile mele se contrazic teribil. Cred că-ţi vorbeam despre un soi de pace… Da, am vrut, însufleţită de-o bunăvoinţă adevărată, să salvez prietenia din toate poveştile astea groaznice, deşi ştiam că unui bărbat nu-i e pe plac prietenia unei femei a cărei dragoste îi displace. Când m-ai refuzat, îmi spuneam: „Fireşte, pentru el, cea care fuge e vrednica de dorit, iar cea care se oferă e de dispreţuit! Ce puerile sunt toate astea!” Dar trebuie să fim cinstiţi şi să recunoaştem: decepţia, refuzul fac ca ceea ce era dorit să devina de-o mie de ori încă şi mai de dorit. Vad cât se poate de bine lucrul ăsta la dumneata, în clipa de faţa.

Şi-apoi, cum să te uit? Faptul că eşti un bărbat public (acelaşi cuvânt pentru a desemna un „bărbat public” şi o „femeie publică!” Şi chiar aşa stau

lucrurile…) mi-o interzice în *mod material.* Ca dumneata să poți dormi cu-adevărat în mine, ar trebui să nu mai deschid niciun ziar, nicio revistă. Și, în legătură cu asta, aș vrea să știu… *Les Nouvelles littéraires* de ieri (citite, ce oroare! În biserica pustie, pentru ca e singurul loc de aici unde e răcoare) mi-au adus poemul dumitale:

Fiindcă mă iubești și fiindcă te iubesc…

Și aș vrea să știu dacă, în timp ce-l scriai, nu te-ai gândit, cumva, un pic și la mine. Deși mă îndoiesc foarte tare… Dar nu, bineînțeles, e adresat alteia, și parcă te și aud ricanând: „Că proastă mai poate fi!” Proasta! Mai bine te-ai lua de dumneata, care ai fi putut face din mine o femeie, dar n-ai voit-o. Confidențele astea amoroase pe care le răspândești prin săptămânale (ah, ce frumos e să te lași în voia exhibiționismului sub vălul artei!) îmi răsucesc atroce cuțitul în rană, mă umplu de gelozie și de dorința. E limpede ca lumina zilei, ai oroare de dragostea mea. Iar eu ce vrei să fac în toată povestea asta? Mă gândesc la dumneata de dimineață până seara. Iese din mine – era cât pe ce să zic ca o emanație, dar e un cuvânt prea pretențios; termenul potrivit ar fi: ca o sudoare. Ai trecut prea pe lângă mine în traiectoria dumitale, ai acroșat steaua micuța și însingurată care sunt eu, arzând-o cu lumina dumitale. Cu toată buna-cuviință, vreau încă să mai cred acest lucru. Omucidere prin imprudența. M-ai anihilat; nu mă simt umilita, nu mă simt sfâșiată, mă simt consternată. M-ai făcut să nu mai pot îndura viața obișnuită. Sunt ca unul din acele obiecte vechi despre care anticarii spun: „Ce frumos e. Costă scump. Eu însă nu vi-l pot cumpăra, nu se vinde în clipa de față. Dar e frumos, nu vă despărțiți de el.” Știu că am o anume valoare, dar sunt inutilizabilă. Și până la urmă o să ajung să mă simt dezgustată de mine însămi, și poate să mă distrug, așa cum

ajungi să te dezguste, și până la urmă să distrugi, lucrurile pe care anticarii le găsesc atât de frumoase, dar pe care nu le cumpără pentru nimic în lume. Inutilizabilă, ce mai. Din cauza dumitale, l-am frustrat fără leac pe bărbatul care-ar putea veni acum și-ar dori să afle în mine o persoană intactă: i-aș dărui un înveliș gol. E exact *ca* și cum aș fi avut un amant sau un soț; virginitatea mea morală nu mai există. Cum de nu simți că toate astea îți creează o îndatorire, aceea de-a repara? Numesc reparație faptul de a-mi dărui satisfacția carnală la care am dreptul.

Dezinteresul dumitale e un rafinament pervers. Mi-ai spus odată, parodiind deviza celor de la *Action française:* „Tot ce-i natural e al nostru”. O, nu! nu ești aproape de natură, e poate cea mai mare iluzie a dumitale. Ci de sfințenie ești mai aproape, dar de un soi de sfințenie în răspăr, de o sfințenie demonică. Preocupată neîncetat de dumneata, aflu pe zi ce trece tot mai multe în ceea ce te privește, în ciuda tăcerii dumitale. După cum aflu și despre mine. Ți-ai mărturisit pe vremuri „curiozitatea față de mine” (și am ajuns să cred că e singurul sentiment – un sentiment profesional! – pe care îl vei fi avut vreodată față de mine). Poate că m-ai fi dorit, dacă nu ți-aș fi spus atâtea despre mine în scrisorile pe care ți le-am trimis: e marea nefericire a vieții mele, datorată singurătății, ca aproape totul, între noi, să se fi petrecut în scrisori. Ești sigur însă că mă cunoști bine? Ești sigur de nu cumva, fie și *profesional,* niște relații mai intime între noi nu ți-ar descoperi multe alte lucruri? Ești sigur de nu cumva ai *nevoie* de mine?

Nu mă vei mai găsi decât dacă, într-o bună zi, vei simți nevoia asta – dar o nevoie totală. Îți voi fi metresa, nevasta, dar niciodată prietenă. Te vei întoarce la mine, dacă te întorci, știind că te iubesc, că te ador, că am dorit și că doresc numai sărutările și îmbrățișările dumitale. Ești mulțumit? E limpede? Încerc o ușurare sălbatică, atingând astfel

până în străfunduri prosternarea, reînnoindu-ți dovada scrisă a acestui lucru și dăruindu-ți pentru totdeauna aceste arme împotriva mea.

ANDRÉE

(Scrisoare rămasă fără răspuns.)

— Doar ginindu-i picioarele și simt că înnebunesc! exclamă el stropșind limba franceză. Tanti, ia uită-te la mititica asta ce miștoacă e. Ce mutrișoară nostimioară. Și dintr-odată, în timp ce, sătul până-n gât, ți se rupea de-ar fi fost să mori, dintr-odată ai pofti să nu mai mori. Dintr-odată, dacă ai vrea să scrii, n-ai mai ști ortografia. Cam opș'pe' ani, nu? Și niște brațe mai drăguțe decât ale dumitale. Și urmele de vaccin pe braț, să blestemi arhanghelii, nu alta. Nu ți-o ascund, draga mea: aș vrea s-o mănânc de vie. Se șterge la nas, ascunzându-se îndărătul ziarului (de opinie moderată), ca să n-o văd eu în acțiunea asta, mult prea puțin nobilă. Pune la loc batista în geantă, cu degetele ei de puicuță. De fiecare dată când mă prinde că mă uit la ea, își umezește buzele cu limba. Și cum îi mai tresaltă umerii când râde! Și cărarea, cum o mai ia la fugă, hai-hui prin plete! Și urechiușele, virgine de orice otită! Iar materialul rochiei și ceasul de la mână au ceva de om sărac, de mă fac să jinduiesc la ea de să mor, nu alta. Ce forța din lume m-ar putea împiedica să jinduiesc la ea? Aș vrea să știu ce gust are părul ei când îl morfolești. Aș vrea… Merită să fie dorită, prin urmare o doresc: doar e-n firea lucrurilor, ce naiba! O, doar „o doresc", nu-i așa, nu fac nicio stricăciune. Dar, ce mai, când îi văd vinele ceva mai îngroșate pe picioarele cărnoase, încălțate în sandale, păi, tanti, cinstit ți-o spun, simt ca devin bărbat. Te necăjește ce spun? Da, văd eu… îți cer iertare… Dar ce vrei, tanti! Țin de un sex care în totul e contrariul celui al dumitale; fac parte din specia jinduitoare a bărbaților: ceea ce-mi place, e să știu cum fac atunci când cedează, și să compar… Ce înseamnă fericirea pentru specia mea? Fericirea e clipa când o ființă consimte. Pe de altă parte, un mistic schimbă des femeile, deoarece atașamentul față de o singură făptură e tot ce poate fi mai potrivnic vieții spirituale. Și dumneata, și dumneata ești o micuță stea printre

altele mii. Iar în zori, pălești. Ei, chiar așa, te necăjesc? Îmi dau seama după felul cum zâmbești că e ceva care scârțâie.. Și totuși nu ți-am spus nimic neplăcut.

— A, nu! Nimica toată!

— Și-apoi, cele ce ți-am spus erau rostite pe o arie de dans. Ei da, nu ești destul de haioasă!

— Degeaba ți-aș explica. Nu vrei să înțelegi ce însemni pentru mine.

— Da, nu vreau să înțeleg. Pentru că nu trebuie să însemn prea mult pentru dumneata.

Și-a întors repede fața spre el, cu o expresie de mustrare.

El i-a spus:

— Mă bucur că mă iubești, dar aș vrea să nu mă iubești prea mult. Mă bucur că dorința mea îți este plăcută, dar aș vrea să nu-ți fie prea mult. Căci mi-ai crea obligația *să forțez nota,* adică să trec dincolo de ceea ce-mi vine în mod firesc; și într-un caz și în altul mi-ai crea obligații de reciprocitate întocmai pe măsură, lucru de care mă tem nu numai pentru că sunt obligații (o obligație nu-mi spune nimic), ci pentru că ar face să se ivească la mine prefăcătoria, de care în clipa de față sunt cu totul lipsit. Ceea ce vreau e să mă iubești și să-mi aștepți dorința în aceeași măsură în care și eu te iubesc și te doresc. Și e o măsură generoasă, crede-mă.

Scris a doua zi de Costals, în Bois, pe pagina albă a unui exemplar din *Educația Fetelor,* pe care îl citea;

Pe o bancă, două micuțe încântătoare, cincisprezece și șaisprezece ani, ieșite parcă dintr-un cântec de Meleagru, împreună cu mama lor care, vădit lucru… în sfârșit, cu mama lor, care înțelege viața. (Fetițele își leagănă câte-un picior, fiecare dintre ele, ca niște măgăruși care dau din coadă în cadență. Oh! să petrec o noapte ținând în mâinile mele unul din picioarele astea!) Și mi se

pare că doar privindu-le așa cum le privesc, colo, pe bulevardul Villiers, dintr-odată, fără să știe de ce, în timp ce coase, ea are inima zdrobită, sângerează. O, Natură, ferește-mă să doresc altele decât pe ea, cât timp o voi iubi!

Sentimentul ce-o domina pe domnișoara Dandillot, de când iubea, era teama de-a nu mai fi iubită îndestul și de-a fi părăsită de Costals. Se comporta față de primul bărbat din viața ei ca o figură dintr-un basorelief care ar fi devenit statuie – rămasă fără sprijin, dintr-odată singură și amenințată din toate părțile, înainte de-a fi iubit, nopțile îi erau liniștite. Acum, visa în fiecare noapte lucruri neplăcute, fără însă ca vreodată acestea să se prefacă în coșmare. Visa de pildă că, luând-o la vale cu bicicleta pe o pantă, nu mai putea stăpâni mașinăria, dar asta era tot: nu cădea, nici nu se prăbușea într-un hău; sau visa că o vacă se desprindea de turmă și venea spre ea, aproape atingând-o, fără însă ca animalul să-i facă vreun rău. Costals, care era cauza tuturor acestor vise, nu se ivea niciodată în persoană: era demonul lor ascuns. Uneori, totuși, Solange visa că se gândește la el, fără a-l visa pe el.

Există femei pe care dragostea, mai ales prima dragoste, le face să se simtă mai sigure pe ele. Domnișoara Dandillot, dimpotrivă, de când iubea se simțea slăbită fizic. Teama de a-l pierde pe Costals o măcina astfel. Uneori simțea cum o lasă puterile, era obosită, voia să se-așeze; dacă stătea o clipă în picioare, o dureau coapsele.

La masă, nevoia de a-și toci nervii o îndemna să mestece cu vioiciune și energie. Terminând de mâncat înaintea mamei ei, fiecare fel, mai lua încă o dată, ca să umple golurile, pomenindu-se astfel că mănâncă simțitor mai mult ca de obicei. Și-atunci și-a dat seama că, dacă mânca mai mult, se simțea mai în puteri: de câte ori mânca mai mult,

tot în coapse simțea mai întâi că lucrul ăsta îi face bine.

Așa că, de câte ori trebuia să se vadă cu Costals în cursul zilei, mânca zdravăn, ceea ce-o făcea sa zâmbească pe slujnica ce dădea la masă, zâmbet căruia Solange îi răspundea cu drăgălășenie, fără a-și da seama dacă Suzanne pricepuse până la capăt. Tot astfel începu să bea două cești de cafea, și-ar fi putut, fără niciun fel de efort, să ia de două ori micul dejun. Ai casei o vedeau cum mozolește în gură câte-un sâmbure de piersică până-l tocea și era gata să-l spargă, așa cum un câine plimbă cu disperare în bot o minge de crochet, inundând-o de salivă. Și i se întâmpla să fumeze una după alta două țigări de tutun negru, ea, care de obicei nu fuma. În timpul ăsta doamna Dandillot nu-și dădea seama de nimic (fără să mai vorbim de domnul Dandillot!). Și-așa slujnica vedea ceea ce mama nu vedea. Se spune că dragostea maternă e oarbă. Chiar așa.

Dacă domnișoara Dandillot n-ar fi fost o persoana atât de cuminte, ar fi știut că vreo câteva picături de alcool, acolo, i-ar fi dăruit aceeași vitalitate pe care o obținea îndopându-se un pic. Dar nu știa, nici nu ghicea acest lucru. Nici restul lumii, de altfel, nu știa asta. Sau o știe *doar puțin,* ceea ce echivalează cu *deloc.* O căpetenie de război știe că trupa e eficientă, pe timp de luptă, între două șnapsuri. Dar nu generalizează, pe când ar trebui. Un bărbat care ar ști că nu există suferință din dragoste pe care o masă *cu adevărat* buna să n-o împrăștie, cel puțin pentru câteva ore, un bărbat care ar ști că atât curajul fizic, cât și cel moral, că inspirația poetică, devotamentul, sacrificiul pot depinde de-o masă bună – că sublimul sufletesc se poate datora cărnii putrezite de animal mort, un bărbat care ar ști toate astea n-ar mai *încerca să-și facă curaj.* Dar bărbatul care e pe punctul de a afla se ferește s-o știe. Iar dacă

ştie, se comportă ca și cum n-ar ști-o. Căci Prejudecățile Vaporoase trebuie menținute.

Costals proceda exact invers: mesele dinaintea întâlnirilor cu Solange erau foarte ușoare. Tonusul lui natural era atât de ridicat și atât de energic, încât puțină căldură n-ar fi făcut decât să-i diminueze luciditatea, la care ținea mai presus de orice. Mergea până acolo încât la mesele acestea se abținea de la băutură, ca să nu se îngreuieze, și nu bea la mese decât în zilele în care își iubea mai puțin prietena. De aceea, când Solange se pregătea să plece, primul lui gest era să se ducă la chiuveta să bea apă. Iar dacă Solange n-ar fi venit la întâlnire, locul acesteia aflându-se totdeauna la câțiva pași de casa de pe bulevardul Villiers, decepția i-ar fi fost anulată de faptul că, după douăzeci de minute de așteptare, ar fi putut zbura până la primul negustor de vinuri. Ridicase la rangul de politică a vieții ceva ce la început nu fusese decât o trăsătură încântătoare a lui: să iubească (și să poată) mai presus decât orice contrariul. Așa se face că destinul, fie că-l dăruia cu „da”, fie cu „nu”, îl satisfăcea deopotrivă. Și totdeauna cădea pe moale, ceea ce-i era nespus de plăcut, și chiar, după socotința lui, ținând seama ca nu exista decât minți proaste și falși filosofi, să conceapă viața ca pe-o luptă.

Solange îi spuse: „Vino duminică la noi acasă, să luăm ceaiul. Tăticul și mămica stau toată ziua la Fontainebleau, la niște veri. Servitorii au liber. O să fim numai noi doi în toată casa.” Pe el, gândul să o mângâie la ea acasă, în camera ei de fetiță, îl arsese.

Minunată senzație s-o găsească singură în locuința aceea goală și s-o vadă cum blochează soneria de la intrare! Curând, însă, observă că are niște bubulițe la gură, că ochii îi sunt încercănați, dându-i și mai multă profunzime privirii, iar ea îi confirmă ceea ce el numai bănuia. Sentimentele lui

deveniră și mai grave, ca notele de pian atunci când pui pedala. Totdeauna preferase la femei zilele când le știa bolnave: slăbiciunea lor îi înduioșa inima și-i ațâța simțurile. Zadarnic protestau ele că de-abia o simt, își închipuia că fac pe grozavele, se ambala, credea că au nevoie să fie menajate; de altfel, totdeauna avusese tendința să cruțe femeile, chiar de-ar fi fost sportive, în ciuda aparenței pe care-o dau în anumite ocazii, că sunt mai rezistente decât bărbații.

Acum se aflau în salon, stând unul lângă altul pe canapea. Era o zi noroasă, ca de toamnă. La început au vorbit despre lucruri destul de oarecare (dar cât de mult îl impresiona atunci când, nemaiuitându-se în fața ei, ori de câte ori îi spunea o vorbă drăguță sau care o impresiona, își întorcea cu vioiciune capul spre el!). Îi ceruse să-l ducă în camera ei, dar Solange, care de obicei consimțea la tot ce voia el, de data asta îl refuzase hotărât. I-a cerul să-i arate fotografii de-ale ei, dar nu mai fusese fotografiată de la paisprezece ani; într-atât de lipsiți de vanitate erau toți din familia ei! În sfârșit, a ajuns să-i vorbească despre ceva ce-i stătea pe inimă. Ultima oară când venise la el o îmbrățișase cu atâta însuflețire, și-atât de des reînnoită, încât spre seară, pe când se îmbrăcă, se simțise dintr-odată rău; devenise tăcut și insensibil, pradă unei oboseli apăsătoare. Trebuise să facă un adevărat efort ca să-și smulgă câteva cuvinte banale, în timp ce-o conducea. Îi explica, așadar, ca uneori bărbaților, după ce-și dăruiesc prea generos ființa, li se întâmplă să suporte asemenea scăderi trecătoare ale tonusului vital, că lucrul e ceva obișnuit și cunoscut, că trebuia prin urmare să-l scuze, presupunând că observase acest lucru. Dar observase, într-adevăr?

Pusese întrebarea aproape fără să bage de seamă. A fost mirat și oarecum neliniștit când fata a răspuns „Da”. Ce să-i faci! dacă nu-i scapă nimic!

— Dar dățile trecute?

— Și-atunci.

A fost și mai mirat. Dățile trecute, sau slăbiciunea în cauză nu avea loc, sau chiar dacă dădea semne ca s-ar ivi, era ușoară și trecătoare, închipuindu-și ca a ascuns-o sub o cantitate sporită de alintări. „Doamne sfinte, chiar vede totul!”

— Să fie cu putință! Ți s-a părut că sunt rece, alte dăți, când plecai de la mine?

— Da. Și mă întrebam de ce. Dacă te-am dezamăgit…

Se pierdu iar în explicații, cita latinescul *Omne animal post…* se oferi să-i arate cărți de medicina. Tot timpul ăsta trăgea ușor de perii pe care fata îi are deasupra cotului (amănunt foarte prețios). Deodată n-a mai spus nimic. I s-a părut că înțelege.

— Păi atunci, când mi-ai spus: „După, simt cum te îndepărtezi de mine”, despre asta era vorba?

— Exact.

Costals își repetă cuvintele fetei: „După, simt cum te îndepărtezi de mine”. Pentru prima oară, își dădu seama ca puteai să le dai două înțelesuri: sau că, după terminarea mângâierilor, Solange se simțea mai rece față de el, sau că pe el îl simțea mai rece față de ea. Un abis despărțea cele două înțelesuri. De ce-l văzuse totdeauna numai pe primul, iar nu și pe al doilea?

— Stai, Solange, e foarte important: dumneata te simți mai departe de mine după anumite acte, sau dimpotrivă, pe mine mă simți mai depărtat de dumneata, mai rece?

— Dumneata mi se părea că ești mai rece față de mine. Simțeam din parte-ți reacțiile pe care mi le-ai descris adineauri, așa cum un orb simte cu buricele degetelor un text Braille. Dar nu știam că e vorba de reacția asta, întru totul fizică.

— Ce răstălmăcire de necrezut! Și eu care am înțeles că e invers! Dar spune-mi, de ce nu mi-ai dat nicio explicație? Mă lași să-ți fac mutre trei

ceasuri la rând, pe urmă o scenă de douăzeci de minute, și nu spui nimic, stai și te uiți la mine ca vițelul la poarta nouă… N-aveai de spus decât atât: „Pe dumn*eata te s*imt – după – atât de rece…”

Fata schiță un gest oarecum nerăbdător și deznădăjduit.

— Doar știi prea bine că nu sunt în stare să mă explic, ți-am spus-o de-atâtea ori! Pe măsură ce te vedeam afundându-te tot mai mult pe un drum greșit, mă simțeam din ce în ce mai paralizată. Deseori, când sunt cu dumneata, mă simt de parcă n-aș mai avea voință… în prima seară… la Bois… dacă mi-ai fi spus să mă arunc în apă, aș fi făcut-o.

— Știu. Și ți-aș atrage atenția că n-am făcut-o. Ce mai! Nici c-am văzut o răstălmăcire atât de totală! O asemenea neînțelegere nici n-ar putea fi pusă într-un roman. Nimeni n-ar putea crede că o pariziancă de douăzeci și unu de ani, în anul 1927, se lasă muștruluită ceasuri întregi de amicul ei pentru niște vorbe în care n-a făcut decât să exprime teama de a-l vedea depărtându-se de ea, adică pentru niște vorbe în care nu se află decât afecțiune, și toate astea pentru că „nu-i în stare să se explice”. Dar, tanti, ești proastă! Proastă de-a binelea! Ca o cizmuliță drăgălașă pe un rambleu de cale-ferată.

— De ce pe un rambleu de cale-ferată?

— Pentru că e mai plastic, ce naiba!

Însuflețit de-a duioșie adâncă, o acoperi cu brațele. Niciodată, zău, niciodată nu și-ar fi putut-o închipui atât de copil, atât de vulnerabilă, atât de lipsită de apărare, atât de predispusă la suferință mai târziu din partea tuturor și mai cu seamă din partea lui. Își aminti de gestul ei când, nemaiștiind cum să-l scoată din mutismul lui, îl luase – pentru prima oară – de braț, așa cum câinele pe care-l cerți dă laba, ca să fie iertat. În clipa aceea, o răsturnare avu loc în el. O văzu cu mult mai dezarmată decât crezuse, după cum știu că o și iubea mai mult decât crezuse – în timp ce singurul

reproș pe care i l-ar fi putut face își pierdea rațiunea de a fi! Într-o clipă, fata se apropie de el, de esențialul din el, ca un obiect pe care-l iei în mână și-l apropii de tine. Cu ce bucurie l-ar fi ucis pe cel care i-ar fi făcut vreun rău! Și atunci, aplecându-se, sărută nu gâtul la rădăcina lui, care era gol (ceea ce-ar fi putut părea un gest senzual), ci acea parte a umărului care era acoperită de veșmânt.

Pe urmă conversația rătăci un pic. Animat de-aceleași sentimente care-l făcuseră să-i sărute bluza, și nu pielea, îi apucase în mână poala rochiei. Apoi cuvintele li se fixară asupra familiei Solangei, evocată de locuința aceea.

— Fratele meu nu era inteligent: nu era în stare de nimic altceva decât să facă bani… – Nu-i iubesc pe tăticul și pe mămica în același fel. Pe mămica o iubesc cu indulgență: e atât de aiurită! Tăticul e mult mai subtil. Și-apoi, e-atât de bolnav… (Domnul Dandillot avea cancer la prostată, iar zilele îi erau numărate.) – Meritul bărbaților de felul unchiului Louis e să dobândească maximum de aprobare pentru minimum de riscuri. („Ce definiție frumoasă a burgheziei!” se gândi Costals.) – Religia mea? Nu sunt credincioasă, dar când un ziar ca (aici urmează numele unui anume săptămânal deosebit de „parizian”) îmi cade sub ochi, mă simt gata să devin creștină. Îmi spun că nu-i cu putință să nu existe nimic altceva decât asta. *Și,* în sfârșit, următoarea frântură de dialog:

— La toți tinerii de vârsta mea se vede atât de bine că nu au niciun fel de sentiment al datoriei. În timp ce la un bărbat ca dumneata…

— Nu zău, fără glumă, am eu aerul unui bărbat cu sentimentul datoriei?

— Nu. Ci ești un asemenea bărbat.

— Ce șmecheră! Ei da, vrând-nevrând devii un bărbat cu sentimentul datoriei, de îndată ce iubești.

În prima zi, Costals văzuse în Solange o păpușă. O luase așa cum iei o femeie ca să faci un tur de vals, apoi o conduci iar la scaunul ei. Pe urmă, după ce-o cunoscuse mai bine, i se păruse a fi produsul acelei educații în care ești învățat că nu-i politicos să-ți exprimi o opinie personală și că regula constă în a ceda totdeauna în fața opiniei interlocutorului. O bruftuluise când o auzise spunând cuvintele astea banale pe care le spun toate fetele: „Sunt un fenomen”: „Ești contrariul unui fenomen. Ești o fată întocmai ca și celelalte”; după cum o bruftuluise și atunci când fata spunea că „nu e înțeleasă”: „Așa spun toate femeile în care nu-i nimic de înțeles”; fusese supărat că n-o putea tachina în voie, pentru că nu era destul de isteața: „S-ar supără, ar suferi”; îi adusese următoarea laudă, considerabila, dar ale cârei limite se pot vedea cu ușurința: „N-am auzit-o niciodată spunând nicio prostie, nicio vulgaritate”; i se păruse lipsita de consistență și ștearsă, numai bună să fie eroina unui roman francez. Și totuși, după ce se convinsese că avea dreptate atunci când spunea că nu are prietene, conchidea că trebuie să fi avut oarecare merit – într-atât singurătate și merit sunt sinonime. Și totuși faptul nu depășea „magnificele calități negative”, și totdeauna credea despre ea ceea ce-și spunea sfânta Tereza: „Ești cea care nu exista”. Sentimentul lui dominant fața de ea era admirația față de frumusețea ei.

Numai că acum i se părea că are sub ochi o placă fotografică cufundată într-o soluție de revelator: puțin câte puțin, ca pe placă, apăreau noi detalii privind personalitatea Solangei; puțin câte puțin, se închega chipul ei complet, iar chipul acela îl onora. Calitatea observației, a judecăților ei, atât de subtile și atât de cumpănite, poate că nu erau, în ele însele, lucru atât de rar. Și totuși nu le aștepta din partea ei. Descoperea că nu știe nimic despre ea și mai cu seamă în cât de mare măsură era mai bună decât el. Până și vocea ei era o

revelație pentru el. Până atunci îi cunoștea trei voci. Vocea pe care o avea când ieșea în lume, destul de manierata, nu că era pretențioasa, ci dimpotrivă, timidă. Vocea pe care o avea când vorbea cu el și despre care nu avea nimic de spus. „Vocea ei nocturna”, patetică, vocea aceea de pe altă lume, ieșind din adâncul copilăriei așa cum pasările ies din adâncul unui puț. Și iată că acum se ivea și vocea asta așezată, simplă și serioasă de-a binelea, cu virtutea ei liniștitoare, cu acele intonații de nedescris, care-l făceau să-și spună: „Vocea fetelor de familie bună”. Îi zise:

— Îți vorbesc de parcă te-aș cunoaște de-o veșnicie. Sunt bucuros că vorbim așa. Mi-e rușine de felul grosolan în care m-am purtat cu dumneata la început. De parc-ai fi fost o coarda. Iartă-mă…

— Nu face nimic, aș fi trecut peste tot, de vreme ce te iubesc. Și-apoi, chiar *am* trecut peste tot…

„Doamne Sfinte, oare peste ce? se întreba el. Ah! Nicio vorba, face aluzie la faptul că s-a dăruit.” Descoperea că îl judecase – poate cu aceeași „indulgență” cu care ea își judeca mama. În alte vremuri, lucrul l-ar fi deranjat. Acum, însă, o stimă și mai mult pentru asta.

— Vad că astăzi ești într-un registru mai grav. Ce s-a întâmplat?

— Mă simt mai în siguranță fața de dumneata, de când am descâlcit neînțelegerea aceea. Înainte de-a te cunoaște, mi-era teama de viitor. Pe urmă, lângă dumneata, nu mi-a mai fost teamă. Apoi a survenit neînțelegerea aceea, de la care rămăsesem ca un buchet de flori strâns prea tare. Acum, ai deznodat buchetul: florile respiră.

— A, dar facem poezie înaltă, nu glumă!

— Iartă-mă, chiar și-atunci când sunt foarte serios, emoționat chiar, și tot glumesc. Și-apoi, îmi place să te tachinez.

— Știu. Încep să te cunosc.

— Acum, de curând, ai spus un cuvânt… Peste ce ai „trecut”, din afecțiune pentru mine?

— Chiar nu știi?

— Ghicesc. Adevărat, dumneata, atât de cuminte, să te dărui așa, ca o frunză care cade… Și când te gândești că pregătisem cele ce urma să ți le spun ca să te înduplec să cedezi! O întreagă vorbire patetică. Mă gândeam chiar să te șantajez, să-ți spun că, dacă mi te refuzi, aș fi plecat numaidecât din Franța, că n-aveai să mă mai vezi. Dar iată că… asemeni unei frunze care cade… De-ți vine să crezi că așa era scris în cer. Ai toate calitățile cu putință, inclusiv pe cea principală, aceea de a mi te fi dăruit fără să faci mofturi. Căci o femeie care nu-i ușoară, nu-i femeie după părerea mea. Și – te întreb – la ce ți-ar fi slujit toate calitățile pe lângă mine, dacă nu mi te-ai fi dăruit cu promptitudinea aceea năucitoare?

— Când m-am dăruit dumitale, îți dăruisem totul mai dinainte.

— *Cosi fan tutte.*

— La drept vorbind, nu peste actul ăsta am „trecut”. Ci peste… toate ascunzișurile acelea… hotelul, când s-a întâmplat prima oară…

— Asemeni unei frunze care cade! spuse iar. Ca o floricică pe care-o culegi… Și totuși, sunt femei care rezistă o vreme, chiar și-atunci când sunt hotărâte să se dea. Rezistența de onoare…

— Te iubeam prea mult ca să-ți rezist. Despre asta, cel puțin, nu se poate spune *Cosi fan tutte.*

— Într-adevăr, foarte straniu, spuse el, cât se poate de serios.

În lâncezeala ei, în toropeala răului, se lungise puțin pe lângă brațul prietenului ei, ca o micuță dâră de mușchi pe lângă scurgerea umedă a unei stânci. Când Costals pătrunsese în încăpere, două pisici fugiseră: nu toate pisicile sunt eroi. Acum, în timp ce se desfășura scena dintre ei, pisicile se întorceau din nou în salon, îl străbăteau, ieșeau, iar intrau, tăcute ca niște spirite. Uneori le ghiceai, ici-colo, după trosniturile parchetului.

— Hotărât lucru, ești o materie de modelat și care merită să fie modelată, îi spuse el după o tăcere. Acum, lucrurile sunt foarte limpezi pentru mine.

— Așa e totdeauna. Bărbatul o modelează pe femeie după voia lui, iar femeia consimte.

— Numai că bărbatul nu știe ce vrea. Ce idiot poate fi! Și apoi, se mai poate întâmpla să nu-l intereseze. Te iubesc, îți vreau tot binele din lume; numai că, vezi, n-am niciun chef să te modelez! Și știi de ce?

— Da.

— Cum asta, da!… Pun prinsoare că nici măcar nu bănui.

— Nu te interesează să mă modelezi pentru că ai destule pe cap, ai de modelat cărțile dumitale.

— Vezi cum ești! M-ai tăiat. Am ceva mai bun de făcut decât să modelez indivizi. Dacă Rousseau și-a dat copiii la azil, e fiindcă avea de scris *Emile.* E-același lucru, deși e oarecum îngrozitor. Ai picat rău, tanti.

— Ba nu, n-am picat râu. (Își puse mâna pe mâna lui.)

— Da, spui asta acum! Dar ia să vedem noi peste doi ani…

— Oare dragostea nu trebuie să sporească tot timpul? Eu numai așa văd lucrurile.

— Soiul ăsta de dragoste nu-i genul meu. Eu cunosc mai cu seamă dragostea ce se prăbușește, la fel cum cade apa la closet.

Și cum zâmbea în sinea lui în timp ce spunea asta, fata zâmbi și ea. Totul se termină cu îmbrățișări, se strângeau unul pe altul în brațe.

„Îi lipsește geniul, se gândea el (aici pun degetul pe rană). Dar cu siguranță că e bravă[2]". Cât de deschis procedase în totul, față de el! Încercând să-i placă (schimbându-și, de pildă, felul de-a se îmbrăca după observațiile pe care i le făcea el, în trecere), dar fără a fi vreodată cochetă; se dăruise fără sclifoseli, fără tertipuri, fără să fugă pe sub

sălcii; atât de discretă (nepunându-i niciodată întrebări despre viața lui, netelefonându-i niciodată ea, cea dintâi, iar la telefon spunându-i exact cele ce avea să-i spună); nu tu „băgăcioasă”, nici acaparatoare, când sunt atâtea pe care trebuie să le dai la o parte pe urmă, și aproape cu același gest prin care le-ai apropiat; lipsită de orice prefăcătorie; atât de departe de mijloacele facile la care celelalte recurgeau ca să-l prindă, într-o vreme când bărbații sunt cei atacați de către fete, până la a atinge culmea asta de necrezut, încât niciodată – nici o singură dată – nu făcuse nici cea mai măruntă aluzie la opera lui literară, în timp ce toate cele care încercau să i se strecoare în viață întredeschideau mai întâi ușa cu cheia admirației. După cum îi era recunoscător că nu cunoștea deloc neînsemnata literatură contemporană, și necunoscând-o deloc, nu vorbea niciodată despre ea, ceea ce era cu mult mai bine decât dacă ar fi vorbit în clișee, recunoscător că era într-atât de străină de orice trebuință, de orice snobism, de orice curiozitate vătămătoare sau chiar nevătămătoare, străină de orice dorință de-a juca un rol și de-a uzurpa, de orice admirație în fața falselor valori, a falselor bunuri, într-un cuvânt, atât de diferită – și în aparență în dauna ei, când în realitate le era cu mult superioară – de acele vaci feminine intrigante, autoritare și nule, cum erau strălucitoarele soațe a atâtor bărbați iluștri din societatea pariziană. Îi era recunoscător pentru toate astea, iar sufletul i se înălța cu simplitate și încredere.

— Vezi dumneata, i-a spus el, faptul de-a fi o persoana de bine e fără îndoiala cu mult mai important decât crezi. De multă, foarte multă vreme, oameni din interiorul Franței, ca și din afară se ostenesc – și numai Dumnezeu știe cu ce ură răbdătoare – să facă din țara asta un loc unde cineva curat și de o anume calitate lăuntrică să se simtă în exil. Treaba a cerut vreme multa și-a fost

greu, deoarece era o națiune bună, dăruita cu însușiri minunate. Dar, în sfârșit, au izbutit. Să-ți mărturisesc oare? Eu, care am făcut un legământ atât de pătimaș cu țara mea în tinerețe și în timpul războiului, acum trec prin momente când nu numai că nu mă mai simt solidar cu ea, dar încerc o nevoie violenta – și care vine, ăsta-i lucrul cel mai grav, din partea cea mai aleasă a ființei mele – să mă desolidarizez de ea. Ei bine, atunci când întâlnesc persoane de felul dumitale, și încă franceze, imboldul ăsta e frânat, îți spui: „Nu, nu pot abandona…”

— Și totuși n-am nimic neobișnuit. Te asigur că știu multe fete la fel ca mine, iar multe dintre ele cu siguranță că sunt mai bune decât mine.

— Se prea poate, deși, crede-mă, am încercat multe dintre ele înainte de-a da peste dumneata: „balizele de încercare”, cum se spune în limbaj sportiv. Dar tot efortul societății – sau poate tot efortul bărbaților – tinde să le scoată în evidența, să le facă interesante pe femeile care nu prețuiesc mare lucru. Femeile se plâng că sunt prost judecate. Atunci de ce acceptă ca totdeauna tot ce-i mai râu în sexul lor să pozeze pe scenă? Și de ce acceptă cu atâta ușurința toate sugestiile bărbatului care are tendința să le înjosească, făcându-le grotești? De ce o atât de proastă înțelegere a interesului lor? Aproape de fiecare dată când o femeie se degradează – printr-o modă ce-o urâțește, un dans ce-o înjosește, un fel de-a gândi și de-a vorbi – bărbatul a îndemnat-o la toate astea; dar de ce nu opune rezistența? Toată lumea știe: corpul femeii, când nu mai e tânăr, tinde să devină un obiect ridicol și uneori respingător, bucuria caricaturiștilor, în timp ce corpul bărbatului, în pragul bătrâneții, se păstrează cu mult mai bine. La fel și cu partea morala. Când o femeie nu este – moralmente vorbind – o persoană foarte aleasă, devine ceva îngrozitor: dintr-o extremă în alta.

Când o femeie nu are ținută și nu-i foarte bine crescută – e ca vrăjitoarea cea rea.

— Credeam că nu-ți sunt pe plac decât femeile ușoare.

— Îmi plac femeile care au ținută și care în același timp sunt ușoare.

— Aha, așa deci!

— Știi ce vasăzică *vrăjitoarea cea rea?* Ei bine, aș spune *putoare,* dacă mi-ar sta în obicei să întrebuințez alt limbaj decât cel de pe Quai Conti. Toate femeile cu pretenții, femeile *vampe,* „marile cochete”, femeile ole! ole! toate femeile care-și pun fotografiile în reviste, tot ceea ce reunesc sub numele de femeia-bună de pălmuit, sunt asemenea vrăjitoare. Aceeași categorie asupra căreia religia, filosofia, moraliștii, vreme de milenii, și-au exprimat disprețul, ori au azvârlit anatema, singura lor greșeală fiind aceea că n-au strigat sus și tare că pe femeile astea le aveau în vedere și numai pe ele. Și mă întorc la întrebarea mea: de ce femeile serioase și cinstite nu se apără împotriva vrăjitoarelor? Nu-și dau seama ce râu le fac? Cele mai rele inamice ale femeilor sunt femeile. Îți spuneam adineauri că, atunci când întâlnesc o femeie așa cum pari a fi dumneata, îmi fac o idee mai bună despre țara mea. Merg chiar și mai departe: îmi fac o idee mai bună despre întreg sexul dumitale, dispus fiind să-l tratez cu mai multă considerație. Pentru că dacă bărbații se poarta râu cu femeile, e pentru că se tem de ele, pentru că sunt obsedați de vrăjitoare. Cele mai multe din mitocanii, din abandonuri, rupturi de logodne etc., de pe urma cărora femeile suferă, se datorează faptului că bărbatul, chiar și-atunci când femeia e drăguță și iubitoare, i s-a părut că vede în ea, fie existentă și ascunsă, fie inexistentă încă, dar virtuală – vrăjitoarea. Și a atacat sau a fugit: în orice caz, s-a purtat cu soața lui firească la fel ca și cu o dușmancă. Și iată cum, la voi, femeile, cele bune plătesc pentru cele rele.

— Și totuși, niciodată n-a existat vreo vrăjitoare în viața dumitale?

— Niciodată. N-am niciun merit că m-am apărat de ele, mă îngrozesc. Eu, să am de-a face cu ele! Nici pomeneală, din punctul asta de vedere măcar, mai bine aș crăpa neînceput. N-am iubit și nu pot iubi – sau mai exact: nu pot suporta – decât femeile simple și cinstite. În Indochina, am văzut cum cei mai mulți dintre ofițeri – bărbați care aveau drept de viață și de moarte asupra a sute dintre semenii lor – erau manipulați ca niște paiațe jalnice de niște femei de ultima speță, întruchiparea josniciei, urâte, abjecte, hârbuite, dar cu ifose, cu purtări grotești, așa cum vezi la starurile de cinema (ah! spioanele, ce bun teren de operații e armata franceza!). Și l-am întrebat odată pe unul dintre bărbații ăștia: „Cum de puteți face așa ceva?” Și mi-a răspuns: „Foarte simplu. Iau ce pică.” Și eu: „De-aș fi singur într-o insula pustie, fără altă femeie decât o fandosită din astea, fie ea și încântătoare, aș prefera să fac dragoste cu un prinzător de furnici tamanoa, decât cu o femeie încrezuta”. Dacă aș fi fost cât de cât cineva prin vreun loc din colonii, le-aș fi pus pe fugă, ori le-aș fi vârât la pârnaie pe toate fițele astea. Oamenii mei ar fi putut face dragoste cu femeile indigene, cu bărbați, cu puști, cu măgărițe, cu frunze de smochin[3], cu indiferent ce, dar nu cu muieri dintr-astea. Nici nu poate fi închipuit râul pe care-l fac în colonii.

Solange văzu cât de înflăcărat era, și-și aminti de cele citite odinioară în manualele de istorie: că revoluționarii din timpul Terorii ucideau din virtute. Și totuși îl aproba. Pe urmă, cum

Costals începuse iar să glumească, îi spuse că se duce să facă ceai: atâta elocință merita să fie răsplătită.

— Măcar știi să faci ceai așa cum trebuie?

— Înseamnă că nu mă cunoști. Hai, vino, o să te-nvăț. Și apoi, o să le vezi pe pisici cântând la

violoncel.

— Chiar așa, pisicile dumitale cântă al violoncel? întrebă el, căci totul i se părea a fi cu putință.

— Nu, dar își țin o lăbuță întinsă sus de tot atunci când își fac toaleta intimă, încât par să cânte la violoncel.

— Imaginea asta nu mi se pare a fi exactă, spuse Costals, ca un bun meșteșugar al scrisului ce era.

S-a dus după ea în bucătărie.

Pisicile le-o luaseră înainte, dar nu cântau la violoncel. Neagra își simțea pesemne lăbuțele înghețate, căci le acoperise cu coada. Iar Cenușiei îi era, se vede, rece la coadă, căci își pusese lăbuțele peste ea. Neagra a deschis ochii când au intrat ei. Cenușia șovăi dacă să facă la fel, apoi și-i ținu închiși, ca să le arate că puțin îi pasă de ei. O tăcere adâncă domnea în bucătărie, fărâmițată de tic-tac-ul prea tare, disproporționat, al unui ceas deșteptător mare, tic-tac ce accentua tăcerea, în loc s-o rupă. Tăcerea era cu mult mai mare aici decât în salon, deoarece bucătăria dădea spre curtea interioară, și întreg imobilul dinspre curte avea înfățișarea lui de duminică, adică părea nelocuit. Ferestrele bucătăriilor, deschise în celelalte zile, prin care răzbăteau refrene fonografice și strigăte de slujnice, erau acum închise. Perdelele erau lăsate și bucătăriile cufundate în întuneric, în timp ce în tot restul săptămânii fuseseră ridicate, ceea ce le făcea să semene cu rochiile pe care și le pun slujnicele duminica și care le vin râu.

Solange puse ceainicul la fiert. Costals apucă un volum din Biblioteca Roz, *Vacanța,* aflat pe masă. Solange îi spuse că i-l împrumutase fetiței bucătăresei, venită de la țară să stea câteva zile cu mama ei.

— Contesa de Segur! Nici nu-ți închipui cât de mult se potrivește cartea asta cu cele ce gândeam despre dumneata cu câteva clipe în urmă. Ce mai! „fetița model” dumneata ești! „Marguerite de

Rosebourg” dumneata ești! Toată copilăria mea reînvie datorită acestei cărți roșii, și reînvie amestecată cu dumneata. Ce mult îmi place că e așa!

Stând în picioare, răsfoiră cartea pusă pe masa din bucătărie.

— *Vacanța era pe sfârșite; copiii se iubeau cu toții din ce în ce mai mult,* citi Costals. Ce drăguț! Mi se pare că și noi ne iubim din ce în ce mai mult.

— Oh, da! spuse fata copilărește, întorcându-și fața spre el. Apoi își lipi capul de capul lui, așa cum se face atunci când citești împreună cu cineva o carte. Costals împinse fereastra, de teamă să nu fie văzuți. Încăperea se întunecă ceva mai mult. Solange citi:

— *Marguerite se aruncă în brațele tatălui ei, care-o sărută într-atât incit obrajii i se făcură stacojii.*

Râseră, deoarece într-o zi el observase că fata se împurpurase toată de pe urma sărutărilor lui. Și se sărutară pe gură.

— Divina contesă! exclamă Costals. Cărțile ei respiră condiția celor cu simbrie. Eroii ei beau până la drojdie nefericirea de-a nu fi nobili. Cei buni au cu toții particulă, iar cei răi nu au. Așa, barem știi cu precizie cum stau lucrurile. Aha, aha! iată o frază ce mi se pare a privi pe cineva pe care-l cunosc: *Cer acum ca Sophie să ne explice cum s-a întâmplat accidentul ăsta.*

— Pe mine mă privesc cuvintele astea?

— Scumpa mea Rosebourg, oare în viața dumitale de fată, n-a avut loc un mic accident?

— Care? întrebă ea, iar Costals râse, încântat de candoarea ei.

În ceainic, apa începu să cânte. Solange voi să-l ia de pe foc.

El n-o lăsă.

— Lasă apa să cânte; vezi doar că-i e pe plac. Mi se pare că aud mii de zgomote în încăperea asta, care la început mi se părea tăcută, așa cum

începi să desluşeşti puţin câte puţin obiectele în întuneric, pe măsură ce ochii ţi se obişnuiesc. Nu auzi sumedenie de zgomote neînsemnate în jurul dumitale?

— Ba da…

— Cum aşa, „ba da!” Ce îndrăzneala! Numai literaţii au dreptul să aibă imaginaţie. Ai merita să ţi se pună o întrebare încuietoare: ia spune-mi, rogu-te, care sunt zgomotele pe care pretinzi să le auzi atât de bine?

Costals îşi acoperi faţa cu mâinile. Solange spuse:

— Zgomotul picăturii care cade din robinet în chiuvetă – un zgomot surd, înfundat. Pe urmă, zgomotul care cade din *b ai liniari e* în recipientul metalic, un zgomot bine conturat, vioi. (*Bain-marie!* Îşi spuse Costals. Ce bine se pricepe!”) Apoi zgomotul aburului care ţâşneşte pe gâtul ceainicului; e ca al unei locomotive sub presiune. La fel şi zgomotul aburului, care face să tresalte capacul, scoţând, ai zice, un oftat adânc de mulţumire…

Zâmbi şi, continuând să-şi ţină faţa ascunsă în palme, repeta:

— …un oftat adânc de mulţumire…

— Toate zgomotele astea au loc la intervale regulate. Dar mai sunt şi cele izolate. Auzi uşorul toc-toc pe care-l scoate scaunul pe ciment? Se scarpină Neagra. Masa pârâie; ai zice că-şi întinde picioarele de lene ce-i e, pentru că e duminică. Ai zice că toate zgomotele astea nu exista decât duminica, de parcă obiectele de bucătărie şi-ar lua concediu. Iar deşteptătorul bate tactul pentru întreagă această micuţă orchestra, important şi pântecos ca un maestru de balet de la comedia italiană…

— Ei bine, tanti, rosti Costals, înălţându-şi capul, e ziua revelaţiilor. De unde scoţi toate astea? Darul *observaţiei* şi darul *imaginii:* cele doua daruri fundamentale ale artei scrisului, le ai. Şi

unde mai pui că în sinea mea eram convins că ești total lipsita de imaginație! Aha! Și încă nu s-a terminat…

Fata, luând în mână câteva picături de apă de la robinet le împrăștie pe plita încinsă, unde se evaporară cu un sfârâit ca de foșnet de mătase. Spuse:

— Aleargă, aleargă, ca pentru a scăpa de evaporarea ce le pândește…

Costals le privea cu ochii pe care-i ai când privești flăcările multă vreme.

— Da, ca soldații care aleargă, ’aleargă, înainte de-a fi prefăcuți în nimic de exploziile obuzelor. Ce groază le e să dispară! Și dumneata ești cea care s-a gândit la asta!

Solange păru că vrea să se oprească, dar el o imploră:

— Te rog, mai omoară-mi câteva…

Din nou împrăștie picăturelele. Apoi din nou se opri.

— Mai vreau! Nu mă satur să le vad intrând în neant.

— S-ar zice că-ți face plăcere.

— Îmi amintesc de cuvintele unui general din armata lui Darius, în timpul bătăliei. De fiecare dată când unul dintre oamenii lui cădea, spunea: „Încă un nerod mai puțin”. Ce-i drept, era un general filosof, iar soiul ăsta nu-i de încurajat.

Aplecată peste masă, Solange răsfoi cartea cu roșu și auriu.

— Aș vrea să găsesc o frază din *Vacanță* care mă emoționa totdeauna când eram mica…

În tăcere, geniul apei care cade, geniul apei care clocotește, geniul focului în plită – foc ce nu se stinge niciodată, ca în miturile străvechi-, geniile pisicilor încremenite, și până și geniul acelei zile triste, iarnă bizara în inima verii, recompuneau universul familial al lui Costals și al vremii când era mic de tot, cu pisicile, cu ale sale *nursery rhytmes,* cu al său *kettle,* poveștile lui Andresen,

cutiile muzicale, cataloagele de Anul Nou, Humpty Dumpty, Turnule, ia aminte, Cadichon și *Kitty darling,* întreaga ei feerie de Anglie de altădată și de Franța de altădată, pentru uzul băiețeilor cu oarecare moft. Și tocmai ea, geniu mai tăcut decât toate, chiar și atunci când vorbea, aceasta Cenușăreasă atât de discretă („Dacă aș dispărea o săptămână, cred că părinții mei nici măcar n-ar băga de seamă, într-atât de puțin loc ocup în casă”), tocmai ea, cu o mișcare de nuielușă trezise întreg universul acela și i-l oferea! Străina aceea deschisese camera lui de copil, dăruindu-i mireasma trecutului său.

— Uite, exclamă Solange, am găsit-o! Știi, e fraza care mă făcea să visez când eram mică. Paul h spune Sophiei: *M-ai uitat?* Iar ea răspunde: *Să te uit? nu, dar dormeai în inima mea și nu îndrăzneam să te trezesc.*

Costals se uită în carte, voind să citească el însuși cuvintele. De ce oare avea senzația că nu-i erau necunoscute? Clipi din ochi în efortul de a-și aduce aminte. Deodată își aminti, iar obrajii i se înfiorară. Despre rândurile astea, mama lui, pe vremuri, îi spusese exact același lucru ca și Solange: „Când eram mică, fraza asta mă tulbura. Mi-o spunea pe șoptite, iar și iar…”

Totdeauna îi făcuse plăcere să-i vorbească Solangei despre mama lui. Dar de data asta!… La o depărtare de atâția ani, mama lui și fata asta să fi fost mișcate de aceleași cuvinte! I-o spuse Solangei, fără vreun comentariu: ceva puternic de tot îi strângea inima. I se părea că pogoară deasupra fetei ceva ca un fel de semn misterios.

— Dar coșmarul mareșalului de Segur în casa bântuită de stafii! Oare un băiat poate fi înfricoșat de așa ceva? Pe mine mă îngrozea…

Citiră amândoi fragmentul, fiecare pentru sine. Costals ajunse la locul unde Mareșalul, în vreme ce spectrul îi atinge pieptul cu vârful pumnalului, sărută Steaua Sfântului-Spirit de la cingătoarea sa,

iar spectrul, în fața acestui gest, îi lasă viața. Ajunsese la locul ăsta, și-atunci se petrecu ceva ciudat: lacrimile îi țâșniră din ochi și începu să tremure.

Cu ochii plini de lacrimi, tremurând, îi spuse:

— Când eram mic și ajungeam la pasajul ăsta, mă podideau lacrimile, ca și-acum. Plângeam, pentru că Mareșalul fusese salvat deoarece se dovedise curajos. Și deoarece spectrul nu era chiar atât de râu, de vreme ce-l impresionase curajul lui. Ca și spectrul, nici eu nu sunt într-atât de rău încât să nu plâng, chiar și astăzi. Și toate astea ți le datorez dumitale! M-ai metamorfozat în ceea ce e bun în mine. M-ai pus din nou în ambianța familiei mele, de pe vremea când eram o persoană bine, printre oameni care erau cu toții bine. În vreme ce acum trăiesc printre literați, și-am ajuns un farsor și-un desfrânat. Ce-ar fi viața mea, de n-ar fi fost războiul? N-aș fi fost o persoană bine decât pe vremea copilăriei.

Aplecându-se, își puse fruntea pe cartea deschisă.

— Fac ca și dumneata, când stângi lumina, ca să nu mai vezi fața mea de bărbat cu toate grozăviile ce se citesc pe ea.

Sprijinita de chiuvetă, Solange îl mângâia pe cap. Luase cealaltă mână a fetei și o ținea într-a lui, – caldă ca un pumn de nisip. Apoi își înălța capul. Simțea nevoia imperioasa să i se dezvăluie în tot adevărul ființei lui. Nevoia aceea o simțea destul de des. Aproape totdeauna își deșerta adevărul în suflete josnice: era un teren în care se pierdea mai bine. Dar se putea întâmpla și cu un suflet pur; nu era nicio regulă. Îi mărturisi:

— Dacă s-ar urmări în mine o anume vină, s-ar găsi o succesiune constanta de lucruri bune. Dacă s-ar urmări o alta, s-ar da peste o succesiune de grozăvii. Nu niște grozăvii neînsemnate, osândite ici și colo, adică după niște uzanțe locale: ci

hidoșenii în toate regula pe care conștiința universala nu le iartă. Dacă nu aș fi săvârșit grozăviile astea, în ce abis de deznădejde nu m-aș fi aflat astăzi, dar mai cu seamă mâine, când voi îmbătrâni! Și dacă mă învinuiesc, nu fac câtuși de puțin acest lucru din dorința de a mă umili în fața dumitale. Ci numai din dorința de-a vedea lucrurile așa cum sunt, iar la rândul dumitale să le vezi tot așa, fără slăbiciune, pentru că așa e bine.

— Nu, nu, spuse cu ochii încețoșați, văzând că fata voia să vorbească, nu, îngăduie-mi să mă las în voia acestui spirit care se leagănă în mine. Lasă-mă să fiu ceea ce sunt, răbufni el pătimaș.

— Dar ce spuneam? A, da, cele două vine… Ei bine, uneori vinele astea aleargă paralele. Alteori se întretaie, și-atunci se-ntâmplă să se întrepătrundă în arabescuri ce se joacă laolaltă, deoarece îmi place să mă joc. Și se mai întâmplă ca vinele cele două să se topească una într-alta, înțelegi ce vreau să spun, ce-i mai bun și ce-i mai rău îngemănându-se, cu neputință a fi descâlcite unul de altul. Iar în râul pe care-l fac există o parte ce-mi e pe plac, și o parte ce nu-mi e pe plac, după cum în binele pe care-l fac există o parte ce-mi e pe plac, iar o alta ce-mi e indiferentă. (Una din pisici strănută.) Firește, mă bucur de pe urma râului, dar cred că de pe urma binelui mă bucur cu și mai mare intensitate. Și totuși nu e sigur… îți amintești? Într-una din zile m-ai abordat cu un: „Prin urmare, stăm bine cu moralul?” Și ți-am răspuns: „Da, dar și cu imoralul la fel”. Asta trebuie să înțelegi. Bagă de seamă să nu preferi în locul meu ideea pe care ți-o faci despre mine. Trebuie să mă iei odată cu dependințele: grajdurile și latrinele. Orice-ar fi, dumneata ai însuflețit în mine capacitatea de-a mă bucura de pe urma binelui. Dar ceea ce trebuie să știi e că m-am bucurat și mă voi mai bucura încă de râul pe care l-am făcut și-l voi mai face altor persoane, dar că niciodată – ți-o spun în mod solemn – niciodată nu

mă voi bucura de pe urma râului pe care am să ți-l fac dumitale.

Căzu în genunchi pe ciment, înfiorându-se că rezistă plăcerii pe care ar fi voit să i-o facă spunându-i că o va lua în căsătorie. Și cum Solange stătea așezată cu un picior pe marginea chiuvetei, piciorul atârna; Costals sărută poalele rochiei, apoi lăsă să cadă pantoful din piele de căprioară cenușie, apucă piciorul cu mâinile și-l duse la gură, sărutându-l, chiar pe locul unde ciorapul era puțin prins cu ață. Deseori îi sărutase fața în locuri unde trăsăturile ei nu erau tocmai desăvârșite, gândindu-se că prin trăsăturile frumoase fata aparținea tuturor, în vreme ce prin trăsăturile mai puțin desăvârșite nu-i aparținea decât lui. Acum o săruta pe locul unde ciorapul era prins, pentru că această cârpitură neașteptată punea în ideea pe care și-o făcea despre ea ceva ce aducea cumva cu sărăcia și întrucâtva posibilitatea ca nu totul să fi fost autentic în marea înlesnire aparentă în care fata trăia; iar asta făcea încă și mai odios răul pe care el avea să i-l provoace într-o bună zi. Și gândul că fața era un piculeț bolnavă astăzi, gândul asta domina subteran toate celelalte sentimente ale lui, ațâțându-le și făcându-le să dea în clocot, așa cum flacăra, alături de ei, încălzea și făcea să clocotească apa.

— Dumneata, îi spuse în cele din urmă, dumneata, atât de cuminte, ca și când ai voi să-ți înduioșezi destinul… Ce ciudat îți voiesc binele. Să vrei cu adevărat binele cuiva e ceva misterios! Ceea ce trebuie să faci e ca totdeauna să fii mulțumită. Asta după ce vei ieși din mâinile mele, firește, deoarece, câtă vreme vom fi împreună… Aș vrea atât de mult să împuținez stricăciunile pe care le voi face în dumneata!

— Nu mă iubi! Nu mă iubi! exclamă deodată cu violență. E singura șansă pe care o ai ca să nu suferi de pe urma mea. Ba da, mai ai încă una: să te convingi de-a binelea că sunt nebun. Nu sunt

numai nebun, dar sunt *și* nebun. (Simți cum sub buzele lui se mișcă degetele de la piciorul fetei; în același timp, datorita emoției lui îmbătătoare, găsea că piciorul fetei e un pic cam slab, ar fi vrut să fie mai puternic.) Marguerite de Rosebourg, îi spuse ridicându-și capul, îți cer iertare pentru viitor. Partea divină din sufletul meu (deși nu cred în Dumnezeu, cu toate că nu am niciun motiv să nu cred), partea divină din sufletul meu îți cere iertare dinainte pentru râul pe care ți-l voi face; și-ți cer iertare sărutând în gând strălucitoarea Stea a Sfântului-Spirit pe care și eu o port pe inimă, cu toate că nu se vede. Ține minte ce-ți spun acum, Rosebourg: am să-ți fac rău, dar n-am să mă bucur de pe urma râului pe care ți-l voi face.

— Te plictisesc? întrebă văzând cum Cenușia căsca de să-și rupă fălcile. Și, datorită acestei asociații de idei deplasată, partea haioasă din el se trezi, începând să domine restul. Cât timp vorbise, fusese parcă azvârlit când la stânga, când la dreapta de răbufnirile unor furtuni contrare.

Costals se ridică în picioare, și atunci, stând lipită de el, fata își sprijini brațele de pieptul acestui bărbat, fie dintr-un instinct imemorabil pe care-l au fetițele, fie pentru că văzuse făcându-se așa la cinema. Solange nu-l ridicase când stătuse în genunchi. Nu plânsese când el plânsese; încă nu venise timpul când o va face să plângă. Cu o încredere pe care nimic din clipele acelea n-ar fi putut-o atinge, îl ascultase așa cum asculți un copil care vorbește aiurea prin somn. Îi spuse:

— N-ai să faci nimic împotriva mea, știu asta.

Costals se simți stingherit că îl cunoștea atât de rău, zicându-și: „Cum i-aș putea nărui încrederea?”

Între timp cerul se luminase, fata deschisese fereastra (canari ciripeau într-o colivie de curând scoasă afară), încât prelunga lor îmbrățișare ar fi putut fi văzută. Costals se gândi la asta, dar n-a împins fereastra, ca și cum ceva ar fi survenit, ce

le-ar fi dat dreptul să se îmbrățișeze de față cu toți. Și-au rămas contopiți așa, ca marea și cerul într-anume zile când linia orizontului nu mai e vizibila, într-o splendoare necuprinsă, uniformă și netedă. Apoi s-au despărțit, mulțumiți unul de altul.

În noaptea ce-a urmat acestei zile când au vorbit timp de cinci ceasuri, spunându-și lucruri pătimașe cu tot adevărul și seriozitatea, fără mângâieri (ba chiar Costals nu resimțea față de ele decât dispreț), toate lucruri cât se poate de noi între ei, Costals n-a putut să doarmă. Stima ce-o nutrea față de fată îl ținea treaz. Stima ce-i pricinuia în tot trupul o tensiune pe de-a-ntregul virilă, neîncercată în timpul orelor caste petrecute în bucătărie, și care nici acum nu era însoțită de nici cea mai neînsemnată imagine voluptoasă. „Prețioasele, se gândea el, deosebeau *Tandrețea de stimă.* Asta e, sunt pe cale să mă las pradă tandreței din motive de stimă.” Până atunci nici măcar nu bănuise că un sentiment ce ținea numai și numai de sfera moralei ar fi putut avea un asemenea efect, și-l admira puternic.

Simțea el bine că în ziua aceea se purtase cu Solange de parcă i-ar fi fost logodnică, și că era cu neputință ca ea să nu-și fi dat seama. Pentru prima oară, admise posibilitatea că poate va avea slăbiciunea să încalece hipogriful nupțial împreună cu ea, dacă fata s-ar hotărî să-i mărturisească dorința. Știa cu certitudine că ar fi nebunie curată. Știa că însurătoarea, despre care totdeauna spusese, ca și Don Quijote: „Nu se poate ca măcar gândul căsătoriei să mă atingă, fie chiar și cu pasărea phoenix”, ar însemna prăbușirea destinului lui: în calitate de scriitor, datorită obligațiilor, uzurii nervoase, nevoii de bani, pierderii de timp ce-o aduce cu sine; în calitate de bărbat, deoarece independența era pentru Costals o trebuința la fel de absolută ca însuși aerul ce-l menținea în viață. Hipogriful, odată încălecat, nu-l putea duce decât în infern. Dar ideea de a se căsători cu Solange era

un abis ce se căscase dintr-odată în fața lui, aspirându-l.

Presupunând că însurătoarea ar fi avut loc, era fatal să vină ziua când ar fi trebuit să divorțeze, pentru *a-și salva* opera și *a-și salva sufletul.* Dar dacă Solange nu s-ar fi făcut vinovată cu nimic față de el (lucru de care era convins că așa ar fi fost), dacă n-ar fi consimțit să dea divorț, cum să-și recapete libertatea? Toată noaptea, perspectiva asta apăsă asupra lui ca un spirit răufăcător. Văzu în cele din urmă că singurul mijloc de-a scăpa era s-o ucidă. Nu s-o ucidă în văzul lumii și să fie condamnat, ceea ce l-ar fi silit la o existență în care n-ar mai fi putut să-și continue opera, nici să se ocupe de amor. Ci s-o ucidă încercând să nu fie prins. De pildă, azvârlind-o noaptea, de pe parapetul unui vapor. Sau ducând-o pe mare, la o plimbare cu barca. Se mai gândise la toate astea, în alte împrejurări.

Bineînțeles, uciderea ei ar fi fost o fărădelege îngrozitoare. Dar dacă nu exista decât mijlocul ăsta să devină iar bărbat? „Oare sunt o fiară? Nu, sunt ca toată lumea. Uneori mai bun decât ceilalți, alteori mai rău. Sunt așa cum sunt șapte inși din zece. Și dacă șapte inși din zece sunt niște «fiare», nu mai există fiare. Poate părea ciudat ca, în aceeași zi, pe de-o parte s-o iubesc într-atât pe mititica asta încât să admit că m-aș putea însura cu ea, iar pe de altă parte să mă gândesc la posibilitatea de a o ucide, și încă dintr-un motiv «nepasional»: ci numai fiindcă m-ar stingheri. Dar multe alte lucruri în sufletul omului sunt stranii. Desigur, de vreme ce ipoteza căsătoriei, și numai ea, zămislește în mine proiectul omuciderii, ar fi simplu să n-o iau în căsătorie. Vai! treaba nu-i atât de simplă. Simt lângă mine un abis care mă aspiră."

Își închipuise că noaptea avea să împrăștie gândurile acelea ca pe niște fantome rele. După ce se trezi, într-adevăr, posibilitatea acelei căsătorii își

pierduse mult din consistență în mintea lui. Totuși nu îndeajuns, pentru ca o anumită măsură de precauție, oricât de penibila ar fi fost ea, să nu fie luată pe loc.

Trebuia să trimită unei reviste, în ziua aceea sau a doua zi o nuvelă lungă în care putea fi văzut cum un bărbat îl otrăvește pe un altul, de teamă să nu devină indiscret. Toate stările prin care trecea bărbatul acela înainte de-a săvârși fapta, ca și tehnica acelei lapte, erau amănunțit descrise, pe întinderea a șaizeci de pagini, lira un text care, presupunând că într-o bună zi bănuielile ar apăsa asupra lui Costals, s-ar fi întors teribil de mult împotriva lui. „Un om care a fost în stare să imagineze un asasinat cu precizia aceasta de vizionar nu-i departe de a-l putea comite: aproape că l-a și comis în minte.” Parcă-l și auzea pe procuror! Cu un oftat, Costals îi scrise directorului revistei că nu-i putea trimite nuvela promisă.

În același timp, îi scrise Andreei: îi era milă de ea, pentru că el se simțea fericit.

PIERRE COSTALS
Paris
pentru
ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard

21 iunie 1927

Dragă Domnișoară,

Un verișor[4] de-al meu, cu inimă deschisă și drăguț, cu toate că un pic cam golan (din vina tatălui lui care e un tip imposibil), în timp ce se plimba într-o bună zi, i-a telefonat tatălui. „Alo, tu ești, tăticule?

— Da. Ce s-a întâmplat?

— Nimic, atâta că mă simt bine, mă amuz pe cinste. Așa că am vrut să știi și tu.”

Ieri, m-am simțit bine. Și asta într-o bucătărie. Și, bunăvoința mea renăscând de pe urma acestui lucru, am voit „să știi și dumneata” și în același timp să aflu ce mai faci. Trimite-mi o misivă, dar *scurt* (nu mai mult de două pagini). Sunt convins că mi-ai scris în ultima vreme, dar îți mărturisesc că nu mai știu ce ziceai în scrisorile dumitale; trebuie să fi citit numai începutul. Nu te întreb: ești fericită? deoarece știu că nu fericirea e destinul dumitale: e un lucru de la sine înțeles în mintea mea. Dar, altminteri, îți merge ceva mai bine?

La revedere. N-ai idee ce binevoitor sunt pentru un sfert de oră. „Ocazie. De profitat.”

C.

În viața mea n-am intrat într-o bucătărie. E un loc uimitor; cele mai generoase posibilități. Și unde pui că trăiam alături de toate astea fără să bănui nimic!

Dacă romanul de față ar respecta regulile genului, așa cum sunt ele statornicite în Franța,

scena din bucătărie, dintre Costals și Solange, ar fi fost plasată la sfârșit. Toată lumea s-ar fi bucurat: doctorii, deoarece scena culminantă trebuie să fie plasată la sfârșit într-un roman compus *à la française,* adică într-un roman compus *cu logică,* adepții moralei, deoarece scena în cauză pare a prevesti faptul că eroii își vor uni destinele: încât romanul s-ar termina cu *un crâmpei de cer albastru,* devenind edificator de la un capăt la celălalt, căci romanele franțuzești, aidoma sufletelor creștine, păstrează posibilitatea de-a se mântui *în extremis.*

Numai că viața, care nu știe să trăiască, înțelege să se derobeze prostește convenientelor romanului francez. În povestea pe care o relatăm aici, așa cum s-a petrecut ea în realitate, scena din bucătărie, în care Costals și prietena lui, unul lângă altul, descoperă porțiuni onorabile din ei înșiși, a fost într-adevăr o culme, dar cu inconvenientele culmilor. Deoarece culmea, odată atinsă, n-ai încotro și trebuie să cobori. Scena a rămas fără urmări.

Când s-au revăzut, Solange a fost taciturnă, aproape morocănoasă. Poate că avea motivele ei. Poate fără motiv. Poate că nici nu era altfel decât ca de obicei, fapt e însă că urcaseră prea sus. El, după sumedenia de indicii, se îndoia că fata l-ar iubi profund. Fața ei nu se lumina atunci când îl zărea… Trecuseră două săptămâni și încă nu developase instantaneele pe care le luase… în vreme ce atâtea femei îl copleșeau cu tot felul de atenții mărunte, ea niciodată nu proceda așa… Solange i-a și spus odată: „Nici dumneata, nici eu nu ne ambalăm. E o dovada a solidității afecțiunii dintre noi.” Acest „nici dumneata” era ca o replica la ce-i spusese el, că nu era îndrăgostit de ea. Dar mărturisirea „nici eu” i se păruse ca o adiere rece.

Costals își spunea: „E ca o lampă cu abajur. Lumina ei e lucru sigur, dar îi lipsește strălucirea.” Într-adevăr, de îndată ce erau departe unul de altul,

personalitatea Solangei, destul de ștearsă la drept vorbind, era ca și devorata de personalitatea lui Costals. Când se afla lângă ea, Costals credea în integritatea ei. Când însă se afla departe, ceea ce era îmbârligat în el începea să lucreze. Bănuitor ca un rege, totdeauna gata să creadă că ceilalți îi voiau răul de care el se simțea în stare față de ei, substituia, fără să-și dea seama, sufletul lui neliniștitor celui al fetei, și curând în mintea lui se pomenea în fața unei Solange indiferente și tulburi, care nu era decât un reflex al lui însuși. O făcuse după chipul și asemănarea lui.

A întrebat-o: „Când te-am mângâiat prima seara, la Bois, ce părere-ai avut?" I-a răspuns că a fost teribil de surprinsa, dar nu și șocata, iar senzația cu care a rămas a fost dezagreabila. Exagera răceala ei fizica și, comparând calitatea scăzută a juisării fetei cu juisarea unei Guiguite, sau a atâtor altora, ofta: i-ar fi dat pentru juisare nota cinci din douăzeci. Și se încuraja cu tot felul de teorii, susținut de obiceiul obositor pe care-l avea de-a diferenția sexele astfel: „Bărbatul nu iubește din inima decât ceea ce a dorit mai întâi prin simțuri; la femei e tocmai pe dos: ea mai întâi iubește din inima și mai pe urma alunecă în dorință. Bărbații urâți sunt iubiți, femeile urâte nu sunt. Unei femei care iubește nu-i pasă dacă bărbatul ei nu-i ras de două zile. Un bărbat însă n-ar săruta-o niciodată pe femeia cu barbă."

În alte clipe, răceala Solangei nu-i displăcea. Îi slujea drept scuză, căci întredeschidea ușa pe care, într-o bună zi, avea sa fugă, îndreptându-se spre divina cucerire a vreunei noi și micuțe figurante. Dacă ar fi rămas aceeași Solange din „duminica din bucătărie" poate că, în cele din urma, ar fi luat-o în căsătorie. Dar dacă ea ar fi voit să-l părăsească, dând cea dintâi semnalul, ar fi părăsit-o și el cu indiferentă. Nu simțea niciodată lipsa nimănui, cu excepția fiului lui, și-apoi nimeni nu-i de neînlocuit. (De aceea, una din trăsăturile

semnificative ale firii lui e că aproape nu știa ce-i gelozia, despre care spunea că-i un sentiment de lăptăreasă.) Fie că fata ar fi fost nebună după el, fie că l-ar fi neglijat: cele două soluții erau deopotrivă egale pentru el. S-ar fi adaptat la oricare din ele cu aceeași ușurința, aceeași promptitudine și la fel de mulțumit: mai înflăcărat pe măsură ce ea ar fi, fost mai înflăcărată, sau mai nepăsător pe măsură ce fata ar fi ales să-l dea uitării. Amploarea claviaturii lui lăuntrice și meșteșugul cu care o stăpânea erau astfel făcute, încât putea scoate orice ar fi voit de pe urma lor.

Și totuși, deși era pregătit pentru eventualitatea când legătură lor s-ar fi îndreptat poate spre apusul ei, socoti că ar fi însemnat să se poarte râu cu ea dacă ar fi întârziat să-i clarifice situația. Starea de semifeciorie n-ar fi putut mulțumi la nesfârșit un suflet îndrăgostit de absolut. Sosise ceasul s-o facă pe domnișoara Dandillot să pătrundă într-un gen categoric tranșat.

Cu scopul ăsta se aflau așadar la el acasă, în seara aceea, în camera numită de el „mormântul femeii necunoscute”. Când deodată…

Oare cine sună aici, târziu,
Însoțitori ai Marjolainei?

Cine, cine oare, când ceasul trecuse de nouă jumătate?… Servitorul era plecat. O văzu ridicându-se dintr-odată în șezut, cu ochii larg deschiși, și încercă s-o liniștească. O firmă electrica, afara, îi punea pete roșii pe brațe și pe umeri, în vreme ce lumina nopții citadine, trecând vărgata printre șipcile obloanelor, îi punea pe față striații albe-negre, ca și cum s-ar fi aflat după gratiile unei închisori: temnița aceea închipuită era dragostea fetei pentru el, dar Costals era departe de-a bănui lucrul ăsta. Nou țârâit al soneriei. Apoi o a treia oară, prelung. Solange se lăsă să lunece din pat, îndreptându-se spre baie.

Costals o urmă; fata se îmbrăca; o implora să nu facă acest lucru. Dar ea era neliniștita. Un minut trecu așa, în timp ce Solange, pe jumătate îmbrăcată, stătea pe un scaun. Și brusc, din nou se-aude soneria, apoi cineva izbește cu pumnii în ușa apartamentului.

De data asta, Costals se sperie și el puțin. Solange se îmbrăcase de-a binelea. Nu se mai afla acolo decât o domnișoară cât se poate de corect îmbrăcata, ai cărei părinți nu se poate să nu fi știut ca ea venea des la el acasă. Dar Costals nu se gândea: nu era decât un bărbat nervos care a auzit cum cineva izbește cu pumnul în ușa în spatele căreia el se află în pat cu o fată.

Între timp, loviturile încetaseră. În vârful picioarelor, Costals se îndreptă spre vestibul, voind să se încredințeze dacă cineva nu așteaptă la ușă. Pe sub ușă, fusese strecurata o carte de vizită. Andrée!

Scrisoarea dumitale m-a impresionat prea mult ca să nu doresc să avem cât mai grabnic o explicație, să punem lucrurile la punct: am luat trenul. Ești în clipa asta acasă, de vreme ce ferestrele uneia din camerele dumitale sunt luminate. Dar nu contează… Rugăminte: să-mi trimiți un bilet la adresa următoare, mâine dacă se poate.

Așadar, femeia asta nu se mulțumea să-l bată la cap de la distanța. Mai și suna la el acasă la ora nouă jumătate noaptea. Izbea cu pumnii în ușa, ca un căruțaș. Îi pândea ferestrele, ca o iscoada. Îl deranja în *ceea ce iubea,* ea, care era *ceea ce el nu iubea.*

Îi spuse Solangei că era un „nătărău de prieten”, dar când o întrebă dacă nu vrea să mai stea, fata se scuză, zicând că se simte cu nervii zdruncinați.

— Nu te scuza. O să continui să-auzi multă vreme soneria și loviturile de pumn în ușă… Eu,

orice-aș face, deși s-au scurs nouă ani de pace, bătăile cu pumnii în ușă îmi amintesc de mitralieră. Să terminăm seara la Bois. Mâine, am să vin să te iau din fața casei dumitale, la patru fără un sfert. Pe urmă o să mergem la mine la țară.

Numea astfel un atelier cu o grădină pe care-l avea pe bulevardul Port-Royal, și unde se duceau din când în când.

Pe urmă îi trimise o scrisoare prin poșta pneumatică Andreei. Îngerul Perfidiei citea pe deasupra umărului lui.

Dragă prietenă

(de cinci ani, era pentru prima oară când îi spunea prietenă),

Cât de mulțumit sunt că o să te văd! Dacă așii știut adineauri că dumneata ești, cu siguranță ți-aș fi deschis, deși eram îmbrăcat de noapte, dar atât de singur! Vino mâine, 25 iunie, la ora patru și jumătate pe bulevardul Port-Royal, numărul 96, și sună de trei ori. E o micuță casă de „năzbâtii” pe care o am acolo de câtiva ani. O să fim liniștiți.

Al dumitale,

C.

P.S. – Scriindu-ți, săvârșesc o perfidie față de o femeie. Grațioasă perfidie!

Au ieșit. Stelele dansau ca firele de praf într-o rază de soare, îi spuse taximetristului să oprească în dreptul unui oficiu poștal, apoi îi întinse plicul Solangei.

— Pune-l chiar dumneata, îmi face plăcere. Poți citi adresa. Vezi că-i vorba de-o femeie…

Solange îl privi întrebător și oarecum cu teamă.

— E o femeie pe care o pedepsesc.

— Pentru ce greșeală o pedepsești?

— Pentru că n-o iubesc.

La întoarcere, a scris în carnetul de însemnări: „La mine pe balcon, douăsprezece fără un sfert noaptea, gust din plin plăcerea perfidiei. E o stare ce-ți procură atâta plăcere, că te întrebi cum de te poți lepăda de ea fără un motiv grav. Deasupra orașului, cerul e roșu ca fierul când începe să se-ncingă. Un vânt de smoală mi se prelinge pe față."

A doua zi la ora patru, Costals și Solange sosiră la atelierul lui Costals de pe bulevardul Port-Royale. Aflat în fundul unei mici grădini, era un atelier ca toate atelierele, n-o să-l descriem (Întreaga hidoșenie a unei garsoniere). Avea totuși o particularitate: niște pancarte micuțe erau puse pe mobile; Costals ceruse să-i fie executate, după moda americană, destul de răspândită pe atunci în Franța:

DOAMNELOR!
NU LE OFERIȚI DOMNILOR
MAI MULT DECÂT VĂ CER EI

Și alta:

DOMNUL
NU IA ÎN CĂSĂTORIE

Încă una:

DOMNUL
NU ÎNAPOIAZĂ SCRISORILE

Nu era o dovadă de mare gust, dar ce să faci, tinerețea trebuie să-și facă de cap. Înaltele altitudini morale sunt cu atât mai agreabile cu cât uneori faci câte *un popas pe pământ.*

— Toate astea nu sunt pentru dumneata, i-a spus Costals lui Solange. Fii liniștită, am să-ți înapoiez scrisorile. Și-acum, vino după mine.

Din fundul atelierului, printr-o scară, ajungeai într-o mică *loggia,* pe care Costals o numea hulubăria, deoarece, cocoțată astfel, avea într-adevăr ceva dintr-o hulubărie, dar și pentru că uneori niște porumbei omenești își făceau cuibul acolo. I se mai întâmpla să-i spună și *columbarium,* în virtutea unei vechi credințe după care gândurile funebre întețesc plăcerea, cu toate că el nu simțea deloc nevoia unor asemenea excitanți.

— Gata, scumpeteo, s-a sfârșit cu gluma. Va trebui să trecem hopul. Pe patul ăsta, de-aici, ai să devii femeie în lege, numaidecât. Așa că poți chiar de-acum să-ți întipărești în minte decorul încăperii ăsteia, de cumva ceea ce se spune e adevărat, că, în ciuda a tot și toate, actul ăsta își are importanța lui pentru o fata. Și chiar că are importanță! O clipă ca asta e ca o pată de ulei ce se întinde pe toată existența unei femei. Încearcă așadar să faci lucrurile ca lumea. Pentru moment, nu ți se cere nimic altceva decât să stai cuminte, cumințică. Peste câteva clipe, o să primesc pe cineva în vizită, colo-jos. Vezi draperia asta: de după ea o să auzi tot, ba chiar o să și vezi tot, dând-o puțin la o parte, fără să fii văzuta. La revedere. Dacă ai răbdare, ai aici cărți de morală. Uite, de pildă, *Morala înainte de Filosofi,* de Louis Ménard. Ai să vezi cum filosofii au făcut-o să progreseze. Ah! dați naibii oamenii ăștia!

Coborî și se instala într-un fotoliu. O clipă, cu privirea în gol, se întreba după ce plan avea să conducă scena cu Andrée. Apoi, cu picul acela de înfumurare ce-l cuprindea uneori, o asemenea întrebare nu i se păru demn să-l preocupe; socoti ca Andrée nu merita să pregătești cele ce-i vei spune, și-și făcu un titlu de glorie nemaigândindu-se la ea. Răsfoi o revista, se gândi la Solange, bine ascunsa și totuși atât de prezenta, ca Dumnezeu tatăl, poate… Acestea spunându-și, se cufundă într-o stare de confuzie lucidă, avu o răbufnire de

intelectualitate și alcătui câteva versuri, notându-le:

O, Doamne! nu te ascunde decât în aparență,
Nu și-n realitate.
Când te cufunzi departe, în tăcere,
Continuă să mă asculți!

La patru treizeci și cinci, Andrée tot nu sosise. La cinci fără douăzeci, nimeni. A fost mulțumit de întârzierea aceea, care îndreptățea cu atât mai mult răutatea cu care avea să se poarte față de ea. Ar fi îndurat cu dragă inimă insulte, dezonoare, să fie părăsit de iubită, să-și piardă averea – dar nu suporta să aștepte. Totdeauna le spunea iubitelor lui, încă de la prima întâlnire: „Cea dintâi calitate a unei îndrăgostite e să fie punctuală. Restul, n-are decât o importanță secundară.” Îi spusese același lucru și Solangei. Pe un carnet își însemna minutele întârziate de prietenele lui și când totul ajungea la cinci ore, rupea – cel puțin rupea în principiu. Nu fără a le fi avertizat de trei ori mai înainte, atunci când întârzierea atingea două, trei și patru ore, călăuzindu-se întru aceasta după o veche zicală arăbească: „Înainte de a ucide șarpele, avertizează-l de trei ori”. Solange nu totaliza până în ziua aceea, adică în șase săptămâni, decât o oră și șapte minute. Medie onorabilă.

La cinci fără un sfert, zbârnâit de sonerie și Andrée își făcu apariția.

— Prin urmare ai venit, dragă domnișoară! Cine s-a fript cu ciorbă nu suflă și-n iaurt, nu-i așa?

Dând mâna cu Costals, Andrée îi ținu mâna îndelung, ceea ce scriitorului i-a displăcut. Domnișoara Hacquebaut, care de obicei își dădea cu un pic de pudră și puțin ruj, astăzi se văcsuise nu glumă, dar într-un stil *à la* Saint-Léonard: ruj agresiv, belșug de pudră Rachel. Era fără ciorapi,

ceea ce vremea de-afară putea explica, deși explicația era cu totul alta. Avea fața trasă, uscata, precum fața unui literat care n-a mai citit de mult un articol elogios despre el (planta fără apă); și, sub ochi, cearcăne cum Costals nu mai văzuse niciodată: albastre, vineții, înghețate, imense, întinzându-se în evantai, ca siajul unei barei, aproape până la tâmple: înspăimântătoare în plină zi. Costals își spuse că Andrée trebuie să fi descoperit obiceiurile solitare.

Aceasta aruncă o privire primprejur, citi pancartele.

— Nu, dragă domnișoara, nu te afli chiar într-un loc râu famat. Cel mult dacă, atunci când e în călduri, închid aici pisica, împreuna cu vreun cotoi. Dar totdeauna se întâmplă ca unul dintre ei să nu vrea să știe de nimic. În general, cotoiul. Curios lucru, natura. Într-o bună zi va trebui să-l închid pe cotoi cu un șoarece. Poate că așa o să-i vină cheful.

— Să-l mănânce, da, după ce-l va fi torturat la nesfârșit. Iar dumneata, uitându-te pe fereastra, ai contempla scena cu deliciu. Parcă te văd.

— Ce imagine simplistă îți faci despre mine! zise dezgustat.

Și totuși o ținea în fața lui, întru totul la bunul lui plac, încercând să vadă care ar fi cel mai potrivit fel de a o chinui. Din ajun, într-adevăr, un precipitat se formase în el. De cinci ani de zile se străduia să nu fie jignitor cu ea, de cinci ani aștepta clipa de fața. Și toată mila, drăgălășenia și răbdarea asta a lui, soneria de ieri le preschimbase într-o substanța care din punct de vedere chimic era contrariul lor: cruzimea. Ca laptele ce s-ar fi preschimbat în sânge. „Lapte, sânge, mi-e totuna. Îmi place și laptele și sângele, precum zeilor Mani.” Și tot ceea ce fusese deliberat în bunăvoință lui îi sporea cruzimea. „Mă simțeam eroic, senzație ce nu-mi este agreabila.” Acum nu-i mai rămânea decât să dea cale libera cestuilalt eu

al său, atât de multă vreme înăbușit, n-avea decât să dea drumul acelei greutăți pe care o ținuse în mâini timp de cinci ani. Forța de-a o face să sufere se trezea și se întindea pe-ndelete în el, și se uita la fată așa cum un luptător își privește adversarul, gândindu-se la *felul* anume în care-și va măsura puterile cu el. „Îmi scria, reluând spusele Cleopatrei despre Antoniu, în Shakespeare: «Bunătatea dumitale e lipsită de ierni». Întâi de toate, de ce să fiu eu bun cu ea? Nu pricep. Și-apoi, de ce să nu existe ierni în bunătatea mea? Iarna e un anotimp foarte frumos când o privești în funcție de celelalte. Trăiască cel a cărui gură suflă căldura și frigul! Dacă sufletele celor drepți sunt asemeni arborilor roditori și pământurilor mănoase, așa cum spune Evanghelia, ele trebuie să îndrăgească iarna tot pe-atât cât și vara, seceta deopotrivă cu rodul, tenebrele la fel de bine ca lumina: omul e alcătuit din toate. Sălășluiesc în mine toate anotimpurile, rând pe rând. Sunt un întreg cosmos care se învârtește și expune razelor soarelui diferitele puncte de pe suprafața lui, rând pe rând. Rând pe rând! La nesfârșit rând pe rând! Acum o să afle cât prețuiesc cinci ani de milă din partea unui om ca mine."

— N-ai ciorapi, îi spuse cu îngăduință. Tinerii francezi din marea burghezie a Algerului, atunci când vor să seducă o fată, tot din marea burghezie, o duc cu mașina în pădurea Bainem. Și acolo, dacă ea nu vrea să cedeze, băieții așteaptă să se-ntunece, îi iau pantofii, apoi sar în mașină. Fata se-ntoarce cum poate, descălțată. Bainem e la doisprezece kilometri de Alger.

— Nefericitele de ele!

— Ce vrei, le ajută să-și formeze labele. O spun fără să fac niciun joc de cuvinte. Te aperi cum poți, ce mai!

— Să se apere! Bietul mascul! Când se apără împotriva femeii care nu vrea să cedeze, când împotriva celei care i se vâră în suflet. Numai că

eu, spuse (dintr-odată volubila, stropșind în asemenea măsură cuvintele de ajunse să se bâlbâie puțin, ca și cum brusc ar fi luat-o la fugă pe o pantă), eu, orice ai fi crezut dumneata, niciodată nu m-am vârât în sufletul dumitale. N-am cerșit, am oferit: tocmai invers. Ai refuzat. Bineînțeles, a fi iubit înseamnă să-ți sacrifici puțin libertatea, dar așa procedează tot ce e viu. Continuând foarte simplu să trăiești înseamnă să accepți tirania timpului și a spațiului, a temperaturii, a nevoii de a mânca și de-a dormi…

— Întreaga mea viață se bazează pe principiul: să mă descotorosesc de ceea ce nu-mi e necesar.

— Dacă tot e să te temi de ceva, ai putea alege să te temi de altceva decât de dragoste, de dragostea mea cel puțin. Orice-ar fi, știi doar ce puțin am insistat. Am ieșit din viața dumitale în tăcere și am rămas în tăcere. Să ți-o spun, oare? Mă săturasem de dumneata până peste cap. De dumneata și de dragostea asta mizerabilă ce s-a hrănit totdeauna din ea însăși. Așa stând lucrurile, în timp ce eu credeam că probabil îți spui: „Acum a murit de-a binelea fata asta, n-o să mai miște”, mi-ai scris. Mi-ai strigat bis, ca să apar iar pe scenă, ca și cum micul meu scheci tragi-comic ți-ar fi plăcut. Oh! stăpânești arta care le ține pe femei cu sufletul la gură! De ce-am venit? Mai întâi, ca să-ți arăt că nu sunt supărată. Și-apoi, pentru că în ciuda tuturor celor ce ți-am scris, nu renunțasem. Singurul mijloc de a mă face să renunț era să-mi spui că nu mă iubești. Iar asta nu mi-ai spus-o niciodată. În patru ani și nouă luni, niciodată. Nici măcar o singură dată. Te-ai sustras, totdeauna te-ai sustras. Dar în niciun caz nu ai rupt. Și te întorceai și mai și după ce te sustrăgeai. Pentru că la urma urmei ești o fire slabă. („Vai de mine! Vai de mine!” se gândi Costals, ducându-și mâna la cap în gestul ahilean de a-și smulge părul.) Am venit ca să-mi spui cuvântul ăsta, dacă pe ăsta

trebuie să-l aud. Ca să-l aud din gura dumitale. Și în orice caz, ca să spargem buboiul cu bisturiul.

— Ei bine, așa o sa și facem, spuse Costals fără strop de ezitare. Încă nu se hotărâse asupra celor ce avea să spună și să întreprindă.

După picioarele ei atât de albe, după fața rafistolită, bănuia că-și făcuse toaleta amănunțit, ghicind cu ce scop anume. Și totuși, rochia era un pic descusută, garnitura de dantelă de la furou, care se vedea la piept, nu era curată, iar unghiile – lungi și „făcute" – adăposteau sub rozul artificial un milimetru de negreală; de te întrebai de nu cumva își închipuia că murdăria de sub unghii e frumoasă, așa cum cred negresele despre bucățica de lemn neted care le întinde buza de jos, sau de n-o confunda cu o măsură de igienă preventivă, cum e jegul bebelușilor arabi, întreținut cu sfințenie de către mamele lor, deoarece cred că e o chezășie de sănătate. Celor cărora le stă în obicei să se neglijeze, atunci când cu o ocazie sau alta se străduiesc să pară curați, totdeauna le scapă câte un amănunt care-i dă de gol. Și, spre nenorocirea femeilor, dacă bărbații suportă neglijența la un bărbat, atunci când e vorba de o femeie îi îngrozește.

În tot timpul ăsta însă, Costals zâmbea, și-o făcea firesc, fără ca măcar să-și dea seama. Îi zâmbea: 1) pentru că firea lui era veselă din născare și manifesta astfel un soi de vitalitate ingenuă, asemănătoare acelui curent electric de culoarea azurului care poate ucide; 2) pentru că îi era recunoscător de plăcerea pe care urma s-o încerce, chinuind-o; și 3) pentru că nu înceta să-i fie simpatică. (În ciuda discuțiilor dintre ei, niciodată Andrée nu încetase să-i fie simpatică, ăsta fiind, neîndoielnic, și unul din motivele pentru care o chinuise.)

După ce-o privise pe îndelete, Costals mută din loc o vază cu flori de pe masă, în așa fel încât fața lui să fie ascunsă privirilor celei care îl iubea.

Andrée își mută puțin scaunul mai într-o parte, ca să-l vadă; Costals mută iar vaza.

— De ce nu vrei să te vad?

— Ca să te sâcâi, spuse cu bună dispoziție. Dar, lasă, am să fiu drăguț. Și dădu vaza la o parte.

— Nu-i așa că m-am purtat prostește față de dumneata? zise Andrée. Dacă bărbații ar ști cât de proaste pot fi femeile, le-ar plânge, în loc să le sfâșie.

— Femeile cer întruna, până s-aleg cu ceva. Dar poți să le dai indiferent ce. De pildă, milă. De altfel, bărbații v-o și dau, numai că nu-și dau seama. Căci mila lor o numesc dragoste. În mare, ceea ce-l leagă pe bărbat de femeie e mila, într-o măsură mult mai mare decât dragostea. Și cum să nu-i plângi de milă unei femei când vezi cum e? Pe un bătrân nu-l plângi: a ajuns la capătul drumului, și-a avut vremea lui. Nici pe-un copil nu-l plângi: neputința lui e vremelnică, are în față tot viitorul. Dar femeia, care a atins punctul maxim, punctul suprem al dezvoltării ei și care e ceea ce e! Nicicând femeia n-ar fi îndrăznit să se închipuie egala bărbatului, dacă bărbatul nu i-ar fi spus că este egala lui, din „drăgălășenie".

— Uneori, pe cât se pare, mila asta se preschimbă în dorință.

— Bineînțeles. Totul se schimbă în tot. Ceea ce numim „dragoste", „ură", „indiferență", „milă" nu sunt decât anume clipe ale aceluiași sentiment. Mulțumescu-ți, Doamne, că mila nu-i decât o clipă din ceva. Altminteri ne-ar termina. N-am scăpa de servitutea dragostei decât pentru a cădea în servitutea milei! Îi poți face pe oameni să săvârșească orice, trezindu-le mila. Știi că sunt unii care și mor din cauza asta? Știi că se poate muri din milă? De aceea, tot ce-a fost făcut din milă sfârșește prost, cu excepția, poate, a celor săvârșite din milă dintr-un sentiment de superioritate. Numai că soiul ăsta de milă nu se întâlnește la tot pasul. Jumătate din căsătoriile care

sunt blestemate au fost căsătorii în care unul din soți s-a căsătorit din milă. În timpul războiului, când am fost rănit, cu cât civilii de prin gări mă compătimeau mai mult cu atât mai mult îi disprețuiam. Simțeam că mila lor îi punea în foarte mare măsură la discreția mea! I-aş fi putut face să semneze cecuri în alb, le-aș fi putut seduce fetele, și tot ce-aș fi avut chef, și toate astea fără vreun merit, fără să mă fi ostenit cu ceva. Era respingător. Totuși, se poate trage o învățătură din toate astea, și mi se pare că astăzi, dacă aş râvni și la alte bunuri de pe lumea asta, în afară de cele pe care le am, mi-ar plăcea mai puțin să le dobândesc exploatând prostia sau vanitatea sau lăcomia semenilor mei, cât exploatându-le mila.

Prin fereastra deschisă pătrunse un fluture și, neluând seamă la prezența Andréei, se roti în jurul lui Costals, ca și cum ar fi vrut să fie mângâiat. Dar nu-i ușor să mângâi un fluture.

— Încep să înțeleg, spuse Andrée, fără grabă. Niciodată n-ai nutrit altceva față de mine decât milă. N-ai avut niciodată vreun alt sentiment față de femei decât dorință, enervare, milă, dragoste nu. Îți acorzi dreptul să-ți fie milă de femei! Știi că te plasezi în mod ridicol în secolul al XIX-lea? Femeile „nefericite”! Michelet! A, nu! nu-i nevoie de mila dumitale! Nu mai pretexta bunele dumitale intenții, ca să comiți stricăciuni! Femeilor nu le trebuie mila dumitale. Căci dumneata ești cel vrednic de plâns.

— De ce? Pentru că nu te iubesc?

— Pentru că nu iubești pe nimeni. N-ai soție, n-ai copil, n-ai cămin, n-ai nicio țintă în viață, n-ai credință. Și s-ar spune că din cauză că-ți este rușine pentru toate astea, vii să te guduri pe lângă cei care iubesc – pe care îi chemi lângă dumneata, ca și cum ai fi de-al lor. Dar uite că nu ești de-al lor, nu! nu! Un lepros, asta ești.

— Da, întocmai cum îți spuneam: pentru că nu te iubesc. Nu, zău, Andrée Hacquebaut, uită-te la

mine serios: am eu mutra unuia care e nefericit?

— E o mască, o grimasa.

— Grimasa literaților e că vor să treacă drept nefericiți. Vor toți să semene cu Pascal. „Neliniștea pascaliană de domnul Cutărică.” Două rețete sigure ca să intri în Academie: o carte despre Racine și o carte despre Pascal.

— Dar mi-ai mărturisit, nu-ți amintești? „Totdeauna mint.”

— Îmi amintesc perfect. Ți-am spus așa ca să-ți dau o falsă idee despre mine. Și-apoi, dac-am cântări tot ce ți-am spus eu! În opera lor trebuie căutați cei de felul meu; nu în ceea ce spun.

— Doar văzându-ți poza în *La Vie des lettres* de săptămâna asta, și-ți poți da seama că nu ești fericit.

— Doar văzându-mi poza din *La Vie des Lettres* din săptămâna asta și-ți poți da seama că fotograful de la *La Vie des Lettres* mă deranjase și mă sâcâia. Ce mai, draga mea, ești în plină reacție 227 *bis.*

— Nu țin să știu ce înseamnă reacția 227 *bis.* Tot ceva neplăcut trebuie să fie…

— Dar ce-ai vrut să spui?

— Ai să vezi, e foarte drăguț. Știi, desigur, că la un anume șoc dat, toate femeile reacționează în același fel. Nu există niciun fel de mister la femei. Bărbații le-au făcut să creadă că au mister, în același timp din galanterie, dar și ca să le agațe, pentru că le doresc. Iar femeile, bineînțeles, au marșat, ba chiar au mai și exagerat. Lucrurile se petrec totdeauna așa: la prima vedere, pentru că acolo unde sunt multe femei la un loc, le vezi pe toate spunând aceleași lucruri, râzând toate de-aceleași lucruri etc., ai senzația că alcătuiesc toate o materie interșanjabilă. Pe urmă, dacă faci cunoștință cu una dintre ele, față de care ai niște sentimente ceva mai puternice, aceasta ți se pare mult diferită față de celelalte, celelalte nu-ți spun nimic despre ea, ea e pentru tine o enigmă, și rămâne astfel câtă vreme n-ai cucerit-o; deoarece

dorința te făcea să-ți închipui toate astea. După ce-o cucerești, curând ți se pare iar aidoma cu celelalte. În realitate, toate reacțiile femeilor sunt automate, pot fi prevăzute dinainte; femeile pot fi clasate, ceea ce eu am și făcut: le-am dat numere de ordine. Reacția 227 *bis* e reacția cât se poate de clasică prin care o femeie, pentru că ea e nefericita, vrea să-l convingă pe bărbatul pe care-l iubește că și el e nefericit. Nu numai pentru că vrea să-l consoleze, să fie „maternă” cu el, ci și pentru că e exasperată să vadă că bărbatul e fericit, și asta fără ca ea să fie cauza acestei fericiri. De altfel, și bărbații au deseori reacția 227 *bis,* dar în cazul lor ea nu stârnește decât pizmă. În sfârșit, aproape toți catolicii, bărbați sau femei, au și ei reacția asta: vor să le dovedească celor lipsiți de credință că sunt deznădăjduiți. În acest caz, reacția poartă numărul 79 CC. CC înseamnă, „catolic credincios”, spre deosebire de catolicii care nu sunt credincioși.

— Nu știu ce ți-au putut face femeile de vorbești așa despre ele. Pesemne că te-au făcut să suferi al naibii de râu. A, da! adevărat, toate astea nu se spun! E reacția 227 *bis!* Fii liniștit, într-o bună zi o să scapi de femei. M-am gândit deseori la cum o s-arăți când o să fii bătrân. Ei bine, n-o s-arăți frumos. Pot de pe acum să-ți spun ce riduri o să ai: le și văd primele semne, ca pe niște ușoare trăsături de creion cu care un pictor își începe schița. Ce-i drept, acum ai pe frunte brazde care nu existau cu trei luni în urmă…

Costals începu să râdă, încântat de nerușinarea ei naivă și simțindu-se întrucâtva atras de ea. Șovăia pe care să-l pună în acțiune, dintre diferitele lui eu-ri. La urma urmei, ar fi „luat-o” bucuros pe Andrée, dacă Solange nu s-ar fi aflat acolo. „Are o ceafă care n-arată rău deloc. Dar e de-ajuns? *Față și dos, totuna e,* zic croitorii mărunți. Și totuși!” Pentru prima oară o dorea oarecum, poate că mai ales din cauza cearcănelor.

Dar poate și pentru că-i făcea silă: „Farmecele ororii nu-i îmbată decât pe cei puternici”. Vedea cum pe masa o muscă stă nemișcată de trei minute, deasupra, pe cenușa și mucurile de țigară din scrumieră, aparent cu tot atâta plăcere ca și pe dulceață, într-atât de îmbibată de scrum c-ai fi putut-o apuca cu degetele: la fel și lui, îi era totuna. Chiar c-ar fi fost nostim să dea cu tifla la toate sentimentele, la toată politica ce-o dusese față de fata aceea vreme de cinci ani. N-o ura, îi era indiferentă, cu o nuanță chiar de simpatie, iar din indiferența asta se poate ivi orice. Pentru el era totuna dacă ar fi fost s-o facă nebună de bucurie: de ce nu? Fata o meritase cu prisosință. Îi era totuna dacă ar fi înnebunit-o de durere: Andrée o merita cu prisosință. Tot astfel era la fel de înțelept s-o facă să sufere, drept compensație pentru tot binele necuvenit pe care el i-l făcuse, după cum era înțelept s-o fericească, drept compensație pentru tot răul necuvenit pe care el i-l făcuse. Și, în sfârșit, se cuvenea oare să facă ceva înțelept? Pentru el totul era ușor, putând fi săvârșit chiar în clipa aceea, după cum totul îi era ușor și atunci când se afla la masa lui de lucru, în fața foii albe. Lipsa de omenesc a lui Costals nu venea din faptul că nu putea încerca sentimente omenești, ci, dimpotrivă, din faptul că le putea încerca pe toate, indiferent care, după bunul lui plac, ca și cum pentru fiecare dintre ele n-ar fi trebuit decât să apese pe butonul potrivit. Unii oameni încearcă să lupte împotriva arbitrariului nemăsurat ce guvernează viața oamenilor, în timp ce alții nici măcar nu sunt conștienți de existența lui. Costals era conștient de prezența acestuia și, decât să sufere din cauza asta, prefera să-l adore. Căci totul în ființa lui se călăuzea după preceptul: când lumea îți oferă atâtea motive de bucurie, a suferi e treabă de nerod (suferința se plătește pe lumea asta, și nu e răsplătită în cealaltă). După ce vreme de câțiva ani suferise de pe urma declinului Franței, se

hotărâse ca declinul în cauză să-i fie pe plac, cel mai nimerit mod de-a nu mai suferi din cauza lui (patriotismul nefiind un sentiment înnăscut, se poate pierde tot așa cum se și dobândește). La fel procedase și cu nedreptatea socială și, în genere, cu toată existența râului. „Dacă ar trebui să mă chinui de pe urma râului, viața mea ar fi un supliciu, deci o prostie. Așa că să-l iubim și pe el.”

Șovăi câteva clipe, de nu cumva să-i dea fetei o întâlnire pentru ziua următoare, când ar fi urmat s-o satisfacă. Dar va găsi, oare, din nou imboldul ce-l îndemnase spre ea, astăzi? Dintr-odată, spusa caraghioasă a Andreei îi veni în minte: „Nici nu știi ce vasăzică voința unei femei”, așa încât chestiunea a fost tranșată pe loc; se aflau în cuvintele acelea toate motivele pe care le avea el de cinci ani ca să n-o satisfacă, și, pe deasupra, cuvintele acelea și altele de felul lor îl îndârjiseră. Între timp, îi pierise cheful s-o chinuie: o scenă de melodramă – „pisica jucându-se cu șoarecele” – îl respingea hotărât prin latura ei facilă și vulgară. Hotărî deci să pună capăt fără întârziere.

— Iartă-mă pentru paranteza asta. E cinci jumătate. Te previn că la ora șase proprietăreasa mea vine aici. Dacă ai ceva deosebit să-mi spui…

— Dar nu dumneata, Costals, aveai ceva să-mi spui?

— Eu? Ce să-ți spun?

Văzu cum într-o clipă fața Andreei se împietrește, asemeni femeilor ținute la popreală și trepidând de nerăbdare, atunci când comisarul de poliție le aduce la cunoștință că nu le poate lăsa să plece. Geniul lui îi atinse umărul: „Nu fi râu!

— Ba da, ba da! De ce nu? De vreme ce curând voi fi bun cu cealaltă.

— Și cu asta?

— Ei bine, altădată.”

— Atitudinea dumitale față de mine reprezintă culmea ofensei, încât uneori mă întreb cum de-am putut suporta…

— Și eu m-am întrebat deseori același lucru. Dar dacă te gândești la câte pot îndura femeile din partea unui bărbat!…

— Când iubesc, bineînțeles. Iar dumneata, dumneata nu te gândești decât să abuzezi de puterea pe care o ai. Viața unui bărbat ca dumneata e groaznică. Monstruoasă.

— Un scriitor demn de acest nume totdeauna e un monstru.

— Să abuzezi de unele persoane și să le frustrezi pe altele. Niciodată la fel cu ceilalți. Și să ucizi întotdeauna totul din fașa. Viața dumitale e totuna cu o serie de rateuri, cele din lăuntrul dumitale și cele pe care le impui altora. Ai uitat ce-mi scriai odinioară? „Să le chinui pe femei e treaba prea ușoară. Las asta pe seama peștilor”?

— Acest odinioară a fost tare de mult. Pe vremea când dumneata însăți îmi scriai: „O fată nu obosește niciodată ea, cea dintâi, de iubire platonică”. Și-apoi ești o fată destul de deșteaptă ca să te lași chinuită de cineva. Te poți juca cu chinul dumitale.

— Nu, nu, să nu-ți închipui una ca asta! Nu sunt destul de deșteaptă.

— Să suferi când iubești nu-i oare într-un fel o fericire? Și încă ceva: dacă suferința asta a dumitale ar dispărea, oare nu ți-ar lipsi?

— Spui prostii!

— Nu știu, așa susțin femeile.

Acum îi era teamă de el, o teamă de animal, teamă așa cum îți este de-un nebun cu care ești închis la un loc, și în a cărui privire tocmai ai zărit o lucire asasină. Andrée încerca descumpănită să-l îmblânzească.

— Nu face pe râul, Costals, te rog, nu-ți stă în fire, te silești să fii așa. (Încerca să-l convingă că e un om bun, după cum altele încercau să-l convingă că era „creștin fără să vrea”.) Singura mea crimă să fie aceea că te-am iubit?

— Păi da.

— Ba nu! îl contrazise din răsputeri. Nu te răzbuna pentru cine știe ce, dumneata, care n-ai suferit din cauza mea, în timp ce eu am suferit atât de mult din cauza dumitale. Mâinile mele nu erau decât manifestarea suferinței. Sufeream de pe urma lor așa cum sufeream din cauza toanelor mele – toane de care dumneata nici măcar nu-ți dai seama că există! Nu distruge pacea asta jalnica atât de penibil dobândită în timpul a trei luni de lupte și de lacrimi. Ți-am spus pe vremuri: „Decât tăcerea dumitale și incertitudinea mea, mai bine doboară-mă cu lovituri, singurele ce mi-ar da puterea să scap de dumneata". Iar acum îți spun: „Nu, îndurare! nu mă ucide cu asemenea lovituri". Ce anume aș mai pierde din dumneata, dacă nici măcar bun cu mine nu ești?

Costals nu simțea nicio plăcere ca ei să-i fie frică de el. Tot ce voia era s-o chinuie cu conștiința liniștită.

— Ai recunoscut mai deunăzi că iubirea dumitale nu e de cine știe ce calitate, de vreme ce ai preferat fericirea dumitale în locul fericirii mele. De data asta, preferă fericirea mea. Lasă-mă să te chinui. Aș iubi în dumneata râul pe care ți-l fac. În felul ăsta, m-aș regăsi în dumneata și te-aș iubi. Mi-ai dăruit vreme de cinci ani plăcerea de a rezista, dăruie-mi acum plăcerea cruzimii mele. Femeile niciodată nu vor să știe câtă minciună, câte calcule, câtă oboseală, câtă milă alcătuiesc dragostea pe care bărbatul le-o mărturisește. Cu mine, ai s-o afli. Și toate astea au să-ți folosească! La cunoașterea vieții. Vezi dumneata, ceea ce trebuie să facem e să nu lăsăm viața să încremenească. Viața totdeauna e pe placul celor virili.

— Dar cine ți-a spus că sunt virilă? Ce treabă am eu cu virilitatea? Sunt femeie, femeie și iar femeie, ce naiba!

— Femeile dispun de un mijloc sigur de-a se împiedica să sufere.

— Care?

— Să se privească în oglinda atunci când suferă. Numaidecât își vor schimba expresia feței. Și mai aveți încă o rețetă de-a vă curma automat suferința. Să vă închipuiți ceea ce veți fi peste cinci ani. Știi prea bine că peste cinci ani n-o să mă mai iubești, că toată povestea asta o să ți se pară așa cum ne par știrile de la rubrica „Acum o sută de ani" a anumitor ziare: o glumă vrednica de râs. O dună aleargă, o acoperă pe cealaltă. Identifică-te cu Andrée Hacquebaut cea de la treizeci și cinci de ani, e treabă de imaginație.

Andrée se pregătea să răspundă – să izbucnească, când un miriapod își făcu apariția pe masă, plimbându-se cu bastonul în mână! Fetei îi era groază de vietățile astea.

— Omoară coropișnița asta îngrozitoare!

— De ce? Nu mi-a făcut nimic.

— Dar eu, eu ți-am făcut ceva?

Folosindu-se de-un ziar, Andrée strivi vietatea. Costals îi aruncă o privire rea.

— Mă obosești mult, domnișoară Hacquebaut. Mă aflam mai deunăzi într-o bucătărie, cu o fetiță care mă făcea fericit. Și fiind eu fericit, am dorit ca și dumneata să fii, drept care ți-am scris. Ieri, ai venit la nouă și jumătate noaptea să bați în ușa mea ca un căruțaș. Eram împreună tot cu aceeași fetiță: totul fusese combinat așa fel încât s-o fac femeie în noaptea aceea. Și-ai dat peste cap toate astea. Dar, de vreme ce veniseși pentru mine, am vrut să nu fi venit degeaba, așa că ți-am dat întâlnirea asta. Am fi avut la dispoziție o oră și jumătate întreagă ca să vorbim drăguț, de n-ai fi venit cu un sfert de oră mai târziu. Iar acum, nu știu ce vrei de la mine.

— Ce încerci să faci? Să mă scârbești atât de mult încât să te las în pace? Prin urmare de asta m-ai făcut să vin din nou! Ca să-mi povestești murdăriile pe care le faci cu o slujnica bucătăreasa! Întâi de toate, totdeauna am spus-o, nu știi să iubești când e vorba de-o partenera egala.

— Nu-mi place egalitatea deoarece eu în femeie caut copilul. Nu pot avea nici dorința, nici duioșie față de-o femeie care nu-mi amintește de copil.

— Dacă-i așa, ajungi pe mâna poliției corecționale, satirule.

— Satirismul nu-i decât exagerarea masculinității.

— Și tot asta e și „bunăvoință” dumitale, bunăvoința de care-mi vorbeai în scrisoare! Mi-ai întins aici o adevărată capcană morală, pe care-ai pregătit-o minuțios, așa cum pregătești totul… în sfârșit mi-ai scris sau nu mi-ai scris: „Ocazie. De profitat”?

— Era o glumă.

— Când Nero se aruncă asupra unuia dintre obișnuiții lui, ca să-l înjunghie, după ce dă greș râde și spune că era o gluma.

— Doamne sfinte! Uite c-am ajuns și la Nero, acum! oftă Costals excedat, apăsându-și o pleoapa cu degetele. Ce vrei, nu-i vina mea dacă-mi place sa glumesc. Viața devine un lucru delicios, de cum începi să n-o mai iei în serios. Numai ca voi sunteți toate la fel; totdeauna credeți că nu glumesc atunci când glumesc, și că glumesc, atunci când nu glumesc.

— Hai, mărturisește, voiai să urmărești minut cu minut efectul iscusitelor dumitale torturi, să vezi cum sentimentele și gândurile se zbat în mine, tot așa cum te-ai uita la niște furnici care se devorează între ele sau la locuitorii de pe lună, stând prudent în afara luptei, fiindu-ți groază să participi la toate astea. Îți place să mă știi la îndemână, așa cum șefului canibal i-ar plăcea să-și țină albul pe care-a pus ochii, ca să-și poată tăia din când în când câte-o felie din el… Frumoasa, n-am ce zice, mila pe care pretinzi că o nutrești față de femei! Mă întreb cum ar fi dacă nu ți-ar fi milă de ele! Mila pe care o încerci față de-o rață atunci când îi retezi gâtul.

— Recunosc că uneori te-am cam tras pe sfoară. Dar nimic din toate astea acum. Adineauri, da, am

vrut să te chinui, ba chiar ți-am cerut și îngăduință s-o fac. Dar nu în clipa asta. Simt multă simpatie fața de dumneata.

Andrée văzu atunci un lucru ce i se păru uluitor. Văzu cum în ochii lui Costals se încheagă o expresie adâncă și gravă, iar cuvântul „fratern”, pe care odinioară îi plăcea atât de mult să-l rostească în timp ce se gândea la el, îi veni pe buze, ca fiind singurul ce-ar fi putut reda ceea ce ea simțea în clipa aceea.

Dar foarte repede expresia aceea pieri.

— Crezi oare că aș putea fi generos cu dumneata? o întrebă, vrând să-i dea o falsă speranța.

— Nu mai pot crede nici în dumneata, nici în orice altceva care-ar veni de la dumneata. Prea m-ai înșelat, prea m-ai rătăcit cu bună-știință. Oh, bărbații! Abisuri de oroare, de mister și de incoerența fața de femei! Până și cele mai proaste dintre ele și mai puțin devotate nu știu decât să iubească, nu știu decât să-și petreacă viața răsplătind râul cu binele!

— Poate ca nici nu li se cere atât. Cât despre incoerența bărbaților… Bărbații sunt mai incoerenți decât femeile pentru că sunt mai inteligenți.

— Lasă-mă-n pace cu inteligența dumitale! Îți spun numai atât: dacă nutrești pentru mine numai un strop de simpatie, după cum pretinzi, atunci salvează-mă. Salvează-mă, Costals. Pentru dumneata e nimica toată, în timp ce pentru mine ar fi viața însăși. N-am încotro și trebuie să trăiesc, ce mai!

Se afla la numai câțiva centimetri de el, și-și ținea ochii închiși. Și rămase așa cu ochii închiși asemeni cuiva care așteaptă o lovitura – aducând cumva cu o nălucă, ochii duși în fundul capului, arzând de dăruire de sine. Nu se auzeau decât ușoarele sărituri ale vrăbiilor pe geamlâc. Pe urmă, cum Costals rămânea tăcut (și cu toate că nu-l

văzuse ridicând din sprâncene atunci când ea spusese: „N-am încotro și trebuie să trăiesc”, era sigură că așa făcuse, ca și cum ar fi gândit: „Chiar e nevoie?”), Andrée se depărtă câțiva pași, cu capul plecat, rostind cu glas ciudat: „Îmi cer iertare. Mi-a intrat ceva în ochi.” S-a întors cu fața la perete, s-a șters la ochi cu batista, în tăcere (fără sa suspine). Costals a așteptat să termine de plâns și i s-a părut că prea durează mult. „Încă mai e timp, își spunea. O vorba, și-o fac nebună de fericire.” Dar el n-a vorbit, iar fata s-a întors la masă. Și-atunci a făcut un pas spre ea. Dintr-odată privirea i-a căzut pe mâna ei dreaptă și-a văzut ceea ce încă nu văzuse: în timp ce toate celelalte unghii erau lungi și tăiate ascuțit, unghia degetului mijlociu de la mâna dreaptă era tăiată scurt. Privirea i s-a ridicat, s-a așezat pe cearcănele fetei și-a început să clipească la răbufnirea dorinței ce urca în el. Dar era prea târziu.

— Ți-ai rupt unghia?

— A, nu, nu-i nimic! și-și îndoi degetul la repezeală. Își ținea capul în jos.

— Du-te, fetițo. Cred că ne-am spus tot ce-aveam să ne spunem.

Îi trecu prin minte că poate e înarmată și-o să-l omoare, sau că măcar o să-l pălmuiască, și ca să fie în stare să devieze gestul s-a apropiat și mai mult de ea, întocmai cum toreadorii moderni se lipesc de flancul taurului, ca să fie „În interiorul” loviturii de corn. Andrée a înălțat capul, a părut mirată și-l fixa fără să se clintească, cu privirea ei de animal rănit. Costals însă își dădea seama că fata nu încerca să-l omoare, că nici măcar nu-i trecuse una ca asta prin minte, și-și spunea: „Ce ți-e și cu franțuzoaicele astea!”

— Costals, mai mult ca sigur că n-am să te mai văd niciodată, îți cer să răspunzi la o singură întrebare: ești inconștient?

— Eu, inconștient? Ce idei îți mai vin! Dacă aș fi inconștient n-aș fi vinovat.

— Ce înseamnă asta? Să înțeleg că *vrei* să fii vinovat?

Fără să-i răspundă, o apucă cu blândețe de braț și, după ce deschise ușa, o conduse așa cei câțiva pași ce-i despărțeau de poarta micii grădini care dădea în bulevard. (În fața lor se afla un nor în formă de aripă.) „Oare s-o sărut pe frunte înainte de-a o da afară?" Gest pentru care nu existau nici motive *pentru,* nici *contra.* Soneria de la poartă era stricată de multă vreme: în principiu, nu trebuia să sune atunci când poarta era deschisă dinspre interior; în realitate, o dată din două, suna. „Dacă soneria se pornește să sune, o sărut." Costals deschise poarta. Tăcere. Ciripit de păsări teșind zăbrele de cântec deasupra creștetelor lor. Andrée ieși.

Costals închise poarta. Avu intuiția că o să se-ntoarcă, o să bată, că o să se-ntâmple ceva. Nu se întâmplă nimic: niciodată n-o nimerise cu intuițiile lui. Întors, ascultă o clipă în josul scării apoi urcă spre columbarium.

— Ei, fetiță dragă, ce părere ai de toate astea?

Solange continua să stea în picioare, în hulubărie, în spatele draperiei, în aceeași poziție în care stătuse ca să tragă cu urechea. Și se uita la Costals cu ochi tulburi și injectați. Era roșie în obraji, ca atunci când el aprindea lumina, după ce o acoperise de sărutări ore întregi (fața îi era un pic umflată de atâtea sărutări), câtă vreme astăzi n-o sărutase decât de vreo trei-patru ori, cu o oră jumătate în urmă. Părul în cap îi stătea de parcă fusese pus cu furca, asta pentru că în dimineața aceea nu și-l udase.

— Ei, întrebă Costals din nou, ce părere ai despre scena asta? Ca la bâlci, nu-i așa?

— Aș fi vrut să n-o văd. Când mi-ai dat să citesc scrisori de la femeia asta, mi-a fost milă de ea. Dar acum, după ce-am văzut ce-am văzut, nicio milă.

Când îi dăduse să citească vreo câteva scrisori de la Andrée, Solange fusese șocată de ceea ce ea socotea a fi din partea lui Costals un gest lipsit de delicatețe, cu toate că nu-i dezvăluise numele corespondentei lui. Și i-o spusese. Iar el răspunsese: „Dau pălăria la o parte. – Explică. – O să ți se explice când o să fii mare[5].” Și de data asta se simțea șocată, dintr-o obscură solidaritate de sex, pentru faptul că el o făcuse să fie martoră la umilirea acelei surori. Dar avea o atât de mare încredere în el, că nicio clipă nu și-a pus *întrebarea:, Așa o să se poarte și cu mine, într-o bună zi?”*

— Îmi face bine să te văd. Să văd o femeie care ține de domeniul realității. Adevărat, ești una dintre puținele femei pe care le-am cunoscut, care nu e nebună. Scriitorii atrag nebunele, așa cum o bucată de carne stătută atrage muștele. Suntem beneficiarii atâtor singurătăți, atâtor refulări: e tocmai ceea ce le face trebuință pentru visele lor! Dumneata ești excepția care confirmă regula, iar eu te iubesc în calitate de excepție.

— Dar nu înțeleg, de ce le răspunzi la scrisori?

— Ce să-i faci! Când văd muștele adunate pe o bucată de carne, îmi zic: „Toată lumea trebuie să mănânce”.

O luase în brațe, adulmeca părțile fierbinți, ca și pe cele răcoroase ale feței ei, își strecura o mână pe umărul ei gol, sub breteaua de la combinezon (se pricepea teribil la ruptul bretelelor: doar uitându-se la ele și le făcea să sară din loc), flămând să se înfrupte în sfârșit din ceva la care jinduia, și cu aceeași ardoare de parcă ar fi regăsit-o după o lungă absență; ce-i drept, se întorcea dintr-o țară de departe, din infernul ființelor care nu-i plăceau. Și ai fi zis că avea să scoată aceleași schelălăieli înfundate pe care le scot câinii înnebuniți de bucurie când stăpânul lor – bun sau râu – se întoarce acasă. I-a spus:

— Îți aduc răutatea mea, caldă-călduță. Răutate care e duioșia mea față de dumneata; e același lucru. Drăguț? Răutăcios? E același lucru. Ca atunci când ți-e sete și îți astâmperi setea cu o țigară. Apa te-ar răcori, pe când țigara te arde, totuși e același lucru. Nu încerca să înțelegi. Ai văzut-o pe fata asta? Sunt o groază ca ea, colcăie lumea de ele. Sunt toate femeile pe care le-am refuzat, pentru că nu-mi plăceau. Nu merită decât să fie înecate, așa cum le făcea Cartier deținuților ostili Revoluției. Și, de altfel, chiar așa și sfârșesc lucrurile: pleosc… trag, pa și puși. Renunțând la imagini, ceea ce-ar trebui să se întâmple acum ar fi să se omoare, ca să scap de-a binelea de ea. Ți-am arătat toate astea ca să vezi ce li se întâmplă celor pe care nu-i iubesc. Iată o fată care s-a ridicat din nimic, a crescut singură, în cele mai rele condiții, e cultivată, sensibilă, inteligentă, plină de geniu, și care mă iubește de cinci ani. Dacă am pune în balanță meritele ei față de mine și meritele dumitale, acestea din urmă sunt nule. Atâta doar că n-o iubesc. Niciodată nu i-am dăruit nimic, nici măcar o sărutare, niciodată nu i-am ținut mâna. Pentru că n-o iubesc. Între timp apari dumneata, îmi placi: îți dărui tot. Atenția mea, tandrețea, forța mea sexuală, inteligența mea. Amintește-ți de toate astea, dacă într-o bună zi o să te plângi de mine, și cu siguranță că ziua asta va veni. Ai avut totul fără motiv. Nu există niciun motiv în virtutea căruia eu să-ți fi dat totul, dumitale mai curând decât altora, niciun motiv pentru preferința și părtinirea asta. Unde-am citit versul ăsta care-mi umblă prin cap de fiecare dată când mă gândesc la dumneata?

Nu știu pentru ce anume te-am ales.

Ce anume ești? Ești o micuță ca și celelalte, un strop de rouă pe pajiște. De-ai fi avut toate „calitățile negative” din lume, crezi cumva că asta m-ar fi oprit? Nu trebuia decât să placi, n-ai nicio

vină. Luată aproape la întâmplare. Așa trece viața, din întâmplare în întâmplare. De ce asta mai curând decât astălaltă? *În realitate,* nu există niciun motiv, ori cel care există cântărește atât de puțin! Dumitale, totul; celorlalte, centura de castitate. Ne aflăm în plină nedreptate, și tocmai de asta îmi place. Nu pentru că nu mi-ar plăcea și mie dreptatea; prefer când pe una, când pe cealaltă, rând pe rând. Trebuia ca toate astea să-ți fie spuse. De altminteri, știi că-mi place să-ți spun lucruri dezagreabile. Face parte din dragostea mea pentru dumneata.

Solange asculta fără să prea înțeleagă, iar buimăceala ei era ușor de înțeles. Aparținea însă unui mediu în care despre scriitori se spune: „E un om de litere. Prin urmare, nu trebuie luat în serios ceea ce spune." Lui însă îi plăcea că fata nu răspunde, căci orice ar fi răspuns, cu siguranță că ar fi fost pe-alături de gândul lui. I-a mai spus:

— Cât de multe lucruri sunt altceva decât dumneata! Universul cunoașterii. Universul suferinței. Universul dreptății. Universul responsabilității. Nici măcar nu le bănui existența. Eu însumi le bănui numai prin străfulgerări. O rachetă se înalță, le luminează o clipă, apoi reintră în beznă. Bezna mea.

Și totuși, mă ocup de dumneata, îți dărui din substanța mea, nu se întâmplă să-ți vorbesc ca și cum aș vorbi unei lumi necunoscute. Câte din cuvintele astea și-au atins ținta? Câte gloanțe pierdute! Am dreptate? N-am dreptate? O fetiță. O fetiță aparținând burgheziei pariziene, în vârstă de douăzeci de ani. Sunt unii care spun: „Iată cu ce te ocupi dumneata! În timp ce clasele sociale… În timp ce popoarele… În timp ce imperiile.. Nu ți-e rușine!" Iar alții zic: „Numai sufletelul ăsta singur și face cât sufletul unui popor. Toate suferințele aduse pe lume de război nu cântăresc mai mult decât ar cântări lacrimile acestei copile. Dacă n-ai fi făcut nimic altceva în viața dumitale, decât s-o fi

iubit pe ea, și tot ți-ai fi îndeplinit rolul de om pe lumea asta, ți-ai arat micul ogor omenesc ce-a fost împărțit la fiecare dintre noi.” Din aceste două păreri, care e cea bună? Întrebare ce va rămâne totdeauna josnica și plină de capcane. Amândouă sunt bune. Trebuie să pătrunzi în una și s-o golești de tot, apoi să pătrunzi în cealaltă și s-o golești așijderi. Nu vor fi niciodată decât cele două fețe ale aceluiași adevăr. Persoanele cu pană elegantă scriu că adevărul e un diamant; dar ceea ce uităm întotdeauna să luăm în considerație e în câte fațete e șlefuit diamantul. Iar acum, tăcere! Nu-mi răspunde. Dumneata n-ai nevoie să înțelegi, iar eu la rândul meu n-am nevoie să știu că n-ai înțeles.

S-a dus să închidă obloanele[6], a tras perdelele, a întors pudic, pe masă, micuța foaie a unei agenții ce publica tăieturi din presă sub sloganul scris cu litere groase: VEDE TOT. Din sufletul lui încă se mai înălța o boare ca sub efectul unui alcool binefăcător: licoarea aceea dulce era cruzimea lui față de Andrée. O răsturnă pe Solange pe pat, așa îmbrăcată cum era, întinzându-i și picioarele. Apoi n-a fost decât un apaș care încearcă să imobilizeze un om doborât la pământ. De obicei, nu îndrăznea s-o strângă prea tare la pieptul lui, de teamă să nu-i facă râu: era ca un copil! Pentru prima dată era brutal cu ea, și cu toate că o făcea din nevoie, deoarece fata se zbătea, o făcea totodată și din calcul, voind să-i lase o amintire de neșters. Ea striga: „Nu! Nu!” cu gura larg deschisă, bălăbănindu-și capul într-o parte și-ntralta, iar el inspira răsuflarea, care nu avea mirosul pe care i-l știa, ci unul care venea din profunzimi mai mari, un miros pe care strigatele ei se duceau să-l ia dintr-o profunzime mai adâncă. Nu-i putu imobiliza capul decât ținându-i limba între dinți și strângându-i-o atunci când încerca să se miște. Și din toate mădularele lui o frământa sistematic pe cea care era domnișoara Dandillot. Dintr-odată, totul deveni ușor; lunecă într-o senzație noua. Ea

închise ochii, nemaijelindu-se. Între timp, el era plin de reculegere în senzația lui, care de altminteri era mediocră; nu-i dăruia decât o mulțumire intelectuală: „S-a comis, gata”. Și adulmeca oarecum fața acelei femei, asemeni unui leu care, sfârtecând halca de carne ținuta între labe, când și când se oprește s-o lingă.

Îi șterse fruntea, aripile nasului, dumnezeiesc de asudate, cu una din batistele pe care i le brodase Andrée Hacquebaut. Capul Solangei lunecase între cele două perne, accentuându-i poziția răsturnată, încât lunga întindere albicioasă a gâtului și a pieptului dobândeau o importanță mai mare decât fața. În privire i se citea o asemenea dăruire de sine, încât îi coborî pleoapele, speriat. Buzele îi erau puțin întredeschise, de i se vedeau dinții mărunți, așa cum în vitrinele măcelăriilor se văd la capetele tăiate de oi. Există trei feluri de zâmbete ce se aseamănă cumva între ele: zâmbetul morților, cel al femeilor fericite și cel al animalelor decapitate.

O contemplă astfel o vreme, atent. Încerca s-o diferențieze. Sa vadă prin ce anume era altceva decât un trup. Altceva decât un mijloc al artei lui de-a mângâia. Altceva decât o oglindă în care el se privise juisând.

Se întinse alături de ea. Sufletul lui, în care începuse să zboare un gând trist, plecă și se plimba în tot ce nu era ea. Era străvechea clipă în care bărbatul spune, ca în Spovedanie: „Femeie, ce se află între tine și mine?” Străvechea clipă a milei pentru femei. Afară, cerul trebuie să se fi acoperit de nori, deoarece în cameră era aproape întuneric. Se opri asupra femeilor lipsite de mușchi, cu pielea alba, femei nespus de vinovate, pe care le ții în brațe la ora crepusculului, deasupra orașului în care luminile se aprind, și care spun: „O lumină s-aprinde…” și pe care le ții, le ții din milă, făcându-le să creadă că sunt iubite, din milă. Amintirea asta chemă altele: toată viața lui se desfășura precum

coada unui păun, și toată viața asta, trecut, viitor, era pecetluita cu chipuri, ca rotocoalele aurii de pe penele păunului. I se făcu mila de fetița aceea vie aflata lângă el, cu fața în scobitura subsuorii lui stângi, unde atâtea chipuri se cuibăriseră (dacă scobitura aceea ar fi fost o placa sensibila, câte fete nu s-ar fi putut zări suprapuse unele peste altele! – precum și monstrul înfiorător al cărui chip s-ar fi alcătuit în cele din urmă din toate acele fețe…). Mila de ea, văzând-o că încăpuse pe niște mâini ca ale lui (cu toate astea, de-ar fi descoperit la ea fie și cel mai neînsemnat vicleșug sau numai precauție împotriva lui, i-ar fi purtat pică). Milă de ea, pentru faptul că n-o iubea mai mult, că nu găsea mai multe motive s-o iubească – și pentru că nu era pentru el decât una printre altele, în vreme ce el pentru ea era singurul – și pentru ceea ce ea credea că el îi dăruie, câtă vreme el nu era în stare să-i dăruie. Se gândi: „Tinerețea trece iubind ființe pe care nu le putem poseda decât râu (din timiditate), iar vârsta matură trece posedând ființe pe care nu le putem iubi decât rău (din sațietate) ”. Unul din brațele lui era petrecut pe sub capul Solangei, dar fața și trupul lui nu stăteau întoarse spre ea. A fost o clipă când o trădă în sinea lui cu-atâta cruzime, încât întinse mâna căutând mâna ei, ca s-o mângâie, ca și cum ea ar fi ghicit ce se petrece în el (și mai era și faptul că acum, când nu mai aștepta nimic de la Solange, simțea nevoia să fie și mai drăguț, cu ea, ca pentru a lupta împotriva timpului oprit în loc care era acum dragostea lui). Ea se întoarse și, fără o vorbă, îl sărută pe obraz: în ciuda a tot ce se întâmplase între ei, erau tot aceleași sărutări de copil; ieșise din neclintirea ei pentru a săvârși acest lucru, așa cum un talaz singuratic se înalță deasupra mării netede. Un strigat îi țâșni din inimă: „Ea poate suferi din cauza mea, în vreme ce eu nu pot, de pe urma ei. O iubesc, dar nu are puterea să mă facă să sufăr. Trebuie să punem capăt acestui joc, acestei

inegalități abominabile, și încă în detrimentul celui mai slab." O voce se ridică: „Zici că o iubești, dar că nu poți suferi de pe urma ei. Asta înseamnă că n-o iubești." Iar el: „Veșnic furia asta de a mă confunda cu alții! O iubesc și nu sunt în stare să mă chinui din cauza ei pentru că nu semăn cu alții. Nu pot fi chinuit așa, cu una cu două." Îl cuprinse o mare patimă de adevăr, numai lumină, sau care era tulbure, care era însăși gloria lui, sau care era un viciu (ceea ce una dintre prietenele lui numise „loialitate catastrofă"); îi veni chef să-i spună: „Micuța mea dragă, micuța mea dragă, e mai bine să știi: nu te iubesc îndeajuns. Va trebui ca și tu să te obișnuiești cu asta. Într-o bună zi nici n-am să-mi mai aduc aminte cum arata fața ea. Sunt din soiul bărbaților vagabonzi. Într-o zi o să iubesc pe altele, din cele noi! Poate că lucrul ăsta s-a și întâmplat! (nu era adevărat). Poate că nici nu te mai iubesc… Poate că niciodată nu te-am iubit, copila mea dragă…" Dar el știa că și ea semăna cu celelalte, că și ea, la o adică, precum puternicii acestei lumi, trăia, se hrănea aproape numai din minciuni, că ar fi murit curând dacă nu era mințită, că, de altfel, Adevărul este, ipso facto, vred*nic de must*rare și pasibil de intervenția poliției, de vreme ce se plimba gol, precum se știe. Tăcu, dar îi strânse mâna și mai tare. „Totul e ca ea să fie mulțumită." Ea, cu fața ascunsă la pieptul lui, scoase un tril despre care ar fi prea puțin spus dacă am spune că semăna cu cântecul turturelei: căci era chiar trilul turturelei. O întreba ce înseamnă trilul acela. Iar ea răspunse: „Înseamnă ca mă simt bine…" Spus tot cu vocea ei voalată, ca și cum ar fi fost un alt eu al ei, fantoma fetiței ce fusese, care vorbea din adâncul conștiinței ei, unde fantoma aceea căzuse.

Și-atunci își aminti că existaseră făpturi alături de care, întins ca și-acum după săvârșirea actului, nu avusese imboldul acela de fugă. Făpturi alături de care, în clipa aceea, își spusese: „Aș muri

bucuros acum. Acum mi-ar fi totuna dacă aș muri, așa.” Dar lângă Solange nu-și spunea cuvintele astea; nu, nu-și spunea că-i vine să moară.

„Important e ca ea să se simtă bine.” Din nou, luciditatea lui dezgoli ceea ce se afla sub aceste cuvinte puține. Și văzu că ceea ce simțea acum nu se deosebea prin nimic de ceea ce simțise pentru multe, multe persoane, foarte diferite între ele (puțin contează cum se comportă o ființă cu cei pe care-i iubește; important e cum se comporta față de ceilalți). Își aminti de emoția lui când citise, în *Veseliile escadronului*[7], cuvintele bătrânei cătane, căpitanul Hurluret, atunci când i se despică urechea. Zice cam așa: „Am slujit vreme de patruzeci de ani. Ei bine, ceea ce-a

Contat în tot timpul ăsta sunt inșii pe care i-am împiedicat să facă prostii, pe care i-am scutit de pedepse, cărora timpul petrecut la cazarmă le-a fost ceva mai blând datorită mie. Și dacă ar fi printre ei unii care mai târziu, când și-or aduce aminte de bătrânul lor căpitan, or să spună: «Una peste alta, era un om de treabă», socot că voi fi răsplătit.” Când citise asta, Costals ridicase capul; cele citite îl răscoliseră adânc, și se gândea: „Sunt un ins de felul lui Hurluret. Firește, mai sunt și alte lucruri în mine. Dar semăn și cu Hurluret.” Iar acum își dădea seama ce anume se afla în cuvintele lui despre Solange, și dorința lui ca „ea să se simtă bine”; lucrurile nu erau cu nimic diferite de ceea ce simțea pe front pentru oamenii lui: „Oare oamenii se simt bine? Oare e ceva care nu merge?”, la fel, și acasă, față de servitori, simțindu-se el însuși tot timpul stingherit, ca să poată avea și ei partea lor de mulțumire pe lumea asta, la fel și în colonii, față de indigenul angajat la lucru, sculându-se noaptea și mai punându-i o pătură, pentru că îl auzea tușind prin somn, la fel pentru necunoscutul rătăcitor, pe care-l primea sub acoperișul lui, și cu care se solidariza numai datorită acestei ospitalități, la fel și față de un

întreg popor de bărbați și femei întâlniți întâmplător și cărora le dăruise mai mult decât oricare altul în locul lui, le dăruise fără „principii”, fără să creadă că binele e de preferat răului, și fără a avea vreo idee preconcepută asupra lumii, deoarece înțelesese în cele din urmă că nimic nu poate fi cuprins într-o simplă definiție, că „poporul” nu e asta sau astălaltă, că nici „indigenii”, nici „femeile”, nici „francezii” nu sunt asta sau astălaltă, că totul e în tot, că cei buni sunt în același timp și răi – dăruise, în sfârșit, fără vreun gând ascuns, ca toate astea să-i fie socotite pe undeva, nici măcar în inima acelor bărbați și acelor femei, care-l uitaseră pe loc, nici față de ochii lumii, care nu știa de binefacerile lui, nici față de tribunalele oamenilor unde ticăloșii fac dreptul, nici în fața judecații supreme, în care nu credea, despre care tot ce-ar fi putut spune era că dacă ar fi existat iar el ar fi fost învinuit într-o bună zi (așa cum s-ar fi căzut să fie, deoarece totdeauna trăise fără să-i pese de legi), ar fi existat sute de oameni veniți să depună mărturie în favoarea lui. Văzu, așadar, că și aici Solange Dandillot era o persoană din mulțime, și-o plânse de-a fi fost atât de puțin izolată.

Rămase acolo nemaigândindu-se la ea. „La ce te gândești?” îl întrebă, oarecum neliniștită de reveria lui tăcută. „La dumneata.” O ușoară, foarte ușoară și subtilă dâră de plictis se strecură în conștiința lui. Apoi își spuse: „Am să pun într-o bună zi într-una din cărțile mele imaginea aceea cu dinții ei, ca dinții unui cap de oaie retezat. *Mă servesc de ea.”* La gândul că o *utiliza* pe Solange, i se puse un nod în gât, ca și cum i-ar fi venit să plângă. Dar curând un alt gând, sprinten, țâșni din el ca un delfin din marea netedă: „Mi s-a tot spus la nesfârșit că sunt vinovat, ba chiar «criminal», neacceptând o tânără fată care se oferea! O, natură, o, societate, o, opinie publică, sunteți mulțumite acum? Ei bine, pun prinsoare că nici de data asta n-o să fie așa.”

Gândul ăsta, ce-l amuza, îl încuraja să spună cuvintele pe care-i venea greu să le rostească. Se ridică în șezut, se aplecă spre fată, îi zâmbi:

— Gata, micuța mea Dandillot, acum ești metresa mea! Ai văzut cum decurg lucrurile… Acum, dacă te poți detașa de mine, te despăgubesc.

Solange se încruntă puțin. El îi netezi pielea, cu degetul gros, între sprâncene.

— Ai spus „nu”, făcând-o: onoarea îți este, prin urmare, salvată. Și acum ceva mai puțin plăcut. Știi ce face o femeie care…

Îi șopti cuvinte ce desemnau articole de farmacie. Ar fi voit ca în cameră să fie și mai întuneric, ca noaptea. De mai multe ori repetă: „Mi-e rușine că trebuie să-ți spun lucrurile astea…” Dar nu din pricina acestor lucruri, nici pentru că le spunea îi era rușine: știa doar bine că nu aveau nimic rușinos în ele, că, dimpotrivă, erau binefăcătoare și, prin asta, morale. Ci se rușina pentru că le spusese de-atâtea ori. În sfârșit, Solange se ridică și dispăru în camera alăturată.

Costals se așeză într-un fotoliu. Dinspre baie s-au auzit zgomotele cunoscute ale diferitelor țevi. „Acum face asta… În clipa asta face astălaltă…” Identitatea între clipele astea și sutele de alte clipe pe care le trăise îi înecă sufletul de melancolie. „Pentru ea, ceva atât de nou, de surprinzător… Iar pentru mine, atât de vechi.” Melancolia i-ar fi fost mai mică dacă mai adineauri ar fi simțit o plăcere magnifică. Dar era departe de asta; și-și dăduse seama fără să se înșele că actul nici Solangei nu-i produsese o plăcere mai mare.

S-a întors și, sprijinindu-și mâinile de brațele fotoliului, se aplecă spre el, deasupra lui, cu compasiune, într-un gest de „femeie” cât se poate de caracteristic; erau ca doi oameni scăpați din naufragiu și aflați unul lângă altul pe țărm. Dar Solange pătrundea atât de vădit în tulburarea lui, încât tulburarea se împrăștie. Costals se așeză pe

marginea patului lui, poftind-o să facă la fel, apoi îi spuse:

— Da, toate astea sunt penibile. Și totuși, dacă ți-am arătat-o pe femeia aceea mai înainte, am făcut-o din motivele pe care ți le-am spus, dar și ca să-ți arăt ce se întâmplă cu o fată care n-a făcut cele de cuviință la momentul potrivit. Vezi dumneata, nu e decât un singur fel de-a le iubi pe femei, făcând dragoste cu ele. Există un singur fel de-a le face bine, luându-le în brațe. Tămâia are nevoie de căldură, ca să-și poată răspândi mireasma; femeile la fel, pentru a putea îmbălsăma au nevoie de căldura asta. Tot restul – prietenie, stimă, simpatie intelectuală – când e lipsit de dragoste, nu-i decât o fantomă și încă o fantomă plină de cruzime, căci fantomele sunt pline de cruzime: cu realitatea totdeauna o poți scoate la capăt. Cunoști cuvintele sfântului Pavel: „Prudența cărnii înseamnă moartea sufletelor". Știu multe căsătorii care nu merg din cauza „respectului" pe care bărbatul îl manifestă față de femeie: cu o soție trebuie să te porți la fel ca și cu o metresă, și asta nu în salturi, ci tot timpul; chestiunea nu e dacă lucrul acesta e lesnicios tot timpul. Contactul ăsta prăpădit și prostesc fără îndoială că te-a cam dezamăgit mai adineauri, cum s-a întâmplat și cu mine; o franțuzoaică – o fată – are nevoie de șase luni de zile ca să învețe să juiseze convenabil. Pe când pe-o italiancă, pe-o spaniolă, numai ce le-apuci de umeri și gata, ți-au căzut la așternut; franțuzoaica însă are pornirea lenta, e chinul de pe lume să le dăruiești plăcere: obișnuiesc să acord acestei puneri la punct cam șase luni de zile. Fără îndoială că se poate lăsa cu râu de pe urma faptului că te-am avut; dar, de vreme ce mă iubeai, tot rău ar fi fost – pentru dumneata – dacă n-aș fi făcut-o. În sfârșit, ai douăzeci și unu de ani. Nu vreau să spun, nu, ca asta înseamnă toamna unei femei, ținând seama de viteza cu care se mișcă viața… Gândește-te că la concursul mondial de frumusețe

din anul ăsta, limita de vârstă era de douăzeci și doi de ani… Așa că, frumoaso, lasă totul pe seama timpului. Va veni ziua când îmi vei simți de departe dorința, și-ți va plăcea. Vom lucra împreună ca doi coechipieri antrenați într-o cursa de patru mii de metri: amândoi sunt complici. Ne vom vorbi prin tăcerile noastre. Vei voi ceea ce eu vreau și voi voi ceea ce dumneata vrei. Și-atunci n-o să mai vrei să fie întuneric când te îmbrățișez; vei vrea să fie în plina lumina, ca să mă vezi, și-ai să mă vezi… Ce mângâiere o să am când o să fiu bătrân. Opera mea de scriitor și fericirea pe care voi fi dăruit-o femeilor toată viața mea. Ei bine, vei fi una dintre femeile acestea.

Solange îl mângâie pe pâr, apoi mâinile i se înnodară în ogiva, pe creștet, iar ea își puse fruntea pe pieptul lui, atât de scoborâtă că nu-i mai văzu decât părul, într-un gest de supunere infinită.

Au plecat. Un bătrân, pe o bancă, dădea de mâncare la păsărele. Solange făcu un ocol, ca să nu-și ia zborul. Pe străzi, prin locurile bătute de lumina, se scurgea magna respingătoare și plină de ură a făpturilor care nu iubesc sau care nu sunt iubite (fără să mai punem la socoteala urâțenia renumita a parizienilor).

Iar în sinea lui, pentru a suta oară, dar la fel de tânără, senzația regească de-a se afla alături, de parcă ar fi fost legiuitul ei posesor, de o femeie care atrage privirile, stârnind aproape strigăte de admirație. Solange continua să-i vorbească cu *dumneata,* neștiind însă câtă plăcere delicată stârnea astfel în el, îndreptățindu-l ca, la rândul lui, să i se adreseze tot la fel. Spunându-i *dumneata,* Costals contrazicea intimitatea relațiilor dintre ei; făurea, alături de ordinea reală, o altă ordine, ce-o dezmințea. Juca pe mai multe registre laolaltă, ceea ce era j trăsătura esențială a naturii lui.

Uneori, o clipă, îi punea mâna pe talie, ca pentru a se asigura că ea se află tot alături de el. Dar curând, Solange îl luă de braț. Era pentru a doua

oară când făcea gestul ăsta: prima oară, fusese f în seara marii neînțelegeri dintre ei. De ambele dăți, o făcuse după ce-l necăjise: Costals se simți înduioșat. Dar curând se simți; stingherit. Într-adevăr, dintotdeauna, de prima oară când la nouăsprezece ani ieșise pe stradă cu o femeie pe care-o iubea, se împotrivise cu înverșunare să-și potrivească pasul după cel al însoțitoarelor sale; i se părea caraghios și înjositor pentru un bărbat. Merseră așadar șontâcăind vreo cincizeci de metri, și era un simbol dureros ca un bărbat să nu mai poată merge drept pentru că femeia care-l iubea și pe care el o iubea îi luase brațul. În cele din urmă Solange, „înghițind” un pas, cum face soldatul într-o trupă care defilează, s-a pus în pasul lui. Costals băgă de seamă și găsi că e bine așa. Curând, însă, nu se mai mulțumi nici I nu asta. Greutatea aceea la brațul lui i se păru un lanț. Prin gestul acela cu care biata fata crezuse să se apropie de el, nu-l făcuse decât să simtă nerăbdarea și disprețul de-a fi doi. Profită de o îngrămădeală de mașini când traversau strada, ca să se desprindă de ea cu discreție. Și-atunci, redevenit liber, simți un mare elan f de duioșie față de ea.

Solange cina la niște prieteni, în centru. Trecură prin fața unor afișe de agenții de voiaj ce reprezentau femei algeriene (pentru uzul turiștilor francezi), micuți lustragii (pentru uzul turiștilor englezi), simboluri, toate, ale acestei invenții diabolice a oamenilor care n-au ca replica, în materie de oboseală, pericole, timp pierdut și uzura nervoasă, decât războiul: călătoria (cu deosebirea că în timp ce călătoria te costă ochii din cap, la război, cel puțin, ești plătit). Costals simți nu atât dorința precisă de-a avea râu de mare în tovărășia Solangei, cât pe aceea de-a face de dragul ei o cheltuială substanțiala care, acum când fata se dăruise, n-ar mai fi avut aerul că vrea să o cumpere (sentiment ce conținea delicatețe în vulgaritate, cum atât de ușor se întâmplă când e vorba de

bani): simțea cum bancnotele îi zvâcnesc în portofel ca niște pur-sânge ținuți în loc de *starting-gate.* Îi spuse: – Tanti, îmi place să cheltui bani cu femeile; face parte din onoarea vieții mele. Când o să fiu bătrân și mizerabil, nemaiavând decât o pensie de opt sute de franci pe an pe care mi-o va da Societatea Oamenilor de Litere, ca și ceea ce se va strânge în urma subscripției inițiate în favoarea mea de ziarul *Le Figaro,* visez ca toți banii pe care-i voi fi cheltuit pentru persoanele iubite de mine să se adune laolaltă pe undeva, sub o formă tangibilă, în timp ce eu voi pleca mulțumit de ceea ce-am făcut, cu ochii ațintiți pe grămada asta de aur – a unui aur pe care, fără a voi să te șochez, l-aș numi *aurul șalelor.* Cu alte cuvinte, suport greu gândul de a fi cheltuit atât de puțin când ies cu dumneata în oraș. Am impresia că ies cu o femeie cinstită, senzație penibilă pentru mine. (De când nuanța asta de impertinență față de ea? Oare nu de când… O, triști masculi, până și voi cei mai vrednici!) Ascultă, am aici asignate, făcute pentru a fi schimbate pe fericire; și mă pricep la treaba asta, deoarece, n-o ascund, am știut să mă slujesc de Creațiune. Vrei să mă însoțești undeva, vreme de două luni? Zic „două luni” pentru că e oarecum timpul cât trebuie să uzezi o dragoste frumoasă, dar ar putea fi și mai mult, până când unul dintre noi s-ar sătura. („Unul dintre noi” era un eufemism drăguț. Știa prea bine că totdeauna el rupea cel dintâi.) Unde vrei. În Persia. Ori în Egipt. Ori în Transilvania. Ori în Pennsylvania. Ori pe muntele Ararat. Nu sunt simple nume, doar un nume să spui, și pe-aici ți-e drumul. În viață, ca și în arta mea, pot face totul: greu e să-ți vină chef de ceva, dar de data asta sunt încredințat că am chef. Și-atunci, totul se pune pe roate, pentru că îmi iubesc dorințele. Din câte-am înțeles, Dumnezeu te-a dăruit cu părinți care înainte de orice îți vor fericirea. Li te vei întoarce îmbogățită cu două luni de fericire: în felul ăsta înhaț viitorul. Te vei afla

atunci în condiții numai bune ca să te măriți. Nu mai ești virgină, cu toate că, printr-una din acele licențe de limbaj ce le sunt îngăduite marilor scriitori, eu voiesc a continua să te numesc o fată, căci îmi place deosebit de mult tinerețea și nu mă pot hotărî să întrebuințez, decât dacă sunt constrâns, cuvântul „femeie”, atât de bătrânicios și de imparțial; nu mai ești virgină dar, din câte îi cunosc eu pe bărbați și dacă ai un dram de minte, soțul dumitale n-o să-și dea seama de nimic. Și-apoi, chiar de și-ar da, n-o să sufle un cuvințel: doar nu suntem printre sălbatici, în Franța! Pe urmă, sau te va face fericita, și n-o să mă regreți: e ceea ce îmi îngădui să-ți urez. Ori o să fii nefericită, și atunci eu nu mă voi afla prea departe. La nevoie, te vor pune să divorțezi și ne vom întoarce pe bătrânul Ararat. Călătoria asta poate, după plac, sau să rămână secretă în ceea ce te privește, sau să fie făcută publică. În acest din urmă caz, te va onora pe vecie; dumitale nu-ți pasă niciodată de gloria dumitale; trebuie ca alții să se gândească la ea. Dar putem ține călătoria în mare taină; am făcut vreo zece călătorii de nuntă în viața mea: niciodată n-a transpirat nimic. Și mai curând m-aș lăsa trimis la ocnă, decât să dezvălui taina unei femei pe care am iubit-o. În sfârșit, e vorba de un proiect împotriva căruia niciun argument, fie el moral, social sau de vreun altfel, nu poate ține nici o singură clipă. Firește, totdeauna se vor găsi inși care să-mi spună: „Domnule, ești o ființă josnică”. La care le voi răspunde: „Nu sunt deloc o ființă josnica, sunt un spirit al aerului. Bineînțeles, nu ăsta e elementul vostru etc.” Știi, când vrei să-i faci plăcere cuiva, nu trebuie să privești prea departe, să te ocupi prea mult de urmări. Când vrei să-i faci plăcere cuiva, e ca atunci când vrei să faci o operă literară frumoasă, trebuie să procedezi cu un soi de nepăsare voită: pentru că gândindu-te prea mult, n-ai mai face-o…

O clipă, se gândi să vadă frumusețea lumii împreună cu ea, să i-o descopere, să se contopească în ea laolaltă cu frumusețea asta. Apoi visarea i se destrăma, pluti, apucă pe un alt drum. Pe urmă veni o clipă când își dădu seama că, desigur, avea chef să întreprindă o asemenea călătorie, dar de unul singur. Și era adevărat că locurile frumoase pe unde călătorise – niciunul pe unde să nu fi fost de cel puțin două ori, o dată singur și altădată împreună cu o persoană iubită – atunci când se gândea la ele astăzi, sau când voia să se slujească de ele ca de un element al artei lui, de fiecare dată când călătorise singur îi veneau în minte cu cea mai mare forță, încântare și eficacitate. Căci e o mare lege: nu mai ești pe deplin unul, atunci când ești doi. Dacă Dumnezeu a spus: „Nenorocire celui singur!”, e fiindcă se temea de omul singur. Și l-a slăbit prin pereche, ca să-l aibă la bunul lui plac.

Curând însă a respins sirenele singurătății: „La urma urmei, aș face asta pentru ea. Să dăruiești plăcere cuiva care e demn de acest lucru, nu-i treabă de nimic…”

O trase sub un portal. Rătăci puțin pe deasupra feței ei, căutând locul cel mai bun unde să poposească, se opri asupra uneia dintre pleoape și rămase acolo la nesfârșit.

În clipa despărțirii, îi zise:

— Știi, într-o bună zi am să pun în una din cărțile mele o imagine care mi-a venit în legătură cu dinții dumitale, „precum cei ai unei oi cu capul retezat.”

— Ce groaznic!

— Și totuși e adevărat. Așa că trebuie să-mi spui. Te necăjește cumva dacă *mă slujesc* de dumneata în opera mea?

— Nu, dimpotrivă, sunt mulțumită să fiu folositoare operei dumitale.

— Ce cuvânt minunat… De altfel nu ești prima… În sfârșit, da, minunat cuvânt… în felul

ăsta, o să te pot iubi încă și mai mult decât te iubesc acum.

O învălui într-o privire binevoitoare. Dar Solange avu atunci o expresie în care încetă să mai fie drăguță. Și Costals își spuse că, de cumva vreodată s-ar lăsa prins până la capăt și ar lua-o în căsătorie, ar fi din milă. Și i se făcu teamă de mila lui.

Întors la garsonieră, în timp ce aranja puțin patul, văzu pe cearșaful de deasupra două dâre însângerate. Se gândi că cearșaful va fi dat la spălătoreasă, în vreme ce cu cincisprezece ani mai înainte l-ar fi păstrat întocmai cum era, ca amintire. I se strânse inima: o dată mai mult se gândi că nu-i dădea destul. Ca pentru a compensa, după ce se culcă, recunoscu locul de pe cearșaf unde se afla sângele domnișoarei Dandillot și și-l puse pe inimă. Adormi, simțindu-se parcă proteguit de afecțiunea ce-o avea pentru ea.

În zilele următoare, Costals așteptă un semn de viață de la Andrée: scrisoare, un plic pneumatic, o vizită… Portari, servitoare, toată lumea a fost alertată – oarecum ridicol – ca să-i oprească trecerea. Ah, dacă ar fi putut-o deporta pe insula Câinilor, lângă Constantinopol, ori în vreun loc asemănător! Dar nu se întâmplă nimic. „Poate că și-a pus capăt zilelor.” Gândul ăsta îi dădea o satisfacție adâncă.

E o manie ce caracterizează pe aproape orice fată să vrea să-și arate părinții bărbatului pe care-l iubește, chiar dacă zișii părinți sunt tâmpiți sadea și mai mult ca sigur că-l vor îndepărta de ea. Costals a fost invitat să ia prânzul în familia Dandillot.

Ivirea familiei îl făcea totdeauna să aibă trei reflexe. Spaima de Hipogriful amenințător: „Uite-i că încep!” Sentimentul ridicolului, ridicolul fiind nedespărțit după părerea lui de ideea de familie.

Arțag, căci nu putea decât să-i deteste pe părinți, care reprezentau inamicul posibil. Reflexele acestea l-au făcut ca de data asta să se afle într-o stare de surescitare deosebita, la gândul că risca și că se înfrunta cu o încercare ce trebuia trecută.

Solange îl ispitise zicându-i: „Ai să vezi, părinții mei sunt tare simpatici". „Simpatici, dar pentru cine? Își spunea Costals. Pentru ea? Nu-mi pasă. Pentru mine? Ce știe ea?" Se gândea la oamenii aceia care anunță pe *cartonul* invitațiilor, ca să te încurajeze, ce anume se poate bea și mânca la ei în casă: „Ceai. Porto" (Grosolănie a politeții europene, prin comparație cu cea a *sălbaticilor:* chinezi, arabi etc.)

Doamna Dandillot, prin înălțimea ei, te făcea să te gândești la un cal, iar prin aspectul exterior, la un jandarm; să spunem, ca să împăcăm și capra și varza, că-ți trezea ideea unui cal de jandarmi. Era cu un cap mai înaltă decât soțul ei și decât Costals. Cu spaimă, Costals recunoscu în ea caricatura fiicei ei. Același nas, dar deformat, aceleași buze, dar șterse, aceeași privire, dar îngreuiată. Dacă n-ar fi fost cumplit, deoarece era un fapt natural, ar fi fost impresionant. „La cincizeci de ani, metresa mea o să fie oroarea asta. Dar chiar mai devreme, peste cincisprezece ani, o să fie o grăsană. Cerul mă avertizează: n-am niciun minut de pierdut." S-a simțit jignit la gândul că doamna Dandillot era la curent cu legătura lor și că, poate, într-anumite împrejurări îi impusese Solangei cum să se poarte. Gândul că Solange nu se pricepe să mintă îl covârșea, ca o zi prea apăsătoare.

Pe domnul Dandillot, dimpotrivă, ținând seamă de noblețea chipului său, nu l-ai fi luat drept francez. Fața complet rasă, părul des ca de tânăr, aproape alb: oarecum înfățișarea aceea de „doctor de treabă", așa cum apare în reclamele produselor medicale. Zâmbetul lui, încântător, dădea la iveală niște dinți strălucitori și intacți. Toate trăsăturile, însă, îi erau marcate de suferință: omul era

condamnat, iar Costals își spunea: „Are cincizeci și cinci de ani și curând, gata”. La masă, domnul Dandillot nu rosti decât câteva cuvinte de politețe.

Nimic mai revelator decât locuința unui individ, s-a spus adesea. Interiorul casei Dandillot denota o absență de gust estetic rar întâlnită, orice s-ar spune, în mediul lor și încă la Paris. Câteva obiecte destul de frumoase stăteau alături de urâțenii de bazar, și încă pretențioase; nicio scuză în situația lor: totul purta mai curând sentimentul îndestulării. Costals ar fi înțeles dacă un celibatar, dedicat trup și suflet cauzei mari, s-ar fi complăcut într-o asemenea locuință, din indiferență și dispreț față de lucrurile exterioare. Dar o familie „mireană”! Și fata asta încântătoare! Că Solange nu-și silise părinții să aibă un cămin decent, că suporta decorul acela obscen i se părea un greu capăt de acuzare împotriva ei: cu neputință ca în ea să nu existe ceva de proastă calitate, care se simțea bine în proasta calitate a tot ceea ce o înconjura. Și tot grav i se părea și faptul că nu ezitase să-i arate toate astea, că nu bănuise cât de prost s-ar fi simțit el, nici ce concluzii ar trage în defavoarea ei.

Doamna Dandillot spuse că fiica ei n-a fost niciodată bolnavă („Începe să-i facă elogiul”), că nu-i plăceau nici giuvaierurile, nici parfumurile, și cum Costals spunea că nici lui nu-i sunt pe plac, ea se pisici: „Asta înseamnă o asemănare în plus între voi doi”. („Ne consideră ca și logodiți. Naiba s-o ia…!”) Făcu și elogiul soțului ei, asta, desigur, ca nu cumva Costals să-și închipuie că se măritase cu un cadavru. De era să-i dai crezare, domnul Dandillot pusese bazele sportului în Franța. Condusese societăți sportive, încurajase tineretul, fusese un „om de acțiune”. Costals se abținu să nu-i spună ce-i stătea pe limbă: că acțiunea e ca râia: te scarpini și gata; că singura acțiune vrednică de acest nume e cea interioară; că orice om de acțiune, când îl înghesui un pic, ajunge să nu mai

știe ce să spună, într-atât acțiunea e de vulnerabilă etc.

Solange, fără o vorbă, își ținea privirea plecată în farfurie. Era stingherită la culme să-l vadă pe Costals laolaltă cu părinții ei. Iar stinghereala asta îi înăsprise fața, îi dădea un aer viclean și răutăcios. Viață de familie, iată-ți binefacerile! Izbutești să-i dai acestui înger al blândeții înfățișarea unei femei fatale. Cine ar fi văzut-o pe Solange în clipa aceea pentru prima oară, ar fi fost silit să-și spună: „E o mârțoagă terminată. Păzea!"

Costals și doamna Dandillot au vorbit despre nimic o oră întreagă. Ca să fie întru totul sigură că e pe placul scriitorului, dar și ca să nu spună prostii, doamna Dandillot repeta, după o bucată de vreme convenabila, chiar cele spuse de Costals. Dacă în timpul gustării Costals spusese: „Jurnalismul nu-l împiedică deloc pe un scriitor adevărat să-și facă opera", doamna Dandillot, la cafea, proclama cu subînțeles, ca un adevăr de care Costals ar fi trebuit convins: „Știți, poți foarte bine să faci o operă literară și să scrii în ziare". Costals se simțea tot mai caraghios. Ideea că se afla acolo în calitate de logodnic prezumtiv era atât de degradantă! Logodnic! „Ginere"! oricât de dur ar fi fost el, nu izbutea să zdruncine sentimentul acela de umilire.

Se uita la oamenii aceia și-i disprețuia pentru că își păzeau atât de prost fiica. „Fie din vanitate, fie din imoralitate, fie din vicleșug, fie din inconștiență, au lăsat-o să iasă cu un bărbat ca mine, și-mi vine greu să cred că nu știu că mă culc cu ea. Își închipuie, poate, că o să se lase cu măritiș, dar habar n-au. O fata făcută, după toate aparențele, să fie o adevărata fată mare, dintr-un aluat cinstit de fată mare, n-au apărat-o împotriva ei înșiși, ticăloșii. Nici tu religie, nici tu tradiție, nici tu educație, nici tu respect de sine, nicio armătură. Rolul meu e să atac, dar societatea trebuie să se apere, ce naiba! Și când colo, fie că

încerc să cuceresc trupuri, fie că încerc să tulbur mințile și sufletele, veșnic același lucru: niciun fel de rezistența! Treci ca prin brânză, la nesfârșit. Eu îmi fac jocul; ei însă nu-și fac propriul lor joc.” Din clipa aceea, presupunând că într-o bună zi s-ar lăsa dus pe panta căsătoriei cu Solange, gândul că ar avea niște socri atât de lipsiți de ținută începu să lucreze în el împotriva acestui proiect. Să remarcăm totuși că dacă Dandillot tatăl și mama ar fi fost oameni binecrescuți, care nu și-ar fi lăsat niciodată fata să iasă cu el, Costals i-ar fi afurisit și pe ei, și pe fată, respingând-o brusc cu un: „Nu cunosc nimic mai hidos pe lume decât pudoarea”. Disprețuindu-i pentru că erau binecrescuți, disprețuindu-i pentru că nu erau, din menghina asta nu-i scăpa, iar Solange dimpreună cu ei. Menghina s-ar fi strâns în ziua când n-ar mai fi iubit-o. Unealta sta gata pregătita.

După prânz, s-a anunțat o „vizita”. Doamna Dandillot și Solange au primit musafirul în salon. Domnul Dandillot îl rugă pe Costals să-l urmeze la el în birou. Costals se gândi: „Dacă îmi spune: «Ți-o încredințez pe Solange» (i se puse un nod în gât, de duioșie), am să răspund: «Va fi pentru mine ca o soră mai mică».”

La el în birou, domnul Dandillot se lăsa să cadă într-un fotoliu adânc. Păru mic de tot, ca o muscă ce se zgârcește înainte de-a muri. Coapsele scheletice i se ghiceau prin pantaloni. Nu vom descrie biroul, deoarece știu că cititorii, atunci când parcurg un roman, sar totdeauna descrierile.

— Domnule Costals, spuse, nu sunt ceea ce crezi. Dacă în timpul mesei n-am deschis gura, e fiindcă de treizeci de ani de când iau masa împreună cu doamna Dandillot ne-am spus tot ceea ce aveam să ne spunem. Am pierdut obiceiul să vorbesc, sau l-am deprins pe acela de-a vorbi de unul singur la mine în odaie. Dumitale am preferat să-ți vorbesc între patru ochi, căci aș voi să-ți vorbesc serios. Există, totuși, ceva care mă intrigă

oarecum în privința dumitale: aș vrea să epuizăm întâi subiectul ăsta, înainte de-a vorbi despre mine. Îți pot vorbi cu sinceritate absolută?

— Încercați și-o să vedem, zise Costals, simțind cât se poate de limpede, de astă dată, în ceafă, răsuflarea fatală a Hipogrifului.

— Ei hai, hai! zise domnul Dandillot zâmbind și prefăcându-se că-i vorba de o glumă. Față de un bărbat care a scris cartea asta mare (și arătă o carte de-a lui Costals pusă pe-o masă apropiată) ești dator o sinceritate absolută. Iată, așadar: de ce ai asta?

Arăta spre butoniera roșie a lui Costals.

— Nu-mi place să mă singularizez. Dacă aș fi refuzat…

Se pregătea să continue: „… aș fi părut că fac din țânțar armăsar”, dar se opri scurt, dându-și seama că e pe cale să facă o gafă.

— Ei și, ce-ar fi fost dacă ai fi refuzat-o? Aș vrea să-ți arăt ceva.

Și tatăl Solangei se ridică, luă dintr-o comodă un teanc de hârtii, îi întinse lui Costals o tăietură din *L'Indépendant de N.. „*datată iulie 1923. Titlu: *„Concetățeanul nostru Charles Dandillot refuză Legiunea de onoare”.* Sub un „șapou” liric, sau mai curând lirico-prudent, se putea citi scrisoarea adresată de domnul Dandillot nefericitului funcționar însărcinat cu ploaia decorațiilor:

Domnule Ministru,

Aflu că voiți a mă propune pentru Legiunea de onoare.

Mi-am consacrat viața tineretului francez, cu discreție. Nu am făcut-o în vederea unei recompense, pe care trebuie s-o împărți cu fel de fel de oameni.

Pe de altă parte, am cincizeci și șapte de ani. Îngăduiți-mi, Domnule Ministru, să-mi exprim o dorință: ca guvernul, pe viitor, să aibă informatori

mai calificați, când va ü vorba să i se indice oamenii care au făcut ceva pentru țară.

Primiți, vă rog, etc…

Costals nu văzu în toate astea decât ciuda unui om care n-a fost decorat la treizeci și șapte de ani, și nimic mai mult. „Ca mulțumire exprimată față de un om care a avut un gând drăguț, nu-i prea rău.” Faptul că domnul Dandillot transmisese capodopera lui ziarului *L’Indépendant din N…* i se păru de asemenea semnificativ. Domnul Dandillot ținu apoi un discurs despre „puritate”. Costals cunoștea bine discursul: și el îl utiliza atunci când se ivea prilejul. Părerea lui adevărată despre onoruri era că fac parte dintre acele lucruri pe care Epictet le numește „lucruri indiferente”. Iar din scrisoarea aceea se vedea limpede că onorurile cântăreau mult în opinia domnului Dandillot.

În timp ce acesta din urmă căuta în mapă, Costals aruncase spre coperta cărții lui o privire de autor: scriitorii trag cu coada ochiului la numele lor imprimate, așa cum femeile drăguțe, sau care se cred astfel, se uită în oglinzi. Și-a văzut că „marea carte” n-avea decât vreo zece pagini tăiate. E drept că poți foarte bine să-ți faci o părere despre un autor, după doar zece pagini citite.

După ce isprăvi cu discursul „Puritate”, domnul Dandillot zise:

— Oare Solange ți-a spus că sunt condamnat? Nu e sigur, dar eu așa cred, că sunt condamnat.

— Domnișoara Dandillot nu mi-a spus nimic asemănător.

— Ar urma să mor peste o lună. Sfârșitul iluziilor!

— Pentru mine, moartea va însemna sfârșitul realităților.

— Pentru mine, sfârșitul iluziilor. Am să mor la șaizeci și unu de ani. Ei bine, pentru un om care de treizeci de ani a trăit după anumite principii de viață naturală, care în mod rezonabil trebuiau să-i

dăruie viață lungă și tinerețe pe măsură, e un fiasco. Șaizeci și unu de ani! E vârsta la care moare fitecine. Dar gândește-te: de mai bine de treizeci de ani, am dormit cu fereastra deschisă, niciodată n-am băut băuturi alcoolice, n-am fumat. De mai bine de treizeci de ani, mă auzi, niciodată un strop de apă caldă, ci doar călâie, nu mi-a atins fața și trupul, chiar și atunci când nu mă simțeam bine. De mai bine de treizeci de ani, mă scol dimineața la ora șase, apoi îmi fac ședința de cultură fizică, și asta complet dezbrăcat. În urmă cu un an tot îmi mai așezam cortul la munte, și asta după ce în cursul zilei mersesem patruzeci de kilometri, cu ranița în spate și capul descoperit, fie soare, fie ploaie. De altfel, dacă fața mea e brăzdată, trupul, în schimb, cu nicio lună în urmă, era cel al unui tânăr. Și chiar și acum, să nu-ți închipui că am pântecele umflat, îi spuse arătând spre stomac: port un brâu de flanelă, el mă umflă așa; în realitate, am talia foarte subțire. Pe scurt, am dus o viață *naturală;* cântărești așa cum se cuvine cuvântul ăsta: *naturală?* Și toate astea ca să mor la șaizeci și unu de ani, în pragul bătrâneții. Când o grămadă de oameni care au dus o viață cât se poate de molatecă și dezordonată trec de șaptezeci-optzeci de ani. Și atunci îmi zic: n-a meritat, am fost tras pe sfoară.

Costals găsi că, într-adevăr, nu meritase. Își amintea de cuvintele Scripturii: „Voi împărtăși aceeași soartă ca nechibzuitul. De ce, așadar, am fost mai înțelept?” Spuse:

— Important e de știut dacă, lipsindu-vă de tutun, de vin etc., sufereați din cauza asta.

— Adesea, da. Mai cu seamă de pe urma sculatului la ora șase. Dar voiam să-mi înfrâng lenea. Dacă aş fi luptat să-mi câștig pâinea, la fel și pâinea copiilor, mi-aș spune acum: n-a fost în zadar. Dar nu, totdeauna am trăit din rente. Iar dacă m-am îndârjit, a fost împotriva voinței mele, a fost un lux. Iar acum îmi spun: m-am înfrânt

pentru nimica toată. Vezi dumneata, domnule Costals, în viață nu trebuie să fii curajos, e zadarnic. Eu, însă, eu sunt silit să continui. Trebuie să rezist până la capăt.

Își azvârli șuvița de pe frunte în spate cu o smucitură a capului, gest caracteristic băieților tineri sau cailor care mișcă din cap.

— De ce să rezistați până la capăt?

— Pot să reneg un ideal de treizeci și doi de ani? Să-mi impun o asemenea dezmințire? Știu pe unii care ar râde din toată inima, vreau să spun: din toată răutatea inimii lor. Le-am lăsat impresia celor ce-au avut de-a face cu mine unui anume fel de om. Am îndatorirea să-i las cu aceeași impresie până la capăt, chiar dacă eu unul m-am înșelat. Uite, privirea îmi este stinsă, inima îmi este stinsa, sufletul îmi este stins. Ca să mă înviorez, știu prea bine ce mi-ar trebui: șampanie. Dar cum vrei să cer așa ceva? Aș da impresia că-mi reneg toată viața. Nu, n-am să dezertez.

„Ce strâmbătate de conștiință! se gândea Costals. Iată cum ajungi un om-mincinos, crezându-te un «pur».”

— Am să mor, continuă domnul Dandillot, dar dacă fac cea mai mică aluzie la asta, mi se spune că „mă văicăresc”! Dar tăcere!

Se auzi zgomot în camera de alături. Domnul Dandillot spuse:

— Știi, pereții au urechi.

Avea expresia unui copil prins cu mâța în sac. După ce zgomotul înceta, continuă:

— Da, o să mor, dar trebuie să fac haz! Trebuie să mă prefac că nu știu că mor, ca ai mei să se poată amuza cu conștiința liniștita. Iar când voi fi în agonie, va trebui să spun niște vorbe care să-mi facă cinste, iar ai mei să le poată repeta la toate rudele. Dar dumneata, dumneata ai să spui ceva capital în clipa agoniei? I

— Nădăjduiesc să-mi păstrez oarecare decență și în momentele de agonie, adică să nu spun nimic

capital. Iar dacă aş fi silit cu tot dinadinsul să spun ceva, mi se pare că aş cere I

iertare publicului pentru faptul că n-am exprimat mai bine ceea ce aveam în suflet…

— Dumneata, dumneata eşti o personalitate publică, e altfel. Eu însă credeam că am dreptul să înceteze un pic comedia acum, sunt treizeci de ani de când durează, credeam că am dreptul la trei săptămâni de viaţă sinceră înainte de-a dispărea de pe lumea asta. Când colo, e tocmai pe dos, comedia se înteţeşte, abia a început! Ieri a venit doctorul, trebuia să-mi facă o intervenţie dureroasă. Ardeam de dorinţa să mă vait, numai ca să aud spunându-mi-se să mă „înfrânez”, iar eu să pot exclama: „Să mă înfrânez? Şi de ce, mă rog? Când nu mai am decât un strop de energie, pentru că am cheltuit-o cu prea multă nesăbuinţă, să fiu nevoit să-mi cheltuiesc ultima picătură de energie numai ca să mă prefac de dragul ochilor voştri frumoşi! Cadavrul meu trebuie oare să meargă în pas de paradă, şi asta cu mare chin, ca voi să fiţi mulţumiţi şi să nu mă dispreţuiţi? Păi dacă-i aşa, dispreţuiţi-mă! Ce importanţă mai are, de vreme ce tot mă duc unde mă duc?” Asta aş fi vrut să le-o strig în obraz. În loc de asta, am făcut pe romanul, omul de bronz – niciun semn de teamă, niciun geamăt. Şi, în vreme ce ei mă admirau (cel puţin aşa presupun), eu eram cel care mă dispreţuiam pentru eroismul ăsta ridicol.

— Prin urmare, zise Costals, vă minţiţi, pe dumneavoastră înşivă, şi asta – lucru cu deosebire grav – de dragul părerii ce şi-ar face-o lumea!

— Ah, părerea lumii! Dacă măcar mi-ar fi fost recunoscătoare pentru lecţia pe care-o dădeam. Dar n-au făcut decât să mă considere un maniac. „Dandillot, care nu mănâncă conserve, pentru că asta nu-i hrană naturală… Scoate-ţi fularul când îl zăreşti pe Dandillot, altminteri o să-ţi facă o scenă: ştii doar că iarna sparge gheaţa ca să se scalde.” Nevastă-mea îşi bate joc de mine pe faţă. Solange

se preface că-mi ia ideile în serios, dar eu știu că face așa doar ca să fie drăguță. Fiul meu făcea întotdeauna pe dos decât principiile mele, dinadins, ca să mă sâcâie. Prin urmare, rezultat negativ pe toată linia. Numai că am dat un exemplu care n-a avut valoare de exemplu, dar se prea poate ca exemplul pe care l-am dat să nu fi meritat a fi exemplar. Și totuși, poate că lucrurile ar fi stat altfel, dacă asemeni dumitale aș fi avut o operă… Ah, dumneata, dumneata poți fi liniștit!

Lumea va crede, își spuse Costals, că domnul Dandillot a murit de cancer. Dar poate că în realitate va fi murit pentru că nu i s-a dat ceea ce socotea a i se cuveni. Așa cum lămpile au nevoie de petrol, tot așa și oamenii au nevoie să fie hrăniți cu o anumită cantitate de admirație. Când nu sunt îndeajuns de admirați, mor. Singurul mijloc de a aduce împăcare ultimelor zile ale domnului Dandillot ar fi fost să i se măgulească vanitatea. Costals se simțea mișcat și pentru faptul că vedea cum bătrânul acesta pizmuiește, atât de naiv și-atât de nobil, creația lui literară, și pe el, un om de treizeci și patru de ani. Și-și imagina întreaga grozăvie a acelei tragedii, faptul că nu se putuse exprima.

Domnul Dandillot vorbi cu multă prietenie despre „viitorul” lui Costals. „Vei dobândi tot ce vei voi! etc.” *Cauda,* însă, a fost următoarea: „Și totuși, în ciuda a toate, locul dumitale în opinia publică nu e cel care ar trebui să fie. Nu știu dacă îți dai seama…” „Îl roade amărăciunea, își spunea Costals, și vrea cu orice preț ca și eu să am motiv să fiu astfel: s-ar simți ceva mai mângâiat. Și totuși e cât se poate de limpede că îmi vrea binele. Dar cum așa! nu trebuie să le ceri oamenilor prea mult.” Totul i se părea cu atât mai savuros, cu cât era convins că domnul Dandillot nu citise niciodată mai mult de zece pagini de-ale lui.

Scriitorul înnodă firul:

— Nu spuneți, dragă domnule, că lecția dumneavoastră e pierdută. Îmi dați o lecție chiar acum, care confirmă propriul meu fel de a vedea lucrurile: că e curată nebunie să te constrângi, fără a avea motive temeinice s-o faci.

Deși aflat pe moarte, domnul Dandillot era încă îndeajuns de viu pentru a se contrazice cu furie, ceea ce e însăși dovada vieții. Concluzia lui Costals nu-i plăcu. Proclamă:

— Tot binele din lume nu se naște decât prin constrângere.

— Nu-i și părerea mea! ripostă Costals cu aprindere. Iar în sinea lui își spuse: „Iată tipul acestor locuri-comune, biet lux prin care biata omenire încearcă să-și justifice strădaniile".

— Lasă-mi măcar iluzia, spuse domnul Dandillot. Dacă tot ce-am făcut e zadarnic, să-mi rămână măcar faptul că m-am întrecut pe mine, făcându-le.

Costals își dădu atunci seama în cât de mare măsură omul acela era învins. Și-i era tare milă de el.

I se păru că Seneca scrisese cam ceea ce spusese domnul Dandillot. I-o spuse. Dar când auzi numele lui Seneca, domnul Dandillot se supără.

— A, să nu mai aud vorbindu-mi-se despre farsorii ăștia! Am umplut pe vremuri caiete întregi cu extrase din moraliști: nu mă las, și până mor am să fac un foc bun cu ele. Oare ale cui sunt cuvintele astea, pe care le-am citit mai deunăzi: „Un bălegar de filosofii"[8]? Ce mai, domnule Costals, dumneata, care ești om de litere, știi bine că ai mai multa nevoie de o dactilografă, care să bată un text ca lumea, decât de-o nouă concepție asupra universului! Șarlatanii! Îmi place viața, îmi dăruiește numai plăcere, și când colo trebuie să susțin că e bine s-o părăsesc pentru totdeauna! Mi se fac intervenții cu sonda, iar eu trebuie să spun că durerea pe care-o simt e plăcută! Am cunoscut bătrâni care vorbeau cu seninătate despre sfârșitul

lor apropiat, continuau să-și vadă de afaceri ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, deși știau că moartea lor e foarte apropiată. Ei bine, erau cu toții niște inși mărginiți, niște idioți. Oamenilor inteligenți le e teamă și se simt paralizați de teama asta. Așa că, escrocilor de filosofi, la balamuc cu voi, dacă sunteți de buna credință. Iar dacă râdeți de mine, la moarte cu voi. Da, mă mir că nu s-a găsit până acum niciun împărat ca să-i trimită la moarte pe toți, toată sămânța filosofilor, la fel ca pe primii creștini.

„E cam agitat pentru un muribund, gândi Costals. Dar poate că așa trebuie să se desfășoare lucrurile.” Spuse, ca să spună ceva, acolo:

— Uitați că cei mai mulți dintre ei au pierit prin poruncă regală, instrument al justiției imanente.

Domnul Dandillot închise ochii o clipă, cu o expresie de intensă oboseală. „Iată rezultatul mărșăluirilor de patruzeci de kilometri la șaizeci de ani! își spuse Costals. Energia se plătește, vai. Dar e oprit s-o spui. Să facem pe *zmeii!”* Continuând să stea cu ochii închiși, domnul Dandillot își ridica amândouă brațele apoi le lăsă să cadă pe brațele fotoliului, într-un gest de resemnare și tristețe.

— Ceea ce-aș vrea e să dorm. Dar doamna Dandillot și Solange mă trezesc întruna ca să-mi dea doctorii. Doctoriile nu-mi fac niciun bine, în schimb somnul îmi face plăcere; ce-are a face! ele mă lipsesc de somn ca să-mi dea doctorii. Până la sfârșit, trebuie să procedezi făcând ceea ce *se face,* iar nu urmând cerințele realității.

Costals, care crezuse că prânzul acela era o capcană hipogrifală și că domnul Dandillot îl poftise să stea de vorbă între patru ochi ca să laude calitățile fiicei lui, era din ce în ce mai surprins să constate că nici nu aducea vorba despre ea, sau mai curând că domnul Dandillot o includea în grupul numit „ai lui” despre care vorbea cu atât de puțină prietenie. Și-așa ajunse să-și spună că

numai doamna Dandillot știa ce se petrece între Solange și el. Și ori se complăcea în situația aceea, din vanitate, fără a privi mai departe, caz în care cei doi Dandillot ar fi fost niște oameni destul de stranii. Ori voia să dea un aer de „logodnă” acelei legături ca să salveze aparențele, dar numai un aer, fără împlinirea ca atare. Sau își vârâse în cap sa ducă treaba până la capăt. Oricum ar fi stat lucrurile, i se părea ca domnul Dandillot era neglijat. Lucru firesc, de vreme ce urma să moară peste puțin timp.

Domnul Dandillot deschise ochii, păru sa arate printr-o mișcare nedeslușită a mâinii (spre cărți) tot ce se afla în încăpere și spuse:

— Ce folos de toate astea! Sunt prostii cu care-și omoară timpul cei în viață. Acum văd limpede. Și toate astea mint. Pendula, care arată altă oră decât e în realitate: s-a oprit. Barometrul, care e stricat. Pânza lui Corot de pe perete, care e un fals. De cărți, nici nu mai pomenesc. Totul e impostură și suntem într-atât de obișnuiți cu atmosfera asta, încât în ziua când descoperim impostura murim, precum cei într-atât de obișnuiți cu drogul încât mor dacă-i lipsești de el.

Își desprinse dintr-odată bustul de spătar, într-un gest de mare demnitate.

— Îți mulțumesc pentru două lucruri. Că n-ai încercat să-mi dai iluzii despre starea mea. Și pentru că n-ai încercat să mă consolezi. Vezi dumneata, singurul gând ce m-ar alina e că mor de moarte naturală, că nu mor pentru o „cauză”…

Costals nu spuse nimic. Domnul Dandillot continuă:

— De altfel, se prea poate să mor de altă moarte decât cea naturală. Am aici ce-mi trebuie ca să grăbesc deznodământul, dacă aș suferi prea tare. (Arătă spre un șifonier.) Două tuburi de veronal. Le dizolv, beau, și gata.

— Da, dar dacă doza nu-i destul de puternică și dacă vă veniți în simțiri, ce mai muștruluială o să

vă tragă familia!

— Crezi? zise domnul Dandillot cu un zâmbet subțire, copilăresc. Dar nu, cu veronal, nicio șansă să-mi vin în simțiri.

— De ce nu un glonț cinstit de revolver? (Costals ricană.) Ca să nu vă compromiteți familia?

— Da, din cauza Solangei. Și-apoi cu revolverul, arma se mișcă, ești în pericol să ratezi.

— N-aveți decât să vizați osul de sub tâmplă. Nu, singurul risc e ca arma să nu pornească. Mă pricep. Niște porcării armele astea. Mai rele decât tot: falsă securitate. Când vrei să ucizi pe cineva, îți trebuie un cuțit cinstit. Încă n-a fost găsit altceva mai bun.

— Dar cum nu mă pot ucide cu un cuțit, rămân la veronal. Crezi cumva că-i lașitate să te omori?

— Cei care numesc asta lașitate sunt cei care sunt prea lași ca s-o facă.

— Întocmai asta e și părerea mea.

Se lăsă o tăcere, ca și cum fiecare dintre ei avea senzația de-a fi epuizat un subiect. Apoi domnul Dandillot continuă:

— Mi-am petrecut patruzeci de ani făcând lucruri care mă costau, fără ca nimeni să mă silească. În tinerețe, m-am ofilit tocind codurile de legi, căci n-aveam memorie deloc, în vreme ce toată lumea din jurul meu, familia și cu mine știam că nu voi fi avocat decât de ochii lumii, un an sau doi. M-am căsătorit fără iubire, nici din interes, și fără să țin la viața de familie. Am avut copii fiindcă așa voia nevastă-mea: pot să ți-o spun deschis, Solange n-a fost binevenită. Am locuit la Paris, în vreme ce mie îmi plăcea natura și singurătatea, dar „trebuia". Am continuat să fac cură de ape, multă vreme după ce am verificat, an de an, că n-aveau niciun efect asupra mea. Am făcut toate astea fără niciun motiv, doar fiindcă așa se proceda în jurul meu, ori fiindcă mi se recomanda să fac așa. Iar acum o să mor, fără să

știu de ce-am dus o viață ce-mi displăcea, în vreme ce, la un moment dat, nimic nu m-ar fi împiedicat să-mi rânduiesc o viață ce mi-ar fi fost pe plac. Nu-i ciudat?

— Deloc. Omul se lasă înregimentat: asta-i regula. Omul trăiește la întâmplare: asta-i regula.

Deodată, se deschise ușa. Doamna Dandillot se ivi și i se adresa soțului ei:

— Am venit să văd dacă n-aveți nevoie de nimic.

— Nu, mulțumim.

— Nu vrei să deschid fereastra mai mult? Pentru tine o spun!…

— Nu, zgomotul mă obosește.

— Văd că ți s-a golit sticla cu apă de colonie. Am să trimit să-ți cumpere alta.

— Nu, apa de colonie e prea rece…

— Unde s-a mai pomenit apă de colonie încălzită! Gata, vă las.

O vreme, Costals și domnul Dandillot rămaseră tăcuți. Fără nicio îndoială că, din spatele ușii, doamna Dandillot auzise totul sau o parte din ultimele lor replici.

Cu glas și mai scăzut, domnul Dandillot zise:

— Ah! ce mult mi-ar plăcea să mă internez într-o clinică! Înainte de-a muri, să mai văd și alt decor, fețe noi, altele decât cele pe care le văd de treizeci de ani. Dar e un vis: până și asta îmi este interzis. Știi care e singura ocupație pe care o mai suport în starea în care mă aflu? Să-mi ard corespondența. Cincizeci și cinci de ani de corespondență. Dacă am aduna ceasurile petrecute scriind scrisori, ca și pe cele dedicate altor treburi la fel de inutile, s-ar vedea că am pierdut ani de zile. Dumitale care ești tânăr, am să-ți dau un singur sfat: nu răspunde la scrisori, sau răspunde foarte puțin. Nu numai că nu se va întâmpla nimic dăunător, dar oamenii nu te vor judeca cu asprime: e de ajuns să-i obișnuiești așa. Eu, distrugându-mi corespondența, zic nu vieții mele așa cum a fost

ea. Și-mi face plăcere. Și tot plăcut e și gândul că o voi lipsi pe doamna Dandillot de plăcerea pe care ar fi avut-o scotocindu-mi prin lucruri. E nostim că-ți vorbesc așa, dumitale, un necunoscut.

Felul acesta de a-și încredința secretul în necunoscut, Costals îl recunoștea: nu o dată procedase și el tot așa față de Solange. Fără să știe, domnul Dandillot îi reda încrederea misterioasă pe care el o avusese în fată, iar asta îl punea pe gânduri.

— Soția mea, continuă domnul Dandillot, soția mea reprezintă, în materie de religie, pe francezul mijlociu: nu e practicantă, nu se confesează și nu se împărtășește, dar se duce duminica la slujbă. Solange susține că e necredincioasă, dar se duce la slujbă cu mămică-sa și s-ar supăra dacă nu s-ar duce. Dar Solange nu știe încă nimic din viața… o cunoști: e încă un boboc. Eu, însă, totdeauna am fost păgân. Nu poți să iubești natura așa cum o iubesc eu, și în același timp pe Iisus Cristos. De altfel, avem o dovadă infailibilă că creștinismul era inferior marilor filosofii păgâne: a triumfat. Se știe cum sunt lucrurile și oamenii care triumfă (ric*tus de amărăciune). Nu*că n-aș admira învățătură lui Cristos. O religie, oricare ar fi ea, se va salva totdeauna de ridicol prin caritate. Dar sfântul Pavel a stricat totul. Unul din punctele cele mai categorice ale moralei mele era așadar: să nu văd preot la căpătâiul meu în clipa morții. E de la sine înțeles că așa și am de gând să fac. Numai că în răsturnarea ce s-a săvârșit în mine în timpul din urmă, mărturisesc că „gestul” ăsta e mai puțin plin de înțelesuri ca pe vremuri. Dar dumneata, domnule Costals, pot să te întreb cum stai cu credința?

— Sunt creștin vechi, creștin vechi *de sangre azul*[9]. Dar bineînțeles că nu cred și nu sunt *practicant.*

— Ah, ce mulțumit sunt! N-aș putea să-i strâng mâna cu toată sinceritatea unui om despre care aș

ști că e credincios, oricare i-ar fi religia. Dă-mi mâna, vrei? (Îi luă mâna și-o strânse cu putere.)

Dar ia să vedem, în ciuda acestui lucru, ai ține să ai o înmormântare religioasa?

— Mi-aș dori ca leșul să-mi fie dus, de pe patul de moarte, direct la groapa comună. Și îngropat nu prea adânc, așa încât câinii să-l poată dezgropa și mânca.

— Perfect. Dar preot? Ai fi de acord să vezi un preot dac-ai fi pe moarte?

— Depinde. Dacă aș muri înconjurat de familie, cred că da. Din două motive. Ca să le aduc mulțumire pe nimica toată celor din jur, care-ar ține la acest lucru din răsputeri. Și ca să fiu lăsat naibii în pace. Trebuie să fie cumplit ca în ceasul acela, când nu jinduiești decât după liniște, oamenii să te chinuie și să te hăituie. Vreți să știți care e părerea mea pe de-a-ntregul în legătură cu prezența religiei în clipa de pe urmă? N-are nicio importanță, și ar însemna să-i atribuim importanță pe nemeritate, dacă ne-am opune. Dar dacă aș muri departe de familie – ceea ce îmi doresc din toată inima – și nimeni nu mi-ar pomeni de preot, n-aș chema nici eu preotul.

— Fără îndoiala că ai dreptate. „N-are nicio importanță”: ăsta-i cuvântul cheie. Uite, camera asta e foarte ordonată: totul e clasat, etichetat, ușor de găsit. Ei bine, dacă aș fi fost dezordonat, ce importanță ar fi avut acum? Alt exemplu. Totdeauna am cumpărat lucruri de cea mai bună calitate, din principiu. Dar un costum de o mie cinci sute de franci sau un costum de șapte sute se uzează jos, la capătul cracului, pentru că se freacă de toc, după același număr de luni. Așa că totdeauna trebuie să-l schimbi după același număr de luni. Cu alte cuvinte, n-are nicio importanța dacă o haină e bună sau rea. Așa cum nu are importanță dacă un om e bun sau râu.

Domnul Dandillot își duse încheietura mâinii drepte în dreptul ochilor ca pentru a se feri de

lumină, care-l obosea, deși obloanele erau aproape închise, iar mâna lui minunată atârnă de-a lungul obrazului. Stând astfel, spuse:

— Am adorat soarele. Am crezut că vindecă totul. Am crezut că orice ai avea – congestie pulmonară, ulcer, ori un picior rupt – era de-ajuns să stai întins la soare ca să te vindeci. Da, am crezut asta, am crezut-o din adâncul ființei mele: adevărat fetișism. Și am spus-o la sute de tineri. Iar acum, dacă e doar un pic senin, și-mi face râu, nu mai pot să suport. Dacă aș ieși afară m-aș așeza la umbră. (Și unde mai pui că, poate, cât o să mai trăiesc, n-am să mai văd cerul înnourat!) Există, așadar, un adevăr pentru cei vii și un adevăr pentru muribunzi? Eram încântat de frumusețea lumii și a făpturilor ei și toate astea, o spun sincer, cât se poate de dezinteresat, căci n-am fost afemeiat. Iar acum tot ce trăiește e o jignire pentru mine și sunt gata să urăsc tot. Nu mai citesc niciun ziar. Puțin îmi pasă de toate, de vreme ce nu voi mai fi! Soția mea vrea să mă ducă la Bois cu trăsura. Nici nu mă gândesc. Nu mai vreau să văd frumusețea lumii, de vreme ce în curând n-am să mă mai bucur de ea. Mi-ar face râu, și nu vreau să-mi facă.

— E curios cum aveți, față de lumină, o reacție exact contrară celei avută de Goethe pe patul de moarte.

— Iar cu oamenii dumitale mari! spuse domnul Dandillot pierzându-și răbdarea. Ce-mi pasă mie de Goethe! N-are decât să moară cum i-o plăcea: nimeni nu mai are puterea să-mi fie exemplu. Tot Goethe s-a apucat să învețe științele naturii la șaptezeci și cinci de ani, iar lumea găsește că e ceva admirabil. Eu însă sunt de părerea lui Montaigne: „Prostesc lucru ca un bătrân să învețe abacul!”

Costals a fost oarecum șocat. Din *bon ton,* se autosugestionase că Goethe a fost unul dintre farurile gândirii omenești, cu toate că în sinea lui îl găsea scandalos de măscărici.

În clipa aceea, intră Solange: doamna care fusese în vizită plecase. Iar Costals cunoscu această senzație curioasă, ca o persoană pe care-o iubea adânc să-l deranjeze.

Cum domnul Dandillot nu făcea nimic pentru a-și îndepărta fata, Costals s-a văzut nevoit să-și ia rămas bun după câteva clipe. În vestibul, o întâlni pe doamna Dandillot.

— Nu înțeleg ce are soțul meu. Se vaită când se dă jos din pat. Se vaită când își pune pantalonii. De-ai zice că face așa dinadins. Și e un om care toată viața lui a dovedit multă tărie de caracter.

— Nu înțelegeți ce are? E pe moarte, Doamnă.

— Mai întâi, slavă Domnului, nu-i sigur deloc. Și, pe urmă, admițând chiar că se crede amenințat, oare nu tocmai ăsta e momentul să dea dovadă de fermitate? Când să fii astfel, dacă nu în clipa încercării? Când colo, știți ce i-a spus ieri doctorului: „Doctore, nu vreau să mă doară! – Dar e nimica toată… – Da, da, las că vă știu eu pe voi, doctorii, cum vorbiți. Mă auzi? nu vreau să mă doară. Alții n-au decât să-și accepte suferința, dacă le place. Eu unul refuz s-o fac.” E penibil pentru cei care-l iubesc să-l audă vorbind așa, de față cu lumea.

Costals bălmăji ceva, acolo, și plecă. „Prin urmare, se gândi ei, mă ia între patru ochi ca să-mi spună ce are pe suflet, și când colo, minte! O să moară peste o lună, și el minte! Ce ți-e și cu oamenii ăștia! Uite așa sunt toți!”

ANDRÉE HACQUEBAUT
Cabourg
lui
PIERRE COSTALS
Paris

30 iunie 1927

Ești liber să citești sau nu. Scrisoarea asta, care va fi și ultima, n-are decât un singur scop, să-ți spună că ȘTIU.

Zdrobita după întâlnirea cu dumneata, cu o temperatură de 39 de grade – febră de supărare, nimic altceva[10] – pe punctul de a cădea la pat sau de-a înnebuni, a trebuit să schimb aerul imediat, așa că am venit la Cabourg, la o prietenă. La Cazinou, am făcut cunoștința cu un întreg grup de femei de litere și de poetese, printre care și baroana Flechier.

— Costals? Nu numai că în viața lui n-a ținut o femeie în brațe, dar nici n-a dorit vreuna! Mi-a mărturisit-o chiar el.[11]

Pe urmă a început să vorbească despre Proust. Așa că m-am pus și eu pe citit Proust, care-mi era complet necunoscut. Ce revelație! Mi s-a luat ceața de pe ochi. Totul sare în ochi. DOMNUL DE CHARLUS EȘTI DUMNEATA!…

Totul! Totul corespunde! Îți place forța – ca și lui. Îți place să mărșăluiești mult – ca și lui. Nu porți inele – ca și el. Toate indiciile converg, totul e împotriva dumitale. Mai deunăzi, la atelierul dumitale, aveai cămașa răscroită la gât, *a la* Danton. Iar într-altă zi mi-ai atras atenția că porți pantofi solizi, englezești, cu bombeurile rotunde, cum nimeni nu are la Paris. Pretextai picioarele dumitale sensibile! În realitate, imitarea bărbăției, alibiul.

Și contrazicerile dumitale în purtarea față de mine! Întocmai „incoerența” domnului de Charlus. Și alternanțele de bună și proastă dispoziție! „Până

și alternanțele de bună și proastă dispoziție din relațiile lui cu mine”, scrie Proust despre Charlus.

La dumneata acasă, pe bulevardul Marceau, mi-ai spus: „Vezi ce încredere am în dumneata. Îți vorbesc ca unui bărbat.” Auzi vorbă!

Și acest „rafinament al sentimentelor, rareori vizibil la bărbați”. Ți se poate nega totul, dar nu rafinamentul sentimentelor.

Mi-ai spus într-una din zile că tinerii sunt proști. Charlus spune la fel!

„… Admirăm pe fața acestui bărbat (Charlus) o delicatețe ce ne impresionează, o anume grație, o anume naturalețe în amabilitate…” Și eu care spuneam tuturor despre dumneata: „Este atât de drăguț, atât de firesc în purtări!” Ce proastă puteam sa fiu! E ceva înspăimântător să cobori în infernul asta. Întreaga mea viziune asupra lumii s-a schimbat.

Și cele ce spui despre personajul dumitale, Christine, din *Fragilitate:* „M-am transformat în Christine”. Mărturisirile astea pe jumătate, semnalate și de Proust! Aminteai despre cele spuse de Flaubert: „Doamna Bovary sunt eu”. Dar Flaubert cu siguranța că era poponar, așa cum dovedește celibatul lui, faptul că în toată viața lui n-a existat decât o femeie, și mai cu seamă fraza din *Salammbô* despre anumite trupe cartagineze unde „prieteniile” îi făceau curajoși pe bărbați, pe cât se pare. (Dacă-i pe-așa, prefer trupele care o iau la picior!)

Și-apoi, faptul că nu ești gelos deloc, despre care mi-ai vorbit de mai multe ori, numindu-l „un bun simț aproape sublim”. Ăsta nu e atribut de bărbat. Gelozia e o trăsătură esențială a masculului.

Acum înțeleg de ce îți păream atât de puțin dezirabilă! Și eu care mă chinuiam, mă tot uitam în oglindă! De ce nu aveai nevoie de mine. La naiba, pentru că femeia era în dumneata.

Dumneata, Costals, posedat, iar nu posedând! Dominat, iar nu dominator! Căutând în dragoste aceeași umilire pe care-o căutăm și noi, femeile! Îmi faci silă. Îmi mânjești fața lumii, după ce mi-ai însorit-o.

Cum nu mă pricep deloc la acest dezmăț, iar doamnele de la cazinou nu se pricepeau nici ele, dacă e să mă iau după întrebările pe care și le puneau una alteia, mi-am învins greața și am consultat dicționarul medical al prietenei mele din Cabourg (cel al lui Labarthe). Am văzut că cei din confreria asta blestemată „se fardează”. Și caut, caut să-mi dau seama din amintiri, dacă fața aceea proaspătă pe care o ai… Și gândul că te-ai putea plimba pe marile bulevarde ținând în mână „o batistă, o floare, sau vreun lucru de mână”, cum spune Labarthe… Și unde mai pui că legasem Fragilit*ate în maro*chin verde, ca să aflu acum că verdele e culoarea favorită, semnalul de raliere al acestor făpturi infame! O, nu! Prea e hidos! Mă sufoc, mor.

Am închis dicționarul și n-o să mă documentez mai mult. Chiar dacă descrierea în cauză e puțin cam fantezistă, îmi este de-ajuns. Și n-ai decât să spui că femeile trăiesc alături de realitate, că nimic nu le e mai pe plac decât să-și vâre capul sub aripă ele. Orice-ai vrea, dar pentru mine e foarte simplu: există pe lume anumite lucruri oribile pe care nu vreau să le cunosc. Demnitatea mea de femeie și, eventual, de soție și de mamă, mi-o interzice; aș rămâne mânjită pe vecie. Lumea n-are decât să fie ceea ce poftește, eu una am dreptul să nu știu ceea ce n-am chef să știu.

Au trecut cinci ani de când mă împiedici să mă mărit. Mi-am pierdut tinerețea din cauza dumitale. Și viața întreagă, deoarece în viața unei femei numai tinerețea contează. Și pentru cine am pierdut-o? Pentru nefericitul care ești! Îți închipui cât de mare poate fi tragedia unei femei care a crezut că una din ființele de pe lumea asta e însuși

întruchiparea bărbăției și care într-o bună zi are revelația asta? N-ai nici măcar meritul originalității, căci sunt o mulțime, o mulțime dintr-ăștia, iar dumneata nu ești decât un biet snob al decadentismului și al putreziciunii, un simplu imitator al celor de teapa lui Gide și al lui Proust, nerozii ăștia intoxicați de celebritate, de sterilitate, de estetism, în loc să-și facă cinstit meseria de bărbați, să fie bărbați utili celorlalți, patriei etc. Și nu numai că am iubit așa ceva, dar i-am iubit și opera! Dar, de vreme ce toată atitudinea dumitale față de mine și față de societate e nesinceră, la rândul ei opera dumitale trebuie să fie tot astfel. Nu mai pot crede niciun cuvânt din tot ce-ai scris. Opera dumitale nu-i decât retorică, un monument de literatură proastă. Iar dacă mai ai un atom de onestitate, rupe-ți pana. Nu-ți rămâne decât să te ascunzi într-o vizuină și să taci, însoțit de rânjetul bărbaților normali și-al femeilor sănătoase.

Mi-am dăruit dragostea altuia decât cel care *ești.* Nu ai dreptul la ea, căci nu accepți o dragoste de care tu ești nedemn, nu ai dreptul să cultivi prietenia unei fete pure și caste, când pe de altă parte… Scrisorile mele au fost adresate unei aparențe, înapoiază-mi-le, o pretind: au încăput în mâinile dumitale din eroare. Și mă rușinez de ele. Ceea ce am iubit e bărbatul din opera dumitale, bărbatul minciunii dumitale. Am impresia că m-am dăruit în cursul nopții cuiva pe care credeam că-l cunosc, iar la ivirea zorilor îmi dau seama că am mângâiat nu știu ce ființă, o ființă doar pe jumătate, un hermafrodit hidos. Știi că într-o împrejurare ca asta, într-o oroare ca asta, poți fi împinsă până la sinucidere? Știi asta?

Dar, în toată tragedia mea, am o mângâiere. De ce-am scăpat! Când mă gândesc, când mă gândesc că aș fi putut fi atinsă de dumneata! În timp ce eu n-aș vrea să-mi atingi nici măcar mâna, fie chiar și dac-ai avea mânuși! Da, de ce-am scăpat!

Te disprețuiesc.

Nu vreau să mă socoți o păcălita, dar nicio femeie rea. Vreau să citești ce am scris ieri, dar nu vreau să rămâi cu impresia asta.

Îți scriu cu nespusa tristețe. Dar nu mai sunt trista pentru mine azi, ci pentru dumneata: da! cum s-au schimbat timpurile! M-ai plâns destul, acum a venit rândul meu să te plâng. M-ai iubit, ca pe o soră, să spunem: eu cred că pot fi în stare să te iubesc, astăzi, cu aceeași compătimire și îndurare ca și o mamă, iar asta îmi îngăduie să fiu senină.

Da, cât de trist e să fii un monstru. Ți se strânge inima. Te implor să ieși din toate astea dacă mai e timp. Ești nefericit, și fără îndoiala tocmai pentru că erai nefericit, te-ai refugiat în rafinamentele viciului. Iar acum ești de doua ori nefericit; dar poate că nu ești și vinovat. Îndură-te și în numele a tot ce e mai sfânt pe lume, în numele amintirilor noastre (căci, în fine, m-ai iubit; atât doar ca, nu-i așa, nu puteai merge până la capăt, lucru ușor de înțeles), părăsește viața în care te afli. Dacă scrisorile mele ți-au fost vreodată pe plac, te-au susținut, te-au pus pe gânduri, ține seama de scrisoarea de față, care e o implorare supremă. Nu te lăsa dus în Abis. Întoarce-te la omenirea cea adevărată. Redevin-o *un bărbat.*

De n-ar fi decât din pricina talentului dumitale de scriitor. Când te gândești că *niciodată n-ai ținut în brațe o femeie!* Cum de nu simți că ești o ființă incompletă, că din cauza asta întreaga dumitale părere despre lume e viciată, iar arta dumitale tot pe-atât de diminuată?

Când ești bolnav, te îngrijești. Totul e să vrei să te vindeci. Ai voința asta.

Chiar azi dimineață i-am vorbit unuia dintre doctorii de aici. Și mi-a spus că există tratamente, și fizice și morale, pentru cei asemănători domnilor de Charlus. Îți trimit alăturat numele

câtorva psihiatri din Paris, care au urmat, din câte se spune, tratamente asemănătoare. Dă-te pe mâna unuia dintre ei. Dar mai întâi de toate spune-ți, uneori chiar *cu glas tare, după ce-ai inspirat aer adânc în piept:* „Vreau să devin bărbat”.

Cum aceste din urmă evenimente m-au zdrobit, m-am îndreptat către credință. Căci Dumnezeu *nu înșală.* Știi că pierdusem aproape în întregime obiceiul practicii religioase. De cinci zile am început iar să mă duc la biserică în fiecare zi. Nu mai spun, ca pe vremuri: „Doamne, fă în așa fel încât să fiu fericită!” Căci acum mă rog pentru dumneata. Și mă voi ruga până ce vei fi *mântuit.* Adio. Te iert. Crede în mila mea nemărginită.

A.H.

PIERRE COSTALS
Paris
lui
ARMAND PATIHES
Toulouse

2 iulie 1927

Dragă prietene,

Epigraful acestei scrisori: cuvântul Scripturii: „Dragostea unei femei e mai de temut decât ura unui bărbat”.

Obiectul acestei scrisori: Mânia bărbaților se manifestă prin violența. Mânia femeilor se manifestă prin prostie. Acest al doilea punct îl vom demonstra.

Îți trimit, „recomandat” în regula, un document pe care îl socot remarcabil. Mi-l vei înapoia peste zece zile, când voi avea plăcerea să te văd, la Toulouse.

O femeie respinsa, pentru că nu place, ascultă cu încântare de la o bătrână și nebună femeie de litere o afirmație extravagantă despre „cel care i-a adus jignire”. Afirmația asta îi dă dreptate, convingând-o că nu din cauza fizicului ei a fost respinsă, și o răzbună, prezentându-i-l pe acela care i-a adus jignire într-o lumină „infamă”. I se atrage atenția asupra portretului unui anume ins, care nu seamănă întru nimic cu cel care i-a adus jignire, decât, dacă vrei, prin aceea că atât unul, cât și celălalt au doi ochi, un nas etc., și chiar faptul că amândoi au părul de aceeași culoare. Orbita de patimă, femeia recunoaște în portretul acesta pe cel care i-a adus jignire; dacă s-ar afla în fața judecătorului, ar jura că e vorba de el. Dar nu-i de ajuns să disprețuiești; ai inspirat mila, la rândul tău, trebuie să compătimești: îți transformi disprețul în milă. În fine, pentru că în ciuda a tot și toate continua să iubească, iar lumea reală, după ce

a dezamăgit-o, a azvârlit-o pe versantul umbrelor, femeia în cauză începe să se roage pentru cel care i-a adus jignire, ceea ce-i îngăduie să-și încoroneze triumful, atribuindu-și mărinimie sufletească și poate chiar putința de a continua relațiile proprii, prin mijlocirea unor scrisori bisăptămânale de douăsprezece pagini, în care va continua să-i vorbească despre el, sub acoperirea Atoatelui. Deoarece, sub tăblițele atârnate pe cuștile din grădinile zoologice, masculii sunt desemnați printr-o săgeată, ceea ce va să însemne că le străpunge inima vizitatoarelor, în timp ce femelele sunt desemnate printr-o cruce, ceea ce va să însemne că se refugiază întru Crucifix.

Cazul Andréei e în mod special remarcabil, deoarece Andrée e o femeie deosebit de inteligentă; în fine, cineva.

Știi ce cred eu despre automatismul reacțiilor la femei. Toate reacțiile ce se găsesc aici au fost de mult clasate și descrise. Reacția prin care o femeie refuzată îl învinuiește pe cel care i-a adus jignire că e aidoma domnului de Charlus e reacția 174. Reacția prin care o femeie nefericita vrea să-l convingă pe bărbatul pe care-l iubește că e nefericită, e reacția 227 *bis.* Reacția prin care o femeie disperata spune că e bolnavă, pentru a încerca o ultimă oară să stârnească la prietenul ei binecunoscuta „mila pentru femei” respinsă și în același timp chemata, e reacția 214: până acum, trebuie să recunoaștem, în cazul Andréei e doar schițată. În sfârșit, trebuie să recunoaștem de asemenea că una din reacțiile cele mai tipice, reacția 175, prin care o femeie respinsă îl învinuiește pe cel care i-a adus jignire de neputința sexuală, încă nu s-a manifestat aici. În ciuda acestei lacune, exista în curba grafica a Andréei ceva atât de clasic și de pur, într-un cuvânt: atât de desăvârșit – desăvârșit în vulgaritate – încât și mintea ți se simte răsplătită la fel de desăvârșit și de delicios pe cât poate fi o senzație: e soiul de

mulțumire pe care trebuie s-o încerce astronomii când contemplă mișcarea astrelor. La fel mă văd și în postura chimistului care, după ce a pus două corpuri într-o eprubetă, urmărește transformările succesive ale combinației; știe ce va rezulta, câtă vreme profanul nu știe, și pentru el totul e plin de neprevăzut; și în sfârșit vede cum corpurile iau întocmai forma, culoarea și densitatea pe care trebuiau să o capete după natura lor. Dar ceea ce e mai frumos decât orice, e că reacția Andréei, care e clasică, e în același timp și absurdă. Există în ea ceva descumpănitor și totodată așteptat. *Și tocmai prin asta e însăși natura.* Andrée nu se teme să scrie că faptul de a mă fi recunoscut în domnul de Charlus i-a „transformat viziunea asupra universului”. Îndrăznesc să spun că propria mea viziune, presupunând că aș avea vreuna, ar fi transformată din mai puțin lucru. Pentru a rămâne în același ton, și fiindcă însuși universul e pus în cauză, aș spune că scrisoarea din Cabourg mă face să cred că există *cu-adevărat* o economie în univers, lucru de care până astăzi, în ciuda preoților și în ciuda lui Voltaire, aveam mai curând motive să mă-ndoiesc.

Poate că, de asemenea, toate astea ar pretinde câteva considerații despre absența psihologiei la femei, absență care totdeauna m-a izbit. Cele mai multe dintre ele trăiesc alături de realitate. Dacă am relua încetul cu încetul întreaga atitudine a Andréei, am vedea cum se păcălește singură de fiecare dată, cu o regularitate pe cât de izbitoare pe atât de uluitoare: crede că e drăguță, crede că eu o iubesc, crede că nu am copil, crede că sunt domnul Charlus, crede că sunt nefericit etc. Parc-ar fi un rămășag. Și Andrée, încă o dată, e o fată deșteaptă, aproape excepționala. Poate că îmi vei spune: „Nu femeia în general e lipsită de psihologie, ci femeia îndrăgostită”. Da, numai că toate sunt îndrăgostite!

Înșelându-se asupra a ceea ce este și asupra a ceea ce bărbatul gândește, femeia se înșală asupra

felului în care trebuie să-l cucerească. O femeie te scoate din sărite pentru că intră la tine în camera în timp ce tu lucrezi, ori făcându-ți mici cadouri, ori te bruftuluiește prea des, ori aducându-ți în casă prietenii ei, care nu sunt și ai tăi. Ești în relații destul de bune cu ea ca să-i spui totul cu sinceritate. Ei bine! după ce o scurta perioada încetează, pe urmă o ia iar de la capăt. O femeie te încântă prin absența de cochetărie. I-o tot spui întruna, pe toate tonurile, le faci cu ou și cu oțet în fața ei pe femeile cu ifose. Ei bine, după un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, începe și ea să devină cocheta, se deda la tot felul de șiretlicuri. Toate femeile își uzează creditul de care se bucura pe lângă tine prin cererile lor necurmate de bani, așa că vine ziua când otrăvesc de la rădăcină izvorul plăcerii pe care ți-o dăruiesc; rupi. Pe când dacă n-ar fi cerut nimic, ar fi avut totul, într-atât ai fi fost de impresionat. Dar nu, e ceva mai presus de puterile lor: de-ai zice ca ceva anume le silește să fie lipsite de tact.

După cum femeia se înșală în purtările ei fața de soț, tot la fel se înșală și față de copil (băiat sau fată; dar mult mai des față de băiat, bineînțeles). Mereu ni se împoaie capul cu „presimțirile" dragostei materne! Minciună sadea. Mama nu știe nici ce se află în sufletul copilului ei, nici ceea ce trebuie să facă pentru binele lui. Aș putea scrie o carte întreagă pe tema asta, alcătuită numai și numai din „mici întâmplări adevărate" – dintre care foarte puține mi-au fost furnizate de mama mea, căci exista excepții în toate cele. Toți bărbații care îndrăznesc să privească viața în față, fie ei moraliști, doctori, educatori (ecleziastici sau laici), psihiatri, vă vor spune același lucru. Dar vă vor spune-o în particular. Niciodată de față cu o femeie, nici în public; nici nu vor publica vreodată lucrurile acestea, prea se tem de opinia publică, făcuta de femei. Până și marele Tolstoi știi ce-i mărturisea lui Gorki? „Când voi fi cu un picior în

groapă, voi spune tot ce cred despre femei, și numaidecât apoi voi trage lespedea peste mine!” După știința mea, numai Herbert Spencer a îndrăznit să scrie: „Intervenția mamei este cel mai adesea mai dăunătoare decât ar fi fost absența ei totală”.

Și fiii cei mari cunosc prea bine toate greșelile săvârșite de mama lor în legătură cu ei, lipsa ei profundă de înțelegere. Dar nici ei n-o vor spune; abia dacă îndrăznesc să și-o mărturisească lor înșile. Le e milă de ea. Veșnic mila față de femei.

Cât despre mine, am un băiat la care țin mai mult decât la orice altceva pe lume. De aceea am vrut să fie *apărat din partea mamei.* Am făcut în așa fel încât mama lui să nu aibă niciun drept asupra lui. Și am pus lângă el o femeie *care nu e mama lui*; în felul ăsta, are șanse să se descurce. Știi că „intuițiile” pisicilor nu le împiedică totdeauna să nu-și mănânce puii: iată simbolul nemaipomenit. Poate că am împiedicat ca puiul meu să fie devorat.

Astea sunt, dragă prietene, reacțiile mele la scrisoarea Andréei, pe plan general. Pe plan personal, îmi stârnește o adevărată beție de amuzament. Mă simt în vervă, așa că o voi comenta în întregime pe acest ton; de pildă: Andrée spune că iubindu-mă, s-a înșelat în privința obiectului. Dar asta se întâmplă des: pupi o pisică și ești convins că ai pupat o pisică; numai că dacă te uiți mai de-aproape, vezi că ai pupat un purice. Etc. Toate astea nu duc prea departe, pe mine însă mă amuză la nebunie: ridicolul acestei povești mă îmbată de-a binelea.

Niciodată n-am crezut prea tare în prietenia Andréei față de mine, deoarece știam că mă iubește. Mă prefăceam a crede în prietenia ei tot așa cum, ca scriitor, mă prefac a crede în demonstrațiile de prietenie ale anumitor confrați, știind prea bine ce ură vicleană nutresc față de mine. Și acum, cum am să mă port față de ea?

Poate că aș fi suportat-o pe fata asta câtă vreme mă insulta: există cineva în mine care se simte amuzat să fie insultat[12], precum rechinul acela faimos despre care ne vorbește Alain Gerbault, care, devorat de nu știu care alți pești „, nu părea să încerce niciun fel de neplăcere pentru a fi fost rupt în bucăți”. Dar n-o suport în prostia ei. Iubesc, venerez aproape cu religiozitate prostia la femeile drăguțe, cu condiția ca zisa prostie să fie drăgălașă și pasivă. Dar când nechează și vine din partea unei urâciuni, adio. (Ai observat prostia ei, izvorâtă din mânie, o face să nu mai știe cum se scrie în franțuzește – de*cadentism, p*une A majuscul la ab*is e*tc. – ea care aproape totdeauna scria atât de firesc și de convingător? Și cu ce beție scrie cuvântul po*ponar! Se* vede că abia l-a învățat și vrea să arate că e la curent. Tot așa Brunet[13], când avea patru ani și cineva îl învăța un cuvânt nou, care-l impresiona, îl mugea neîncetat o după-amiază întreagă. Am să-i trimit Andréei o scrisoare atroce – de cincisprezece pagini la rândul meu – unde în sfârșit am să-i spun tot ce cred despre ea încă de la început.

Și nu-i vorba numai de prostie. Dacă aș avea optsprezece ani iar Andrée ar fi prima femeie cu care aș avea de-a face, poate că mi-aș spune: „Amorul, asta trebuie să fie. Probabil că automat, într-o bună zi, se transformă în murdărie. E în firea lucrurilor.” Dar nu mai pot gândi așa: am văzut destule femei și fete care, dezamăgite, părăsite, trădate chiar, își păstrează întreaga noblețe (fără a mai vorbi de simțul critic) și nu vor decât binele celui datorita căruia suferă. Așadar, nicio milă. Și-apoi, m-am săturat până peste urechi să iert totdeauna. O scrisoare de cincisprezece pagini, asta-i.

Povestea asta îmi sugerează încă trei observații.

Prima e ca niciodată n-am fost insultat de o femeie drăguța; totdeauna de urâciuni. Când o

necunoscută mă insulta printr-o scrisoare, știu că e urâtă.

A doua e că sublima Andrée mi se pare numai buna să fie critic literar, vreau să zic: să fie critic literar-parizian, în 1927. Felul în care, identificându-mă cu Charlus, „dovedește” că un obiect care e negru, negru ca cerneala, este alb, alb ca creta, arată că e dăruita cu însușiri pentru meseria asta. Ar putea semna articole foarte drăguțe în care ar demonstra cum cutare roman, pe de-a-ntregul liric, e la o adică operă realista, cum cutare scriitor, un tip euforic, după cum se vede cât de colo, e la o adică un neliniștit; ar zice de ce Morand e un baudelairian, Giraudoux, un scriitor papalist etc. Și ar ajunge repede să se bucure de considerație, pentru ca important în meseria asta (vreau să spun în meseria asta așa cum se practica ea la Paris în 1927), nu e să scrii lucruri adevărate, ci lucruri care n-au fost încă scrise de confrați; nu e să faci considerații corecte, ci pur și simplu să produci articole care să fie „reluate” în celelalte ziare.

A treia: știi cât de secretos sunt și cât de mult îmi place să încurc urmele după mine. Arabii, care se pricep la treburi dintr-astea, susțin că leul își șterge urmele cu coada; iar unul dintre sultanii lor, spune-se, poruncise să-i fie potcovit calul invers. „Ascunde-ți viața așa cum pisica își ascunde murdăria”, spune un proverb egiptean. Să ne-nțelegem: secretul care-mi e pe plac nu e cel practicat de oamenii de rând, ci acela în care te afunzi cu atât mai mult cu cât te confesezi și faci mărturisiri în dreapta și-n stânga. După plăcerea „aristocratica” de a displăcea, de care numai Dumnezeu știe că n-am uzat cu măsură, exista plăcerea de-a trece drept ceea ce nu ești, cu condiția să-ți aducă și oarecare desconsiderație; nu știu dacă plăcerea asta e aristocratica, dar îmi pricinuiește o gâdilătură de plăcere. Ei bine, menada din Saint-Léonard mi-a dat o idee: n-aș

jura că într-o bună zi n-aș lua un „Charlus” printre măștile mele de schimb. Nimic mai simplu: mi-ar fi de-ajuns să zic de râu despre femei din punct de vedere *intelectual,* iar publicul, inclusiv oamenii de spirit, care e atât de greu la minte – și pe de altă parte atât de neștiutor față de legăturile mele, ținute veșnic în cel mai mare secret – va deduce din asta ca le disprețuiesc din punct de vedere *carnal.* Și-atunci… atunci mi se lărgește orizontul. Înțelegi cum? Păi nu-ți dai seama ca părinții vor fi mai puțin precauți fața de mine, partenomahia[14] îmi va fi cu mult ușurata, de vreme ce voi fi considerat „un domn căruia nu-i plac femeile”? Chiar așa, poate că Andrée va aduce vieții mele o noua infuzie de fericire. Va prețui cât zeci de femei, femeia aceasta pe care am respins-o. Dea Domnul să afle și ea într-o bună zi lucrul ăsta!

(Închipuie-ți, parcă mă și văd, când voi ieși pe stradă cu Brunet, pentru că nu se știe că am un băiat, lăsând în urma o dâră de zvonuri… O, orizont dumnezeiesc de larg!)

Îți strâng mâna, dragă prietene, și închei cu un vers de Juvenal: „Resentimentul unei femei e neîndurător atunci când umilirea îi asmute ura”.

C.

Mi-e totuna!

Vreme de cincisprezece ani, asemeni unei orgi prin care trece aerul, să fiu străbătut de forța femeilor și să cânt de pe urma ei; călătoriile lui, umbletul încolo și-ncoace, dispariţiile, lungile lui „tăceri literare”, tot ceea ce pare inexplicabil în viața lui, toate astea să nu fi avut niciodată vreo altă cauză decât poporul erotic al femeilor; să fi respins universul (și încă de câte ori!) în tot ceea ce nu era iubire; să fi sacrificat totul, în afară de arta, vieții private, iar aceasta viața privata să nu fie alcătuită decât din dragoste; să nu fi suferit, o dată din doua, decât de pe urma suferinței pe care

erai silit s-o pricinuiești femeilor, sau mai curând fetelor, deoarece orice aventură cu o fată care nu se termină prin căsătorie e hărăzită suferinței și nefericirii; să fi avut toată viața stingherită, slăbită, încetinită de grija de a nu le mai face râu; să nu poți citi cuvântul „fetiță” fără să simți cum ți se pune un nod în gât, ca atunci când izbucnești în plâns; să nu poți auzi despre o necunoscută că a căzut la bacalaureat, fără să-ți vină s-o divinizezi; să nu poți da în scrisoarea unei necunoscute peste o greșeală de ortografie, fără să săruți hârtia pe locul acela, – și să fii luat drept domnul de Charlus, și asta de către o femeie deșteaptă, cultivată, plină de lumini, și care-ți știe opera ca pe apă! Observă că nu domnul de Chalus mă sperie. „Numim împotriva-firii ceva ce este împotriva obișnuinței” (Montaigne). Împotriva-firii e chiar firea însăși, așa cum contra-torpilatorul e un torpilor și nimic mai mult. Îmi vorbește, proasta, despre „Abisul” meu: abisul nostru se află într-altă parte decât aici. Nu, ceea ce mă sperie e întunericul în care sufletul rămâne față de suflet. N-a înțeles nimic din mine, în ciuda aparențelor, de vreme ce a putut să se înșele într-atât în privința mea. Iar eu n-am înțeles nimic din ea, de vreme ce niciodată, dar niciodată, n-aș fi crezut-o în stare să se înșele astfel. Baudelaire a spus foarte bine: nimic care să nu se bazeze pe proasta înțelegere. Știam asta, dar câte nu uităm, ori mai curând câte nu uită mintea! Uitarea e într-atât de esențială, încât mintea ar putea spune: uit, deci exist.

PIERRE COSTALS
Paris
către
ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
(de transmis unde se află)

3 iulie 1927

Ei bine, dragă Domnișoară, *ce* mai afurisită de scrisoare mi-ai trimis! Și totuși, gratitudinea mea față de dumneata e mai puternica; un om care susține că profesia lui e studierea inimii omenești, nu poate decât să jubileze că n-a ratat o ocazie ca asta. Mi-ai dăruit, vreme de cinci ani, prietenia dumitale. Și tot darnică ești retrăgându-mi-o.

Cred că pentru moment nu mai avem nimic să ne spunem. Dar cunosc: mi te vei întoarce, fără îndoiala, într-o buna zi. Așa cum și pe mine mă cunosc: te voi întâmpina neîndoielnic, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Totuși, să ne grăbim. Ai nevoie să-ți tragi sufletul.

Cele mai bune gânduri din parte-mi, dragă Domnișoara. Te urmez cu interes în diversele dumitale transformări.

P.S. – Îți trimit odată cu scrisoarea și cartea despre Cosima Wagner, despre care mi-ai pomenit că ai vrea s-o citești într-una din scrisorile dumitale din iarna trecută, căci am descoperit-o din întâmplare la buchiniștii de pe cheiuri.

DOAMNA BLANCMESNIL
Avranches (Manche)
DOMNULUI PIERRE COSTALS
Paris

2 iulie 1927

Numele meu nu vă va spune nimic, în schimb numele de Thérèse Pantevin poate că vă va spune ceva.

Vă amintiți de frazele astea: „Să mă prefac că nu aud aceste strigăte? N-am inima s-o fac… Poate că există în dumneata forțe ce-ar putea fi închinate…” Apoi: „Îmi va fi milă de dumneata sâmbătă, la ora șase după-amiază”. Apoi a urmat o lună de tăcere – de care poate că nici nu v-ați dat seama: ce vă pasă dumneavoastră de Thérèse Pantevin! Corespondența aceea nu era pentru dumneavoastră decât un joc. Dar ceea ce trebuie să știți e rezultatul acestui joc și motivul tăcerii: în urmă cu trei săptămâni, nefericita mea vară a fost internată la azilul de alienați din Avranches. Va mai ieși vreodată de-acolo?

Thérèse Pantevin, fată de fermieri înstăriți, nutrea încă din copilărie un orgoliu nemăsurat, căci se credea un geniu, din cauză că obținuse diploma de învățătoare. O diplomă pentru ciclul gimnazial. Nu care cumva să vă închipuiți că o pizmuiesc. S-o pizmuiesc pe-o biată nebună. Lene și dispreț față de munca manuală. Bigotism. Absurde pretenții intelectuale: ne disprețuia! Izolare în ferma ei, Paluelle. Respingere continuă a tot ce venea din exterior. Descoperirea cărților lui Costals. Costals, singurul, unicul bărbat care-ar putea-o înțelege! Rupe orice legătura cu prietenii, cu elevele cele mai îndrăgite, cu totul, pentru a vă citi și a medita la cele citite zile întregi la ea în camera, pentru a vă contempla toate fotografiile luate de prin ziare, pe care le punea peste ea… în sfârșit, vă scrie.

Iar dumneavoastră, deși sunteți tânăr și nu cunoașteți deloc viața, în ciuda pretențiilor pe care le-aveți (nu v-am citit decât o carte, dar mi-a fost de-ajuns ca să vă urăsc), dumneavoastră, care nu puteați fi într-atât de orb încât să nu ghiciți din scrisorile verișoarei mele starea în care se afla, adică nebunia, în loc să-i azvârliți scrisorile la coș, îi răspundeți, turnați gaz peste foc! Din trufie, din sadism: ce alt sentiment vă putea îndemna la un asemenea gest? Vă știați la adăpost, știați prea bine că țărăncuța asta cu părul tras spre ceafă (vă trimisese fotografia) n-o să vină din capătul ei de Țară să vă sâcâie sub lambriurile aurite ale locuinței dumneavoastră; și-apoi, chiar dacă ar fi avut impertinența să vina, ar fi fost de-ajuns să puneți lacheii s-o dea afara.

În aprilie, pleacă de-acasă ca să ia trenul și să vină să vă vadă la Paris. Mama ei o prinde la timp și o închide. În mai, fuge din nou: o prinde la Vire, cu ajutorul jandarmilor. Se arunca în genunchi în fața jandarmilor, zicându-le: „Lăsați-mă să-l văd doar cinci minute, pe uimă n-aveți decât să mă arestați!” Am fost nevoiți s-o lăsăm să doarmă la închisoare, până când am venit s-o luăm acasă. În iunie, o criză de isterie. Iată ce-ați făcut, domnule.

Fără să mai vorbesc de biata ei mamă: plânge întruna, și-a vândut ferma ca să aibă cu ce plăti azilul pentru nebuna, și, la cei șaizeci de ani trecuți, s-a apucat să citească toate cărțile lui Pierre Costals, ca sa afle cine e omul acesta care i-a nenorocit fata, nenorocind-o și pe ea.

Și-acum, după ce v-am silit, domnule mare Scriitor (!) să luați cunoștința de răspunderea pe care-o aveți în toate cele întâmplate, ce veți face? Pentru cazul în care ar exista în dumneavoastră ceva omenesc, lucru de care mă îndoiesc, vă înștiințez că vărsământul victimei dumneavoastră la azil este de o mie cinci sute de franci pe an. Dacă socotiți că e de datoria dumneavoastră să vă aduceți contribuția, v-ați putea înțelege direct cu

mine. I-aș înmâna doamnei Pantevin cele ce mi-ați achita, ea fiind prea puțin la curent cu asemenea lucruri pentru a se ocupa de ele personal. Dacă preferați să nu-mi răspundeți, avem scrisorile pe care i le-ați adresat Theresei Pantevin și vom ști ceea ce avem de făcut.

ANTOINETTE BLANCMESNIL

Scris de Costals pe pagina albă a scrisorii:

„Corespondența asta nu era pentru dumneavoastră decât un joc.” M-am jucat cu Andrée, da, uneori. Dar cu Thérèse Pantevin, niciodată. Contrariul jocului. Am pus-o în gardă să nu confunde sacrul cu profanul. Am repezit-o ca s-o dezgust de mine. Am împins-o nu spre mănăstire, ceea ce ar fi fost o indiscreție din partea mea, ci să se ducă să vadă un călugăr, care i-ar fi putut spune ce-i cu ea. I-am creat impresia că e o persoană (ceea ce și era cu-adevărat). Numai milă. Milă pe toată linia, fără un atom de ceva vătămător. Milă, simpatie, înțelegere și respect.

Imprudență? Fie. *Dar orice legătură cu o ființă omenească înseamnă imprudență.*

Imprudența generozității mai curând, asta da. O acțiune întreprinsă din pură generozitate se întoarce totdeauna împotriva autorului ei, la fel de automat precum bumerangul se întoarce la cel care l-a aruncat. Fără *nicio* excepție. Persoanele care au imbolduri generoase pot fi din oficiu și cu anticipație clasate printre victime.

Așa stând lucrurile, drama nu constă în faptul că afacerea Pantevin îmi aduce o asemenea scrisoare: e doar consecința logică a premiselor. Drama, tragedia e că fără îndoială Thérèse Pantevin nu e nebună deloc. Ci sechestrată – la douăzeci și cinci de ani – pentru că frecventa regiunile înalte ale sufletului: fiind altfel decât ceilalți; a fost pizmuită, deci urâtă. Thérèse Pantevin e

sechestrată de către cei din mediul ei pentru a se fi dovedit superioară.

Și ce importanță are pentru mine chiar dacă va fi fost nebună, de vreme ce suferea!

M-aș ruga pentru ea, dacă aș fi credincios.

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

8 iulie 1927

Dragă Costals,

Nu mai știu în ce stadiu sunt relațiile mele cu dumneata, după cum nu mai știu *nici dumneata ce anume ești,* și-ți scriu ca să ți-o spun, deși simt cât de mult cobor în ochii dumitale prin aceste veșnice „ultime scrisori”. Ca și cum n-ar fi fost de-ajuns că m-ai zdrobit la Paris, a mai trebuit să mi se dea lovitura de grație prin revelația de la Cabourg. Pe urmă iată ce s-a întâmplat: în indignarea mea, am scris mai multor persoane pe care le cunosc la Paris, și care sunt informate. Le-am scris: „De ce nu m-ați pus la curent în legătură cu Costals?” Mi-au răspuns făcând-o nebuna pe baroana Flechier și spunându-mi că ar fi „culmea grotescului să dau crezare unei asemenea insanități”. Așa că nu mai știu ce să cred. Sunt totuși momente când cred că femeia aceasta spunea adevărul: poate că sunt și momente în care sufăr cel mai mult, atâta tot. Altele în care mă îndoiesc. Presupun că incertitudinea asta trebuie să-i fie pe plac celui care mi-a scris, că ceea ce merită cel mai mult a fi iubit e „marginea incertă prin care un lucru pătrunde într-altul”.

Între timp a survenit ceva nou care mă susține. Nu mai sunt domnișoara de treizeci de ani pe care niciun bărbat n-o luase vreodată pe după umeri și să-i fi spus: „Fetiță dragă”. Am și eu clipele mele de fericire, acum[15], care prețuiesc tot pe-atât cât ale dumitale, oricare ar fi acestea (o, ce furioasă sunt că nu știu nimic despre fericirile astea ale dumitale, de ce natură sunt…). Am și alți prieteni

în afară de dumneata, care nu mă invită în restaurante cu douăzeci de franci meniul! Așa că nu mă disprețui prea tare. Dar află că, chiar dacă mă mărit, noaptea de dragoste pe care ți-am cerut-o va continua să fie pentru mine o speranță. Viața mea nu se pune în mișcare decât atunci când dumneata însuți te vei mișca. Dacă nu ești ceea ce am crezut la Cabourg, dacă într-o bună zi îți vei da seama că ții le mine, că mă dorești în viața dumitale, trup și suflet, că îți sunt de neînlocuit, așa cum dumneata ești pentru mine de neînlocuit, dacă ți se va părea că merit agitația și grija pe care le aduce cu sine, într-adevăr, dragostea celui care iubește o femeie, și socoate că ea le merită, atunci cheamă-mă și voi fi a dumitale, oricărui bărbat voi aparține în clipa aceea și oricare ar fi legăturile ce m-ar lega de el.

Adio. Te-am iubit mult, mult, și te iubesc și-acum. Iar pe dumneata, nimic nu te poate împiedica să te lași iubit. Simt că dacă cineva te-ar ataca de față cu mine, cum s-a întâmplat mai serile trecute la cazinoul din Cabourg, n-aș putea suporta, și n-o voi mai suporta cu niciun preț. Oricât de aprigă ar fi rana pe care mi-ai făcut-o, există ceva de la mine spre dumneata, și de la dumneata la mine, care nu va putea fi, niciodată, nici distrus, nici pierdut. Și-apoi, poate că vei da numele meu personajului pe care-l vei alcătui după mine în romanul pe care mi l-ai făgăduit[16].

A.H.

Când mă gândesc că poate într-o zi te vei căsători! Dacă ai lua o femeie bogată, treacă-meargă, m-aș consola zicându-mi că îți dă ceva ce eu nu ți-aș fi putut da. Dar dacă te-ai căsători cu o femeie la fel de săracă pe cât sunt eu! Să înnebunești, nu alta.

(Scrisoarea a rămas fără răspuns.)

Există ceva dumnezeiesc în bolile cele grave.
SAINT-CYRAN[17]

Costals primi un bilet de la domnul Dandillot, prin care-i spunea că ar fi fericit dacă l-ar vedea peste două zile, la ora patru după-amiază: „Vom fi singuri”. Prin urmare, fata îi spusese: „Vino, vom fi singuri”. Iar tatăl: „Vino, vom fi singuri”. Ce ți-e și cu familia. În vreme ce mulți muribunzi scriu cu un scris mai hotărât și mai bine conturat decât de obicei, deoarece își fac un punct de onoare din a se constrânge (precum o persoană împătimită de caligrafie), scrisul domnului Dandillot se dezlâna, o lua razna în toate părțile: un cadavru de scris, înaintea celuilalt. Biletul era scris cu creionul.

Domnul Dandillot nu mai ieșea din camera lui. Când Costals intră, un infirmier ieși, pe care (văzându-l cum arată) n-ai fi voit să-l întâlnești noaptea, prin pădure. Primele cuvinte ale domnului Dandillot au fost:

— Ce zici, se simte după miros că e odaia unui om bolnav, nu-i așa? Pun sa se ardă hârtie aromatizată, dar nu știu dacă… Ah, vezi dumneata, singura demnitate adevărata e sănătatea. Și numai Dumnezeu știe ce om sănătos am fost. Dar acum!

Vocea i se ascuțise puțin și era mai slăbită, ca a cuiva care aproape că nu mai vorbește deloc, pentru că nu mai are putere, și căruia de altminteri nu-i mai pasă de sunetele pe care le scoate. Ochii îi păreau șterși, ca de-o albeață. Nu era ras. Explică:

— Prea am făcut multe pentru oameni. Să fiu bun pentru ei! Acum văd că nu trebuie să încercăm să le facem bine celor pe care nu-i iubim. Nimic nu cere mai mult firesc și spontaneitate ca făcutul binelui. Și-apoi, binele pe care-l facem e otrăvit de faptul că-l săvârșim greșind.

„Nu trebuie să încerci să faci bine celor pe care nu-i iubești”, își repeta Costals, gândindu-se la Andrée.

Încă de la prima lor întâlnire, Costals înțelesese că domnului Dandillot nu-i păsa decât de el, trăsătură ce-i era pe plac. Și care sporea tot mai mult, pe măsură ce moartea se apropia. Totdeauna socotise un lucru normal faptul că bătrânii sunt egoiști. Era în spiritul naturii. Cum naiba să poți iubi lumea, după ce ai experiența unei întregi vieți?

— Cel mai vechi prieten al meu abia a plecat de-aici, zise domnul Dandillot, gând în gând cu Costals, fără să știe. Sunt cincizeci de ani de când ne tutuim. Știi despre ce-am vorbit? Timp de un sfert de ceas, mi-a descris planurile lui de călătorie în Egipt, în India și Ceylon, extaziindu-se în legătură cu frumusețea călătoriei. Un alt sfert de oră mi-a cerut scrisori de recomandare pentru băiatul lui. Iar în ultimele cinci minute – adică în ultimele cinci minute ale prieteniei noastre, pentru că eu voi fi mort la întoarcerea lui – m-a ocărât strașnic pentru că nu mai ies de la mine din cameră și stau cu obloanele trase. Iată ce-i spune un prieten prietenului lui de-o jumătate de secol, care o să moară.

— E pur și simpla un om lipsit de imaginație.

În jerbe dense, strigătele rândunelelor răzbăteau dinspre copacii de pe bulevard.

— Și veronalul?

— La locul lui.

— N-o să-l luați. Aveam pe vremuri, la noi acasă, o pisică bătrână. Cum își făcuse o rană de nevindecat scărpinându-se, i-am dat un rotocol de otravă. Pe urmă, mama a avut remușcări. „Chiar așa rănită cum era, ar mai fi putut avea câteva ceasuri plăcute.” Când veți fi pe punctul să înghițiți veronalul, o să vă spuneți: „Poate că tot o să mai am câteva ceasuri plăcute”.

— Dacă nu iau otrava înseamnă că chinul pe care-l îndur e încă suportabil. Mai cu seamă, mă simt obosit. Obosit! Și știi ce anume mă obosește într-atât? Că am făcut prea mult bine în viață, că

am obligat prea mulți oameni. Mai deunăzi îmi distrugeam corespondența. Ei bine, mi se întâmpla să citesc zece, cincisprezece scrisori la rând în care fie că mi se cerea un serviciu, fie mi se mulțumea pentru un serviciu făcut. Iar dacă ești de acord că o persoană din două nu mulțumește pentru binele ce i l-ai făcut, vei avea socoteala celor pe care i-am obligat – și pentru ce, Doamne sfinte! Domnule Costals, ține minte un lucru: oamenii cărora le faci un serviciu nu-l merită *niciodată.*

— Am fericirea de-a nu fi serviabil. Așa că nu sunt persoana potrivită pentru a judeca lucrurile. Dar cum se face că un om de calitatea dumneavoastră…? Numai nerozii suferă de pe urma nerecunoștinței. Sau generozitatea nu-i decât ceva „de returnat trimițătorului”?

— Ceea ce m-a obosit nu e deloc nerecunoașterea cu care mi-a fost răsplătită generozitatea, ci generozitatea însăși. Atât de inutilă! Atâta timp pierdut! Ah, fii egoist, domnule Costals!

— Așa și sunt!

— Dacă-i așa, a dumitale e viața!

Domnul Dandillot a pretins mai apoi că e atât de obosit, încât era mulțumit că moare. Și-a expus, ca și cum ar fi fost a lui, teoria lui Meșnikov: omul nu moare decât fiindcă o vrea cu tot dinadinsul. Proclamă: „Îi urăsc pe cei cărora le e frică să moară, precum Pascal etc.” Costals a fost fericit de dispoziția aceea a domnului Dandillot, care-i îngăduia să nu se prefacă, după cum ar fi cerut-o împrejurarea.

— Astea fiind spuse, mă întreb la ce bun am trăit, încheie muribundul, cu privirea ațintită în gol.

— Ați trăit fiindcă nu puteați face altfel, zise Costals, nerăbdător. Aproape că nu-i om care să nu-și strice viața, într-atât simte nevoia de a-și justifica existența. Femeile suferă mai puțin de pe urma acestei metehne.

— Dacă aș fi fost fericit, n-aș încerca să-mi justific existența: și-ar ajunge sieși. Dar n-am fost fericit, ba chiar am descoperit că tocmai din cauza asta, pentru că n-am fost fericit, mor la șaizeci și unu de ani, în loc să mor la șaptezeci sau la șaptezeci și cinci, cum ar fi fost logic, ținând seama de principiile de viață care m-au călăuzit. Îți dai seama ce înseamnă să fi trăit patruzeci de ani fără să fi întâlnit un om inteligent? Și sunt atât de obosit de pe urma celor lipsiți de inteligență…

— Ca să dai de cineva inteligent trebuie să cauți mult, mult…

— Și tocmai când e să mor, dau de dumneata!

— Mai bine așa. Nu ne-am fi înțeles.

— De ce? întreba domnul Dandillot cu timiditate.

— Pentru că aș fi obosit de dumneavoastră.

— Cum îmi poți spune așa ceva? protestă domnul Dandillot, cu un aer năucit.

— Pentru că știu că n-ați înțelege.

— Da, sunt prost, nu-i așa? Și mai cu seamă plictisitor. (O înspăimântătoare expresie de amărăciune i se întipări pe față.) Plictisitor, deseori mi s-a dat de înțeles acest lucru. Și totuși, aș fi vrut să știu dacă nevastă-mea credea de-adevăratelea că sunt prost, sau doar se prefăcea, numai ca să mă sâcâie. E foarte adevărat că mă prostesc de-a binelea când sunt de față cu ea.

— Nu simțiți că sunteți mai inteligent de când v-ați îmbolnăvit?

— Ba da, gândesc mai mult.

— Scuzați-mă, nu cred că gândiți. Ceea ce se cheamă a gândi. Nici eu nu gândesc. Am încercat de nenumărate ori să văd limpede, dar timpul trece și tot nu pricep nimic.

— Și găsești că eu gândesc ca un amator, nu-i așa? Cei din familie totdeauna m-au socotit amator. Dacă aș fi avut o situație, o ocupație, lucrurile ar fi stat altfel. De vreo zece-doisprezece ani, și-au luat obiceiul să nu dea nicio atenție la

cele ce spun. E o pantă care, chiar de-ar mai fi timp, și tot n-ar mai putea fi urcată la loc. Chiar dacă ministrul în persoană ar veni să mă decoreze așa cum stau aici în fotoliu, ai mei *n-ar înțelege.* Oare ți-am arătat scrisoarea pe care i-am adresat-o ministrului, ca să refuz *Crucea de onoare?* (Intonație de dispreț pentru *Crucea de onoare.)*

— Da, mi-ați arătat-o.

— Scuză-mă, am goluri de memorie, spuse cu privirea absentă. Dar istoria cu domnul care prefera să fie mare-ofițer al Legiunii de onoare, decât să trăiască zece ani în plus, ți-am povestit-o?

Semn din cap că nu.

— Unul dintre prietenii mei are un frate de șaptezeci și doi de ani. Fratele ăsta e supărat deoarece i se pare că, ținând seama de haremurile amănuntelor reglementare, el ar trebui să fie de doi ani mare-ofițer al Legiunii de onoare. Prietenul meu i-a spus în glumă: „Cred ca ai prefera să mori peste un an și să dobândești decorația numaidecât, decât să mai trăiești încă zece fără tinichea.

— Bineînțeles”, i-a răspuns fratele fără urma de zâmbet.

— Ba da. Eu de-aș fi creat lumea, și tot n-aș fi făcut-o mai bine.

Domnul Dandillot zâmbi închipuindu-și ca-i vorba de-un blasfem. Nu-și dădea seama că lui Costals catolicismul îi plăcea mult. Apoi se încrunta, își chemă privirea, care iarăși i se pierduse în gol, rătăci pe toate obiectele din birou până când se opri, în sfârșit, pe sertarul unei cartoteci.

— Vrei să scoți sertărașul din cartoteca asta? Sunt toate scrisorile pe care mama mi le-a trimis și pe care i le-am trimis eu ei, când eram tânăr. Aș vrea să ți le dăruiesc. O sa facem un pachet. Dacă *cineva* intră aici și te întreabă ce-i cu pachetul ăsta, să spui că sunt tăieturi din ziare privind educația fizică.

„Cineva!” Costals continua să fie surprins de felul în care domnul Dandillot își *anula* fiica, trecând-o sub tăcere sau dând de înțeles ca aparține celor pe care-i disprețuia. Și așa cum fusese contrariat mai zilele trecute de intrarea intempestivă a Solangei în cameră, în timp ce el vorbea cu tatăl ei, la fel s-ar fi întâmplat și astăzi, ei doi și-ar fi continuat conversația cu glas scăzut, dacă vreunul dintre ei ar fi pomenit numele fetei: lui Costals i se părea că ea e prea neînsemnată față de ceea ce-i preocupa pe domnul Dandillot și pe el; ba mai mult, prea neînsemnată chiar pentru domnul Dandillot în persoană.

— Nu m-ați văzut decât de două ori și vreți să-mi dăruiți scrisorile mamei dumneavoastră!

— În cine să avem încredere, dacă nu în necunoscuți?

— O să mi le dați într-altă zi.

— Poate că n-o să mai existe „altă zi”.

— Ba da, se poate?

— Vasăzică socoți că aș mai putea trăi o vreme? zise domnul Dandillot, și fața i se lumină toată. Asta în ciuda faptului că, puțin mai înainte, afirmase că-i mulțumit să moară.

Domnul Dandillot ceru hârtie, sfoară, și începu să împacheteze scrisorile. Le scăpa din mâini, cum se mișca răsturna câte ceva.

— Cad toate… cad toate… Lucrurile fug de mine. Adulmecă leșul.

În timp ce Costals se apropiase de el ca să-l ajute la împachetat, îl întrebă:

— Aș vrea să-mi spui sincer dacă îmi pute gura. De când m-am îmbolnăvit, m-am schimbat atât de mult. Acum șase luni, fața mea arăta cu totul altfel, să știi. Mi se dădea cincizeci și trei, cincizeci și patru de ani.

Printre scrisori, Costals observă și tăieturi din ziare. Erau cronici mondene datând de la 1890, iar numele domnului Dandillot fusese subliniat cu creion roșu, de el. Își renegase perioada mondenă,

încât își vânduse cu emfază fracul, și totuși vanitatea era într-atât de puternică în el că păstrase vreme de patruzeci de ani cronicile acelea jalnice ale seratelor mondene de provincie, numai pentru că numele lui se afla tipărit pe ele. Ah, natura se înșelase cu-adevărat refuzându-i domnului Dandillot darul de-a se exprima. Era născut să fie om de litere.

— Cu ce intenție îmi dăruiți scrisorile acestea? Să le distrug? Să le păstrez fără să le citesc, și-atunci la ce bun mi le-ați mai da? Să le citesc, dar în calitate de ce aș face-o?

— Le dăruiesc romancierului. Le vei citi și poate că vei găsi în ele lucruri ce-ți vor sluji în romanele dumitale.

„Asta-i bună! Așa sunt toți!”, își spunea iarăși Costals, întrucâtva mirat. „Știu prea bine că cititoare cu care n-ai dat ochii niciodată trimit caiete întregi în care-și povestesc cu mii de detalii intime viața conjugala, «ca să folosească la ceva». Dar un bărbat! Și ce vină are răposata doamnă Dandillot, în toate astea? I-ar fi plăcut să știe că scrisorile trimise fiului ei vor fi date într-o buna zi de către acesta, unui necunoscut – pentru că asta sunt, la urma urmei, pentru el – cu scopul «să se folosească de ele»?

— Omenirea? O magmă de ființe inconștiente.”

Domnul Dandillot își duse mâna la frunte.

— Ce zarvă fac și rândunelele astea! Rândunelele, soarele, tot ce-i plăcut mă deranjează. Adineauri, un lucrător cânta pe coridor: ai văzut că se zugrăvește scara. N-ai idee ce corect cânta, încât îmi spuneam: „E în haine de lucru, nu se spală, e un om grosolan, dar are o voce atât de frumoasă, cântă atât de bine!… O voce de pe alta lume.”

— Și vocea asta vă obosea?

— Nu.

— Mi se părea, după cum ați început fraza, că aveați de gând să-mi spuneți că și cântecul

lucrătorului vă obosește, ca tot restul.

— Iartă-mă, dar nu mai știu cum am început fraza. Golurile astea blestemate de memorie…

Se porni să pipăie tot felul de sticluțe cu doctorii de pe-o măsuță ce fusese apropiată de fotoliul în care stătea.

— Ce mai, nu știți dacă cântecul lucrătorului vă deranjează cu cruzime sau dacă vă face bine. După cum nu știți dacă într-adevăr moartea vine tocmai la timp, așa cum mi-ați spus adineauri, sau dacă vă îngrozește, după cum iarăși mi-ați spus-o. Vă îngrozește, și în același timp o acceptați. Așa cum vocea lucrătorului vă obosea și în același timp vă era pe plac.

— Nu știu, spuse domnul Dandillot, ca un școlar pe care-l întrebi în ce sens curge curentul Gulfstream. Înainte de-a spune asta, își încleștase mâinile (unghiile trebuie să-i fi intrat în carne) ca și cum ar fi făcut o sforțare, sprijinindu-se în pumnii strânși.

— Mă întrebam de ce vă iubesc, spuse Costals, privind dintr-o parte unul din motivele de pe covor. Acum știu. Pentru că semănați cu mine. Iar dumneavoastră, de vreme ce-mi încredințați scrisorile pe care le-ați scris mamei, o faceți tot din același motiv: știți că vă semăn; abia în clipa asta am înțeles acest lucru.

— O, Doamne, fă să trăiască veșnic! spuse într-o șoaptă pătimașă, cu ochii ațintiți pe covor.

Domnul Dandillot tresări.

— Ce-ai spus? Dar asta înseamnă că tot mai crezi!…

— Eu, să cred? șuieră Costals, cu un dispreț atroce. Cuvintele mi-au venit așa, pe buze, fără nicio premeditare.

— Data trecută când am vorbit, m-ai încurajat în necredință. Și iată că în clipa de față repui totul sub semnul întrebării. Și asta acum! Când sunt atât de slăbit! Oamenii, ca și popoarele, decad neîncetat din ziua în care au auzit vorbindu-se de

Dumnezeu. Ce pot eu să fac, de vreme ce există o drojdie morală a omenirii care nu se poate lipsi de religie? Dar dumneata, dacă te închini unei religii, măcar rușinează-te, ascunde-o.

— Sunteți pe moarte. Nu vă puteți ocupa de ceva mai important decât Dumnezeu? Îmi spuneați cu puțin timp în urmă că ați fost un om sănătos. Un om sănătos nu se ocupă de Dumnezeu.

— Dar dumneata ai… Dumneata te pretinzi ateu și te gândești tot timpul la Dumnezeu.

— Ceea ce spuneți e grotesc. De multă vreme așteptam locurile astea comune din partea unei psihologii ieftine.

— Cum îți mai place să insulți! spuse domnul Dandillot cu glasul îndulcit și chiar cu o luminiță amicală în ochi.

— Da, îmi place să fiu grosolan față de dumneavoastră. Și asta pentru că deseori spuneți lucruri care mă scot din sărite. Sunteți pe moarte și încercați să răsturnați în viteză, dând cu piciorul în ea, concepția dumneavoastră despre viață, ca un licean care se grăbește să treacă materia în revistă cu trei zile înainte de bacalaureat. Dar fiți liniștit. Chiar dacă nu mă dau în lături să vă insult, asta nu schimbă cu nimic sentimentele mele față de dumneavoastră.

— Sunt liniștit. Nu mă îngrijorezi deloc. Te miră? Dar de ce mă disprețuiești?

— Am dreptul, dacă mă disprețuiesc pe mine însumi, și-o fac. După cum am dreptul să ucid, dacă nu mă tem să fiu ucis. (Se gândi că într-o bună zi, poate, va trebui s-o omoare pe Solange.)

— Nu disprețui într-atât natura omenească. Știi doar că dispune de însușiri admirabile.

— O disprețuiesc și pentru însușirile ei.

— De ce zâmbești?

— Pentru că mă văd în oglindă, zise Costals, care tocmai își dăduse seama că se putea vedea în oglinda, și se amuza.

— Bacul meu! da, chiar așa! exclamă domnul Dandillot zâmbind și el un pic. Voi trece sau voi fi respins la bacalaureatul paradisului? Oricum ar sta lucrurile, eternitatea mi se deschide în față. Dumneata, în schimb, socot că, chiar dacă ai crede, n-ai avea încredere într-o eternitate ce n-ar fi făcută pe măsura dumitale…

Continua să mute din loc sticluțele și capsulele de pe măsuța din fața lui. O sticla căzu.

— Mă tem mai cu seamă de eternitatea în sine. Dacă Dumnezeu ar exista, ar fi prin definiție inteligent, și, inteligent fiind, n-ar face niciodată nimic definitiv.

— Iată încă o dovada a Inexistenței Lui.

— Îmi închipuiam că „dovezile” existenței lui Dumnezeu sunt culmea prostiei omenești, dar văd că cele ale Inexistenței pot merge încă și mai departe.

— N-are a face, îmi place dovada dumitale.

— Iar eu, când e vorba de porto, îl prefer sec, zise Costals, sperând că domnul Dandillot îi va oferi un pahar. O sudoare blestemată răzbătea prin cămașă, îi muia fața, de parcă s-ar fi scăldat dintr-un râu, iar acum ieșea afară șiroind. Viața îi ieșea din trup insolentă, sub forma acestei ape.

— E adevărat, domnule Costals, e adevărat că nu era decât un fel de-a vorbi?

— V-o jur. Ar dura prea mult să vă explic…

Îi veneau pe buze cuvintele acestea: „Peste trei săptămâni o să fiți mort. La ce bun să-mi mai dau osteneala să vă explic orice-ar fi? Și-apoi, ce mă interesează pe mine toate astea? Mie nu-mi pasă decât de pasiunile mele.” N-a spus-o, dar se depărta de el, așa cum zeii greci se depărtau de cadavre. Dar în același timp avea sentimentul oribil că iubea ceea ce era osândit în omul acela.

— Spune-mi că nu crezi în nimic, zise domnul Dandillot apucându-i mâna spasmodic.

— Nu cred în nimic. Și pentru că nu cred în nimic sunt fericit.

— Fericirea omului lipsit de Dumnezeu! Îți mulțumesc, îi spuse domnul Dandillot privindu-l în ochi cu o insuportabilă expresie de recunoștință. Oh, rândunelele astea! De ce rândunele în iulie? În septembrie se adună, înainte de-a pleca. Numai că totul s-a dat peste cap, nu-i așa?

— Ești de-aceeași părere cu mine, nu-i așa? insistă el. Nu există legi care cârmuiesc lumea. Gândul ăsta e atât de odihnitor pentru mine!

Tăcu, dar curând fața, care-i era destinsă, exprimă o stare neplăcută. În câteva secunde deveni livid, iar fruntea i se acoperi de broboane.

— O să muriți? întreba Costals pe șoptite.

— Nu, dar sună, te rog… repede! Trebuie să mă duc la closet, numaidecât. Da, am crizele astea de… Nimic nu mai merge cum trebuie înlăuntrul meu… Du-te, te rog. Oh, îți cer iertare! Și nu uita de scrisori…

Costals sună, ieși, îl chemă pe infirmier, apoi plecă la repezeala. „Oare când o să moară? se gândi el, la fel de vlăguit ca și muribundul. De-aș putea să nu mai sufăr de pe urma lui. De-aș putea să-mi pot spune că *într-adevăr* e prea târziu!” Ajuns pe bulevard, se nărui pe-o bancă și-și făcu vânt cu pălăria. Apoi aprinse o țigară. „Nu mi-a oferit țigări, sub pretext că o să moară.” Deasupra creștetului său, rândunelele piuiau în neștire.

Desfăcu unul din pachetele cu scrisori. Citi primele zece din ele, apoi le străbătu în diagonala pe următoarele treizeci (erau mai bine de-o suta). Însemna o „încălcare” a unuia din domeniile ce trec drept cele mai sfinte din lume: relațiile pline de încredere și tandrețe dintre mamă și fiu. O încălcare a iubirii, a iubirii în tot ce are ea mai curat și intangibil. Și totuși, insignifianța întruchipată, prostia curată; nu era nimic, nimic și iar nimic de capul lor. O gura de canal se afla în apropiere. Costals legă pachetul la loc și azvârli în canal dragostea dintre doamna Dandillot și fiul ei.

Peste o săptămână, la 15 iulie, la post-restant în Toulouse, Costals, printr-o telegrama de la Solange, afla de moartea domnului Dandillot.

Moarte naturala? Sau luase veronal? Naturala, fără nicio îndoiala. Și-apoi, întrebarea era lipsita de orice fel de interes. Murise; asta era tot.

A mers mult pe străzi, la întâmplare, ținând telegrama în mână. Își simțea trupul moale. L-ai fi putut îmbrânci, fără să reacționeze. Curând, lacrimile i-au umezit ochii. „Niciun trecător nu se îndoiește, nu-i așa? că plâng fiindcă o femeie m-a înșelat.”

Continua să discute cu domnul Dandillot. Îi spunea: „Plângându-vă de dumneavoastră, care fără îndoială că n-ați plâns niciodată pe nimeni, egoist cum v-am văzut… încercați să-mi redați apetitul față de viitorul meu, viitor despre care știați că nu-l veți mai cunoaște.”

La restaurant, n-a putut mânca. Fața întunecata, suferința de nedescris: „Lumea își închipuie, probabil, că am necazuri bănești”. Dar se felicita că se va afla la Toulouse în ziua înmormântării. Pentru nimic în lume n-ar fi luat parte la mascarada aceea.

Întors la hotel, a vrut să le scrie Solangei și mamei ei. Dar, pe plic, mâna lui contura literele: „Domnu…” Și-atunci, pe un alt plic, a scris: „Domnului Charles Dandillot” și adresa, apoi rămase cu plicul în față. Își spunea că niciodată n-avea să mai scrie adresantul acesta, iar lacrimile l-au podidit iar. „De ce să plângi un om după moarte? În timpul vieții și pentru viața pe care-o ducea trebuia plâns. Mai bine mort, decât să trăiești ca un mort.” Își aminti de lacrimile pe care le vărsase, cu câțiva ani în urmă, la moartea unui mare scriitor, lacrimi ce se linișteau, apoi se revărsau din ceas în ceas, ca și cum între timp izvorul s-ar fi umplut la loc, într-atât încât până la urmă mama lui îi spusese supărată: „N-ai plâns așa nici când a murit tatăl tău!” Costals gustă pe de-a-

ntregul întreaga savoare a cuvintelor: „N-am să mai am prieteni niciodată, prea suferi când îi pierzi”; așa spuneau cucoanele bătrâne atunci când murea cățelușul-scumpic-al-lui-mămica (dar oare domnul Dandillot era prietenul lui?). Hotărî să le trimită doar o telegramă Solangei și mamei ei. Ele nu-l interesau.

În pat, neînstare să doarmă, își mișca întruna picioarele în așternut, așa cum fac caii, atunci când mor. O mare simpatie în suferința între el și caii care mor. Un lanț prelung mergea de la el până la caii care mor.

În sfârșit, își aminti cât îl impresionaseră cele scrise de fiul lui într-una din scrisori. Un micuț coleg de-al lui Brunet murise de meningită, și copilul scrisese: „Sunt tare îndurerat, dar trebuie să sper că o să-mi treacă”. Și Costals nădăjdui că o să-i treacă repede. „Natura mă rănește. Și tot natura o să mă vindece, prin uitare. Într-o bună zi, moartea domnului Dandillot îmi va fi la fel de indiferenta pe cât de indiferenta îmi va fi și amintirea fiicei lui. De vreme ce același motiv care mă face să plâng astăzi, mâine mă va face să nu plâng, nu e, așadar, decât un joc dacă plâng astăzi.”

La ora patru dimineața Costals se trezi și-și zise: „O fată care trăiește singura cu mama ei, aproape sigur va cădea. Un băiat la fel. Într-atât o mama e lipsita de putere, de nu cumva puterea ei e rea. Solange însă a și căzut. Ce prostie, domnul Dandillot a murit degeaba.” Și adormi la loc.

SOLANGE DANDILLOT
Paris
lui
PIERRE COSTALS
Post-restant
Toulouse

18 iulie 1927

De ce tăcerea asta, nimic altceva decât telegrama adresată mamei, oare nu mi-ai promis la plecare să-mi scrii peste trei zile? Nu simți că din oră în oră aștept să vină factorul?

De cinci zile ține situația asta intolerabilă, te implor, fă să înceteze. Te implor să-mi vii în ajutor. Sunt la capătul puterilor.

Sau ai plecat de-a binelea și vrei să mă părăsești. Dar atunci spune-o, e mai bine decât să nu știu.

Te sărut.

ROSEBOURG
a dumitale

Îți pun în plicul cu scrisoarea un alt plic timbrat, cu adresa mea pe el și cu hârtie înăuntru, dacă te plictisește să-mi scrii, n-ai decât să-ți scrii numele pe hârtie fără nimic altceva, și voi înțelege că nu mă părăsești.

Bietul tata a fost înmormântat azi-dimineață. Ce gol pentru noi amândouă! Am să-ți scriu ca să-ți spun cum a murit. Suntem foarte mulțumite că a primit să vadă preotul.

CARNETUL DE ÎNSEMNĂRI AL LUI COSTALS

Ei da, și pe Rosebourg cea rece!

Cu scrisoarea de la ea în mână, mergeam prin mulțime, cu ochii plecați și mușcându-mi buzele de emoție.

Iat-o cum, la rândul ei, a început să strige ca un animal, a început să strige ca o pisică închisă în pivniță. Înnebunită și ea, la rândul ei. Andreei i-au trebuit patru ani să înnebunească. Lui G.R. Un an. Undstein, șase ani. Claire, un an. Dar ea, ea a înnebunit în două luni. Uite ce vasăzică să fii o fetiță liniștită.

Când deznădejdea Andreei se domolește, asta abia începe. Veșnic lamentația asta femeiască, zgomotul de flaut și de plâns ce mă însoțește de-a lungul vieții.

(Nu știe ce înseamnă punctuația.)

Precum ucenicul vrăjitor, am dezlănțuit această dragoste virgină, acest element smintit pe care nu-l mai pot stăpâni. La Operetă, ea era în urma mea. Pe urmă a recuperat, a recuperat, a mers mai repede decât mine, m-a ajuns din urmă, acum mi-o ia înainte. Aproape că am impresia că pleacă pe când eu abia am sosit.

Să fie un pic de exagerare în scrisoarea asta? Ca mine, la șaisprezece ani, când îmi datam scrisorile de dragoste ora două noaptea, iar ele erau scrise la două după-amiaza? Gheizerul ăsta brusc e atât de uimitor! Dacă Solange s-ar fi arătat mai „demonstrativă” cu mine, o asemenea bănuială nu mi-ar fi venit în minte. Dar vai! biata copilă plătește, poate, pentru a fi fost discretă și rezervată. Ar fi culmea nedreptății. Dar ce pot face?

Să accept dragostea.

Accept să intru în lumea îndatoririlor.

Blânde îndatoriri, de vreme ce o iubesc. Și totuși îndatoriri, iar îndatorirea n-a fost niciodată o

izbutită pentru mine.

În sfârșit, îi accept dragostea. Cu respect. Cu gravitate – gravitatea mea cu intermitențe, dar care, la urma urmei, funcționează totdeauna când trebuie, fie și în ultima clipă. Cu… nu găsesc cuvântul; aș vrea să arăt că dragostea ei nu-mi displace, că fac mai mult decât s-o accept: îi ies în întâmpinare.

Și-acum, altceva.

Cât de indiferenta poate fi în fața morții tatălui ei! Ce mai *post-scriptum!* Nu mă privește decât pe mine, iar mie mi-e rușine pentru amândoi. Și totuși e o fata binecrescuta. Firește, un tata nu-i făcut să fie iubit de copiii lui. Natura își spune cuvântul, iar Brunet, ca mâine, cu toată drăgălășenia lui… Dar să te obișnuiești cu natura nu e un lucru lipsit de dureri. Pretindem totdeauna că ceea ce-i neobișnuit ne descumpănește, în vreme ce tocmai ceea ce e obișnuit e înspăimântător.

Ori de câte ori am vizitat văduvele sau orfanii de curând aflați în situația asta, pe cineva care îmi era aproape indiferent, am simțit că sunt mai emoționat – mai sincer emoționat decât ar fi fost cazul: păream să-i mustru. Și *totdeauna* ei cei dintâi schimbau vorba, vorbeau despre altceva.

PIERRE COSTALS
Toulouse
către
SOLANGE DANDILLOT
Paris

20 iulie 1927

Liniște, fetiță dragă. Liniște, liniște, liniște la nesfârșit fetițelor. Ce-i cu astea? Un viermișor are întotdeauna sânge rece.

Îmi spui că vrei să te apăr: te apăr. Liniște, fetiță dragă și scumpă. Liniște pentru prezent. Liniște în viitor, oricât de departe ți-ar plăcea să mă vezi în acest viitor. Liniște totală și absolută. Afecțiune și libertate de spirit în încredere și liniște.

Te-am ținut pe inima mea, pe când mă aflam în culmea singurătății, iar dumneata te aflai la rândul tău singură, și totuși însoțită. Poți rămâne acolo oricât de mult vei voi, nu mă voi retrage. Te iubesc și, lucru și mai rar, iubesc atașamentul dumitale față de mine. Nu te voi părăsi câtă vreme dumneata nu mă vei fi părăsit.

Am auzit spunându-se că pe o femeie aflată în situația în care dumneata te afli, trebuie s-o pui la încercare. Eu nu pun la încercare ceea ce iubesc.

Am auzit spunându-se că pierzi o femeie dacă o iubești prea mult, că o prefăcută slăbire a sentimentelor, din când în când, prinde bine. *Et caetera.* N-am să joc jocul ăsta cu dumneata. Și niciun altul. Nu sunt dintre cei care socot că dragostea e o luptă; mi-e groază de părerea asta. Dragostea să fie cu adevărat dragoste, adică liniște, sau să nu fie deloc.

De ce teama că n-aș mai fi lângă dumneata? Ce-ți aducea în plus prezența mea? Ești lângă mine, prostuțo, oare chiar nu știi? Ziua, aidoma unei mici umbre, te strecori cuminte lângă mine. În fiecare noapte adorm cu dumneata în brațe.

Și trupul meu se gândește la dumneata. Se trezește noaptea și se întinde spre dumneata, ca un câine care întinde gâtul să i se dea de băut.

Am voit să urmez ordinea preocupărilor dumitale, așa cum apar ele din scrisoarea pe care mi-ai trimis-o. Am vorbit mai întâi despre dumneata și despre mine. Și-acum, un cuvânt despre tatăl dumitale.

Nu știu dacă îți iubeai tatăl, dar eu l-am văzut numai de două ori și-l iubeam. Nu știu dacă îți respectai tatăl, dar eu l-am văzut numai de două ori și-l respectam. Am impresia că era o persoană superioară dumitale.

Nu te gândești decât la mine, și-abia dacă mă cunoști. Felul detașat în care vorbești despre moartea tatălui dumitale în scrisoare m-a șocat, deși îl înțeleg; întocmai cum am spus: înțeleg și sunt șocat. Înțeleg, ești „îndrăgostită”. Află însă că dragostea nu-i o scuză, ci o situație agravantă. Întocmai ca și beția, pe care nesăbuita dreptate a oamenilor o socoate drept circumstanță atenuantă, dar e de fapt o circumstanță agravantă.

Oare eu trebuie să te fac să înțelegi cât prețuia un om ca tatăl dumitale?

Vreau să fii ceea ce se cuvine să fii. Și nu se cuvine să fii *întocmai* cea care a scris ultima dumitale scrisoare.

Ei hai, te sărut, fetiță dragă. Alți bărbați te pot iubi, poate, mai mult decât mine. Eu unul te iubesc atât cât sunt eu în stare să iubesc. Nu pot mai mult.

C.

Punctuația din scrisoarea dumitale e aiurea.

PIERRE COSTALS
Toulouse
DOMNIȘOAREI RACHEL GUIGUI
Paris

20 iulie 1927

Dragă Guiguite,

De două luni nu ne-am văzut și nu ți-am scris!

Când am descoperit îngerul de care ți-am vorbit, am avut reflexul să te las baltă; cui pe cui se scoate. Am adunat din dreapta și din stânga toate afecțiunile pe care le împrăștiasem, ca să le concentrez puternic asupra îngerului, așa cum lupa concentrează căldura. Aventura asta mă capturase total; eram plin de ea. În realitate, însemna să nu cunosc nu doar propria mea natură, ci și natura însăși. Natura cumulează, iar un bărbat bine înzestrat face așijderea: în el, ca și în natură, e loc pentru tot. Îngerul e ceea ce e; tu însă ești *altceva,* iar acest singur lucru e de ajuns, ca să vreau să te am și pe tine. Fac așadar apel la bunătatea ta, ca, atunci când vei găsi cu cale, să-ți reiei locul printre bucuriile mele.

Bineînțeles, și-ți amintești și tu, prevăzusem că vom relua totul. Dar credeam că va fi după ce voi li obosit de înger. Dimpotrivă, însă, niciodată n-am nutrit față de ea un sentiment atât de serios, de profund și de solid: afecțiune, susținută, ca două coloane, de stimă și dorință. Și tocmai pentru că sunt purtat de marea înclinare ce-o am, în timpul din urmă, spre ea (ca urmare a unui bilet pe care l-am primit ieri de la ea), îmi regăsesc geniul ce-mi este propriu și-mi regăsesc principiul superior în numele căruia nu vreau ca în viața mea să existe numai o femeie.

În afară de asta, iubesc inteligența. De aceea, oricare ar fi echipa mea de moment, totdeauna

trebuie să am și o metresă evreică. Deoarece ea mă ajută să le suport pe celelalte.

Voi fi la Paris pe 25. Vino marți 26, de Sfântul Barnabe, la ora opt seara, în bulevardul Port Royal. O să cinăm, pe urmă o să vezi ce-o să vezi.

La revedere, draga mea; mâna mea te mângâie. Ba chiar te și sărut, căci la mine voluptatea se însoțește cu duioșia, precum știi. Și tu ești o curajoasa, de asta simpatia ce ți-o port e adevărată. Dar pregătește-te să mă faci fericit, căci râvnesc să fiu fericit. Gândindu-mă la tine, mă trece un spasm de bucurie întunecată, asemănătoare cu elanurile resimțite de mistici, ori cu tresărirea flăcării când se stinge. Și, în sfârșit, după atâta sublim, tânjesc după un amor care să nu fie dezinteresat. Căci amorul tău nu e astfel.

C.

PIERRE COSTALS
Toulouse
DOMNIȘOAREI DU PEYRON DE LARCHANT[18].
Cannes
(„de dat lui Brunet”)

20 iulie 1927

Pisoiașule,

Nu vreau să fac anumite lucruri care te privesc, în spatele tău; mai mult: nu pot să fac așa ceva. Află deci că acum cinci zile i-am scris domnișoarei du P., ca s-o întreb dacă din întâmplare n-ai făcut vreo năzbâtie din cale-afară de urâtă, și s-o rog să-mi spună adevărul gol-goluț. Iar ea mi-a răspuns că nu s-a întâmplat nimic deosebit în mersul porcăriilor tale obișnuite.

Iată, așadar, de ce i-am scris. Nu e zi în care să nu mă gândesc îndelung la tine, iar momentul în care mă gândesc la tine e cel mai plăcut din toată ziua, oricât de plăcut ar fi restul. De data asta, însă, te visasem. Am visat că ai profitat de-o clipă când comoda din camera domnișoarei du P. Nu era încuiată cu cheia, că răscoleai și că luai bani. Iar visul asta a fost atât de izbitor, de plauzibil, atât de coerent de la un cap la altul, încât m-am întrebat de nu cumva era un avertisment misterios, așa încât ți-am scris.

Visul m-a impresionat adânc, aproape că m-a răscolit. Mai mult ca oricând, am simțit ce lovitură cumplită ar fi pentru mine dacă ar trebui să încetez de-a te mai stima.

Sunt mai multe persoane față de care nutresc afecțiune. Dar afecțiunea asta, deși e adevărată, merge numai până la un anumit punct. Ca o mașină despre care știi că n-are mai mult de-atâția cai-putere în pântecul ei. Și dimpotrivă, afecțiunea pe care o am față de tine nu se poticnește de nimic;

niciodată n-atinge o anumită limită. E de o cu totul altă natură, infinit superioară.

Afecțiunea pe care o am față de persoanele astea îngăduie să mă pot lipsi de ele, să le tachinez, chiar să le și rănesc, să le văd necăjite fără ca eu să sufăr și fără să fac nimic ca să le scap de necaz. Afecțiunea pe care ți-o port ție, în schimb, n-ar îndura nimic din toate astea. Niciodată în viața mea nu mi s-a întâmplat ori să caut să te necăjesc, ori, putând să împiedic să fii necăjit, să n-o fac, ori numai să te las să aștepți plăcerea pe care îmi venea ușor să ți-o dărui chiar în clipa aceea. Căci e de o cu totul altă natură, infinit superioară.

Când ies din atmosfera pe care o creează persoanele acestea și intru în atmosfera ta, totul, cu tine, mi se pare atât de simplu! Asta pentru că pe tine te iubesc cu adevărat și nimic nu e mai simplu decât să iubești, nimic nu simplifica lucrurile mai mult.

Și totuși, afecțiunea mea pentru tine nu e întru totul la adăpost. Cea pe care le-o port diverselor persoane se află la bunul plac al acestora, căci ele își pot pierde stima și considerația față de mine, dar în același timp depinde și de toanele mele, de oboseala mea, de nevoile muncii mele și de independența mea. Afecțiunea mea față de tine nu depinde decât de bunul tău plac. Asta înseamnă că numai într-un singur caz ar putea slăbi; dacă tu ai fi nedemn de ea.

S-a întâmplat un fel de minune: de cincisprezece ani (să spunem opt, de când ai ajuns la „vârsta judecății”), n-am avut nimic să-ți reproșez, n-ai făcut nimic împotriva mea. Privesc asta așa cum privești exercițiul periculos al unui gimnast, și-ți spui: „Doamne, de-ar ține-o așa până la capăt!” Și cu ultimele puteri, îți spun: schimbă-te, de vreme ce totul în natură se schimba și mai cu seamă pentru că la vârsta ta te poți schimba pe de-a-ntregul în două săptămâni; schimbă-te, dar în ceea ce e esențial în tine rămâi așa cum ești. Fie ca în

nebuloasa ta să existe pentru totdeauna un nucleu solid și constant (cere-i domnișoarei du P. Să-ți explice ce-i aceea o nebuloasă; aș face-o eu bucuros, dar mă plictisește de moarte, și-apoi, m-aș simți teribil de încurcat). Știi că există un câmp considerabil de prostii pe care ți le îngădui și pe care niciun tată nu i le-ar îngădui fiului lui; și asta pentru că, după părerea mea, prostiile astea nu zdruncină nimic din ceea ce e important. Dar când e vorba de lucruri importante, abțínete, te rog. Ceea ce aș vrea din răsputeri e să ajung la stadiul în care *nici măcar să nu concep că m-aș putea îngrijora din pricina ta,* în legătură cu calitatea ta; stadiu în care tu să-mi dărui o liniște desăvârșită și-o siguranță desăvârșită; faptul că o ființă, alta decât eu însumi mi-ar dărui o liniște desăvârșită și-o siguranță desăvârșită – e lucrul cel mai nemaipomenit pe care l-aș putea imagina, pentru că, într-adevăr, aproape că nici nu poate exista aici, pe pământ. Dar aș voi să-mi fie dăruită mie de tine și numai de tine: m-aș lipsi de ceilalți. Ești singura ființă care mi-a dăruit stabilitate, mie, într-atât de neînstare să mă stabilesc asupra unei persoane. În realitate nu te iubesc decât pe tine, de vreme ce a iubi se poate spune numai despre această afecțiune care se pierde propriu-zis în infinit, căreia îi poți pretinde la infinit, fără strop de stinghereală, de vreme ce ar fi totuna cu a-i cere apă mării. Dacă sentimentele mele față de tine ar fi în situație să se năruie sau numai să se fisureze, întreaga mea ființă s-ar fisura sau s-ar nărui. Aș fi zdrobii.

Când iubești cu-adevărat pe cineva, n-ai nevoie să i-o spui: să lăsăm asta pe seama celor inferiori. Și tu știi că eu nu ți-o spun niciodată. Dar visul acela m-a înspăimântat, încât am simțit nevoia să-ți aștern câteva cuvinte pe hârtie. Păstrează hârtia asta (poate că îți cer mult) și să trecem acum la povestea absurdă cu bicicleta ta[19].

DOMNIȘOARA MARCELLE PRIÉ
Strada Croix-des-Petits-Champs
Paris
DOMNULUI JACQUES PICARD[20]
la domnul Pierre Costals
Bulevardul Henri-Martin
Paris

20 iulie 1927

Jacquot,

Ca și duminica trecută sunt la cafenea, singură, bineînțeles, de vreme ce m-ai părăsit. De șase zile te-aștept. Ce înseamnă tăcerea asta a ta, băiatule? Dacă voiai să nu mai dai ochii cu mine, atunci de ce m-ai chemat? Ia zi, ți-ai bătut, cumva, joc de mine? Nu sunt de acord cu o ruptură ca asta, drăguțule. Trebuie să ne vedem, înțelegi. Vino marți la ora 10 seara.

Știi când mi-am dat seama prima oară că te-ai săturat de mine? În metrou, când ne-ntorceam de la box. Eu voiam să te sărut, și tu îți depărtai fața. Ți-am spus: „Vasăzică, nu mă mai iubești?

— Ba da, da' nu mă săruta așa, în metrou. E grețos.

— Ți-e rușine?

— Da, mi-e rușine." Era clar.

Te rog, poartă-te frumos cu mine. Sunt victima smintelii mele pentru tine. Voiam să te iubesc, să te călăuzesc nițel prin viață. Tu ai douăzeci de ani, eu douăzeci și cinci, dar în realitate sunt cu mult mai mare decât tine. Oh, aș fi pus cruce măritișului, de vreme ce tu nu voiai, dar am fi putut fi împreună, ori barem să ne vedem duminica, tot era ceva. Și-acum nu mai vrei. Ești liber? Dar o să-ți pară rău mai târziu. Tinerețea ta ar fi însemnat pentru mine întreaga mea fericire. Nu m-ai înțeles, iar acum mă chinui cum nu mi s-a mai întâmplat, de-mi sângerează inima că sunt așa de singură, veșnic

așteptând și asta pentru că nu mă pricep să mă fac înțeleasă. Zău așa, Jacques, vino pentru o ultimă oară, pe urmă te las liber de tot, să faci cum ți-o fi voia.

Dacă mâine nu poți veni, am să te-aștept toată săptămâna până duminică.

O sărutare pe ochii tăi pe care-i iubeam.

MARCELLE

(Scrisoarea a rămas fără răspuns.)

---

[1] „Dar nu vorbeai niciodată cu iepurașul! – Vorbeam în sinea mea."

[2] *Cinstită, drăgălașă,* în vorbirea din sudul Franței.

[3] E vorba de „racheta" smochinului de Barbaria, cu deosebire apreciata în cazărmile izolate africane.

[4] E vorba de copilul din flori al lui Costals. Vezi *Fetele.*

[5] „Ca să ne întoarcem la purtările contelui de Guiche, secretarul a mai adăugat că, aflându-se într-o seara la jocul Reginei, unde lumea stă în cerc, prințesele și ducesele așezate în jurul Reginei, în timp ce celelalte persoane stau în picioare, contele a simțit cum mina unei doamne, prietena lui, era ocupată într-un loc pe care se cuvine sa nu-l numim din modestie, și pe care el îl acoperea cu pălăria; văzând că doamna aceea se uită în altă parte, ridica răutăcios pălăria. Toți cei de față începură să râdă și să șușotească și vă închipuiți cit de rușinata s-a simțit sărăcuța de ea. În fiecare zi săvârșea câte o trădare din asta față de doamne, și totuși ele nu încetau să-i caute tovărășia." Primi Visconti: *Memorii de la Curtea lui Ludovic al XIV-lea.*

[6] Ferestrele de la columbarium dau spre grădinile unei mănăstiri (care sunt numeroase în cartier). Se aud clopotele; de la ferestre se pot vedea călugărițele. Autorul s-a împotrivit să scoată efecte de pe urma contrastelor ușor de ghicit, mult prea facile.

[7] De Georges Courteline (n.t.).

[8] Panait Istrati.

[9] De sânge albastru (spaniolă) (n.t.).

[10] Curată invenție. N-a avut febra ci, din cauză că și-a făcut „sânge râu“, un furuncul în coapsă.

[11] Pentru înțelegerea acestui pasaj și a ceea ce urmează, trebuie sa amintim de o întâmplare hazlie din viața lui Costals, relatată de el într-una din scrisorile trimise prietenului său Pailhès *(Fetele).* Pentru a scăpa de asiduitățile unei scorpii bătrâne, „de cincizeci de ani și mai bine“, baroana Fléchier, care i se oferă fără strop de pudoare, neștiind cum s-o refuze fără a o jigni prea tare, lui Costals îi vine ideea să-i spună că, „din nefericire femeile nu-1 ispitesc“, ba chiar, prada unui acces de buna dispoziție, merge până acolo încât îi jură că în viața lui n-a ținut în brațe nici o femeie!... Și cum „Își menține legăturile într-un secret absolut“, minciuna lui e crezută de baroană. Tot acest „secret“ al legăturilor sale explica și faptul că Andrée, la rândul ei, cel puțin *pentru câteva zile, s-a putut înșela.*

[12] „Stima pe care-o nutresc fața de mine însumi totdeauna a sporit pe măsura daunelor pe care le aduceam reputației mele.“ (Saint-Simon)

[13] Copil din flori al lui Costals (15 ani). A se vedea *Fetele.*

[14] Din grecescul *parthenos, fecioara,* și *mache, luptă:* „lupta în vederea dobândirii de fete“. (Notă pentru uzul tinerelor generații franceze.)

[15] Pură invenție. „Bărbatul“ acesta care ar fi, chipurile, în viața Andreei, nu exista.

[16] Altă invenție. Costals nu i-a făgăduit nimic, absolut nimic, de felul acesta.

[17] Saint-Cyran nu e un sfânt, ci un jansenist francez. (Nota pentru uzul tinerelor generalii franceze.)

[18] Domnișoara bătrână, prietena cu Costals, căreia acesta i l-a încredințat pe fiul lui (vezi *Felele).*

[19] Urmarea scrisorii nu figurează în povestirea noastră.

[20] Valet.

Table of Contents